

คำนำ

เนื่องด้วยคณะสงฆมนตรีอนุมติหลักการ และมอบให้สงฆมนตรีว่าการ
องค์การศึกษา หัวหน้ากองสังฆการี กรมการศาสนา และนายวิเชียร บำรุงผล ป.ธ
อนุศาสนาจารย์โท กองอนุศาสน์ กรมการศาสนา ร่วมกันพิจารณาจัดทำหลักสูตร
วิชาศาสนาพิธี สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาทุกชั้น เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๐๓
และมีประกาศองค์การศึกษา เรื่องให้ใช้วิชาศาสนาพิธีแทนวิชาภาษาไทยในหลักสูตร
นักธรรมและธรรมศึกษาทุกชั้น ลงวัน ๕ ตุลาคม ๒๕๐๓ เจ้าหน้าที่ผู้ได้รับมอบหมาย
ดังกล่าว จึงพิจารณาดตกลงให้ นายวิเชียร บำรุงผล รับภาระฐานะเป็นผู้เรียบเรียงต้นฉบับ
หนังสือศาสนาพิธีเพื่อใช้เป็นหลักสูตรซึ่งจัดทำสำเร็จไปเล่มหนึ่งแล้ว และใช้เป็นหลักสูตร
นักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรีอยู่ในขณะนี้

สำหรับหนังสือศาสนาพิธี เล่ม ๒ และเล่มต่อไปผู้เรียบเรียงได้ยกร่างสำเร็จ
รูปแล้วเช่นกันหากแต่ยังต้องสอบสวนหลักวิชาบางประการและการจัดพิมพ์ในหน้าที่
ของโรงพิมพ์การศาสนา ซึ่งต้องใช้เวลามิใช่น้อยเพียงตีพิมพ์เล่ม ๒ เสร็จดังปรากฏนี้
ฉะนั้น องค์การศึกษาจึงเห็นเป็นการสมควร จะได้ใช้หนังสือศาสนาพิธีเล่ม ๒ นี้
เป็นหลักสูตรสอบไล่วิชาศาสนาพิธี สำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท ตั้งแต่ปี
พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นต้นไป

ความรู้เรื่องศาสนาพิธีที่กำหนดเป็นหลักให้ศึกษาในเล่ม ๒ นี้ส่วนใหญ่
เป็นความรู้หนักไป ในพิธีฝ่ายสงฆ์ ซึ่งเรียกสั้น ๆ ว่าพิธีสงฆ์ อันพิธีสงฆ์นั้นแทบทั้ง
มวลล้วนมีต้นเค้ามาแต่สังฆกรรม ซึ่งเป็นวินัยพิธีที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดไว้ การ
ปฏิบัติสังฆกรรมตามวินัยพิธีที่สาบสูญ ๆ กันมา อาจมีนิมยปลีกย่อยเกิดขึ้นภายหลัง
ตามกาลเทศะที่ผ่านมานานได้ความนิยมต่าง ๆ ซึ่งไม่ผิดหลักสังฆกรรมนั้น ๆ แหและ
คือ พิธีสงฆ์เป็นศาสนาพิธีที่ควรศึกษาแท้ เพื่อรอบรู้ในเหตุผลและวิธีการ จะได้เป็น
รากฐานแห่งการนำพระศาสนาสืบ ๆ ไปโดยไม่มั่งงายแต่พิธีสงฆ์ที่นำมาบรรจุไว้ใน
เล่ม ๒ นี้ ได้คัดเลือกเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับพระวินัย อันท่านกำหนดให้เป็นความรู้
ของนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท ทั้งสิ้น เมื่อได้ศึกษาศาสนาพิธีเล่มนี้แล้วอาจทำ
ให้นักศึกษาเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งเรื่องปฏิบัติวินัยพิธี ในความรู้ชั้นโทดีขึ้นได้

นอกจากนี้ ยังประมวลศาสนพิธีอื่นๆ อันควรแก่ภูมินักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท
มากล่าวไว้ โดยสมบูรณ์ด้วย หวังใจว่าหนังสือศาสนพิธี เล่ม ๒ นี้ จะเป็นประโยชน์

องค์การศึกษา

๑ เมษายน ๒๕๐๕

ศาสนาพิธี

เล่ม ๒

บทพิเศษ

ความรู้เรื่องศาสนาพิธีย่อมมีกว้างขวางลึกซึ้งประณีตขึ้นเป็นชั้น ๆ ยิ่งรู้กว้างและประณีตเพียงไร ก็ย่อมเป็นประโยชน์อันไพศาลแก่การพระศาสนาเพียงนั้น เพราะพิธีแต่ละอย่างที่เกิดเป็นความนิยมในพระศาสนานี้ ย่อมเกิดมีโดยเหตุผล และมีจุดหมายทั้งในเบื้องต้นและในบั้นปลายทุกพิธีไม่ใช่เกิดมีนิยมกันขึ้นลอยๆ โดยไร้เหตุผล ถ้านักศึกษาไม่ศึกษาให้รู้เหตุผลต้นปลาย และจุดมุ่งหมายลึกซึ้งแล้ว อาจจะไม่เข้าใจเรื่องของพิธีบางประการก็ได้และอาจเห็นเป็นความรุ่มร่ามไร้สาระไปเลย หรือไม่ก็อาจมกมายในการปฏิบัติผิดเพี้ยนจนเกินกว่าเหตุได้ ทั้งนี้เพราะกาลเวลาที่เกิดพิธีนิยมบางอย่างนั้นล่วงเลยมานาน ฉะนั้น จึงจำต้องศึกษาให้ละเอียดเป็นชั้น ๆ สูงขึ้นโดยลำดับ จะได้เป็นประโยชน์แก่การพระศาสนาอย่างแท้จริง

ในศาสนาพิธี เล่ม ๑ ได้แสดงพิธี ๔ หมวด คือ

(๑) หมวดกุศลพิธี	ว่าด้วยพิธีบำเพ็ญกุศล
(๒) หมวดบุญพิธี	ว่าด้วยพิธีทำบุญ
(๓) หมวดทานพิธี	ว่าด้วยพิธีถวายทาน และ
(๔) หมวดปกิณกะ	ว่าด้วยพิธีเบ็ดเตล็ด

กล่าวเฉพาะสามัญอันเป็นพิธีที่พุทธบริษัทควรศึกษาในเบื้องต้น บางหมวดยังมีได้ แสดงเหตุผลและจุดมุ่งหมาย บางหมวดแม้ให้ศึกษาละเอียดแล้วก็ยังเป็นเพียงพิธีบางเรื่องยังมีพิธีอื่นที่ควรรู้เพิ่มเติมอีกมาก และพิธีบางหมวดเกี่ยวข้องกับพระวินัย บัญญัติถึงเป็นพิธีสามัญควรรู้ก่อน แต่พระวินัยที่เกี่ยวกับพิธีนั้น ท่านจัดไว้เป็นความรู้ของนักศึกษาธรรมชั้นสูงจึงจำเป็นต้องระงับไว้ก่อน เพื่อแสดงในเล่มสำหรับชั้นสูงต่อไป ฉะนั้น จึงอนุমানได้ในที่นี้ว่า เรื่องของศาสนพิธีบางเรื่องยังไม่จบลงในเล่มเดียว อาจต้องกล่าวเหตุผลหรือรายละเอียดในเล่มอื่นๆ อีกตามพื้นความรู้ของนักศึกษาธรรมชั้นนั้นๆ และบางเรื่องแม้จะกล่าวในเล่มต้น ก็จำเป็นต้องระงับไว้กล่าวในเล่มหลัง เพื่อให้นักศึกษาศึกษาตามพื้นของนักศึกษาธรรมเช่นกัน

ในเล่มที่ ๒ นี้ สำหรับภูมินักศึกษาธรรมชั้นโทศึกษาโดยเฉพาะแสดง เรื่องของศาสนพิธีเป็น ๔ หมวด อย่างเล่มแรกแต่จะแยกเรื่องของแต่ละหมวด ให้เหมาะสมแก่ภูมินักศึกษาธรรมชั้นโทขอให้ศึกษากำหนดพิจารณาให้ติดต่อกันไป และเพื่อความเข้าใจแจ่มแจ้งในบางเรื่อง ควรมีหนังสือศาสนพิธีเล่ม ๑ เป็นอุเทศ กำกับด้วย.

หมวดที่ ๑ กุศลพิธี ^(๒)

กุศลพิธีคืออะไร ไม่จำเป็นต้องชี้แจงให้ซ้ำความอีก แต่กุศลพิธีที่จะกล่าว
ในหมวดนี้ จัดสำหรับภุมินักศึกษาธรรมชั้นโทโดยเฉพาะ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพิธีของสงฆ์
เป็นพิธีกรรมที่สงฆ์พึงปฏิบัติเพื่อความดีงามในพระวินัย ทั้งส่วนตัวผู้ปฏิบัติและ
หมู่คณะ บางอย่างเป็นจารีตนิยมปฏิบัติสืบ ๆ กันมา ถือเป็นความชอบในคณะสงฆ์
แล้วจึงกลายเป็นพิธีประเพณีของสงฆ์หรือพิธีประเพณีของหมู่คณะ จะนำมาชี้แจง
ในที่นี้ ๗ เรื่องคือ

- ก. พิธีเข้าพรรษา
- ข. พิธีถือนิสสัย
- ค. พิธีทำสามัคคีธรรม
- ฅ. พิธีกรรมวันธรรมสวนะ
- ง. พิธีทำสังฆอุโบสถ
- ฉ. พิธีออกพรรษา

แต่ละเรื่องล้วนมีความสำคัญแก่ชีวิตพระสงฆ์ทั้งนั้น ซึ่งจะได้ชี้แจงราย
ละเอียดโดยลำดับไป

พิธีเข้าพรรษา

การเข้าพรรษา คือ การที่ภิกษุผูกใจว่าจะอยู่ประจำเสนาสนะวัดใดวันหนึ่ง ตลอดเวลา ๓ เดือนในฤดูฝนไม่ไปค้างแรมให้ล่วงราตรีในที่แห่งอื่นระหว่างที่ผูกใจ นั้นเป็นพิธีกรรมสำหรับภิกษุโดยตรง ซึ่งมีวินัยนियมบรมพุทธานุญาตไว้ให้ปฏิบัติทุกรูป จะเว้นเสียมิได้ไม่ว่าในกรณีใด ๆ มีเรื่องราวปรากฏอยู่ในวัสสูปนายิกขันธกะ พระวินัยปิฎก ใจความย่อ ๆ ว่า สมัยเมื่อผ่านปฐมโพธิกาลไปแล้ว มีกุลบุตรเข้ามาบวชเป็นภิกษุมาก ขึ้น พระพุทธเจ้ายังมีได้ทรงบัญญัติให้ภิกษุจำพรรษา ถึงฤดูฝนมีน้ำขังเต็มพื้นที่ไร่นา ทั่วไป ชาวบ้านอาศัยพื้นที่เหล่านั้นประกอบอาชีพทางกสิกรรม พวกพ่อค้าเป็นต้น ที่มีใช้ชาวกลีกรต่างพักผ่อนหยุดศรัทธารกัน ในฤดูนี้เพราะนอกจากไม่สะดวกแล้วยัง เป็นอันตรายแก่พืชผลของชาวไร่นาแต่ภิกษุในสมัยนั้นบางจำพวกหาพักการจาริก ไม่ บ้างพากันอำเหียบบญาระบัดและสัตว์เล็กเป็นอันตราย ชาวบ้านพากันติเตียน พระพุทธองค์ทราบจึงทรงบัญญัติให้ภิกษุจำพรรษาในฤดูฝนตลอด ๓ เดือน นับแต่วันแรมค่ำหนึ่ง เดือน ๘ ไปจนถึงวันเพ็ญเดือน ๑๑ เหลือเวลา ๑ เดือน ทั่วยฤดูฝนคือแรมค่ำหนึ่ง เดือน ๑๑ ถึงเพ็ญเดือน ๑๒ ซึ่งเป็นเวลาน้ำลดและพืชผล เริ่มสุกแล้วไว้เป็นจิรกาล คือ เวลาแสวงหาจิรผลัดเปลี่ยนของภิกษุ ต่อมาทรงบัญญัติ ซ้ำเติมในเรื่องการจำพรรษาอีก ให้ภิกษุทุกรูปถือเสนาสนะ จะไปถ้ำ คูหา หรือกุฎิ ใดๆอย่างหนึ่งก็ได้ ที่มีที่มุงที่บังแดดฝนครบถ้วน ห้ามจำพรรษาในที่กลางแจ้ง ในโพรงไม้ ในหลุมที่ขุด หรือในกุฎิดิน ซึ่งมีลักษณะเหมือนตุ่ม อาจจะเป็นอันตราย พังลงมาทับเพราะน้ำฝนได้ โดยพระพุทธบัญญัติดังกล่าวนี้ จึงถือเป็นธรรมเนียม ในหมู่ภิกษุที่ต้องเข้าพรรษา และมีกำหนดพิธีปฏิบัติสืบ ๆ กันมา โดยหลักดังต่อไปนี้

ระเบียบพิธี

๑. ถึงวันเข้าพรรษา คือ วันแรมค่ำหนึ่ง เดือน ๘ ถ้าเป็นปีมีอธิกมาส ตกวันแรมค่ำหนึ่ง เดือน ๘ หลัง ภิกษุสามเณรทั้งหมดภายในวัดเตรียม ดอกไม้ รูปเทียนใส่พานหรือภาชนะที่สมควร เพื่อใช้สักการะบูชาณวัดต่างๆ ในวัด และใช้ทำสามีจิกรรมกันตามธรรมเนียมให้พร้อมก่อนกำหนดเวลา การประกอบพิธีต้องประชุมพร้อมกันในอุโบสถ ควรกำหนดในตอนเย็นก่อนค่ำ เพื่อความสะดวกแก่สถานที่

ในวันนี้หรือก่อนวันนี้หนึ่งวันหรือสองวันมักมีธรรมเนียมสำหรับทายก ทายิกานำสักการะมาถวายภิกษุสามเณรที่ตนเคารพนับถือ สักการะนั้นนิยมมีดอกไม้ รูป เทียน ผ้าอาบน้ำฝน และเครื่องสุขภัณฑ์ เช่น สนูปู แปลงสีฟัน ยาสีฟัน กระจกชำระ เป็นต้น จัดเป็นสักการะถวายเฉพาะรูป นอกจากนี้นิยมหล่อเทียนขนาดใหญ่ กะให้จุดอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืน ตลอด ๓ เดือน ถวายสงฆ์เพื่อจุดเป็นพุทธบูชาในโรงอุโบสถ เริ่มแต่วันเข้าพรรษาด้วยบางแห่งบางวัดร่วมกันหล่อเทียนนี้เป็นงานใหญ่โตก่อนวันเข้าพรรษาตั้ง ๗ วันก็มี จะอย่างไรก็ตามถ้าวันนั้นมีทายกศรัทธานำดอกไม้รูปเทียน มาถวายรายรูปทั่วกันทุกรูปตามจำนวน ควรให้ภิกษุสามเณรลงรับพร้อมกันที่ลานพระอุโบสถ หรือที่อื่นใด สุดแต่ความเหมาะสม หรือจะจัดส่งไปถวายเป็นรูป ๆ ก็ได้แล้วแต่สะดวก

๒. ถึงกำหนดเวลาตีระฆังสัญญาณ ให้ภิกษุสามเณรลงพร้อมกันในโรงอุโบสถจัดให้นั่งตามลำดับอาวาส เก้าก่อน ไม่ใช่ นั่งตามศักดิ์เรียกแถวจากขวามือ

ไปซ้ายมือ หันหน้าเข้าหาพระพุทธรูปประธาน เป็นแถว ๆ ไปจนครบให้ภิกษุอยู่ใน
กลุ่มภิกษุ สามเณรอยู่ในกลุ่มสามเณรข้างหลัง แยกกลุ่มออกให้พ้นหัตถบาซของ
กลุ่มภิกษุ

ลำดับต่อไปนี้ มีกรณียะที่จะพึงปฏิบัติ คือ

ก) ทำวัตรเย็น

ข) แสดงพระธรรมเทศนา เรื่องวัสสุปนายิกากถา หรืออ่านประกาศเรื่อง
วัสสุปนายิกา

ค) ทำสามมิจิจกรรม คือ ขอมมาโทษต่อกัน

ง) เจริญพระพุทธรมณฑ์

จ) สักการะบูชาปูชนียวัตถุสถานภายในวัด

สำหรับวัดใหญ่มีเสนาสนะมากภิกษุสามเณรอยู่รวมกันจำพรรษาจำนวน
นับร้อยถ้าเจ้าอาวาสมิได้เป็นผู้จัดให้ภิกษุสามเณรถือเสนาสนะอยู่ประจำด้วยตนเอง
ตั้งแต่ก่อนวันเข้าพรรษา โดยมอบหมายให้ภิกษุผู้ช่วยจัดการมาก่อน จำเป็นจะต้อง
ตั้งผู้ช่วยจัดนั้นให้เป็นเจ้าอธิการเสนาสนะคาหาปกะตามธรรมเนียมพระวินัย และ
ควรประกาศตั้งด้วยญัตติกรรมในพิธีเข้าพรรษานี้ ประกาศในลำดับเมื่อเทศน์เรื่อง
วัสสุปนายิกากถา หรือประกาศเรื่องวัสสุปนายิกาจบ ก่อนภิกษุสามเณรอาคันตุกะ
ถือนิสัย หรือก่อนทำสามมิจิจกรรมแล้วแต่กรณี ถ้าตั้งผู้ช่วยเป็นเจ้าอธิการเสนาสนะคาหาปกะ
ดังกล่าวแล้ว หลังจากเสร็จพิธีภายในพระอุโบสถคือ เมื่อเจริญพระพุทธรมณฑ์จบแล้ว
ก่อนออกจากพระอุโบสถไป เจ้าอธิการเสนาสนะคาหาปกะควรมอบหมายให้ภิกษุสามเณร
ทุกรูป รับถือเสนาสนะตามพระวินัยด้วยวาจาอีกครั้งหนึ่ง หรือจะทำพิธีมอบให้ด้วย
น้ำหยดลงในฝ่ามือของภิกษุสามเณรทีละรูปๆ เรียงตัวไปเป็นสัญญาณว่าได้มอบหมายก็ได้

ทั้งนี้แล้วแต่จะเห็นสมควร แต่เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการเรื่องเสนาสนะด้วยตนเองมาตลอดตั้งแต่เบื้องต้นแล้ว กิจด้วยการตั้งเจ้าอธิการเสนาสนคาหาปกะ และกิจด้วยการซื้อบอกหรือมอบหมายเสนาสนะในวันเข้าพรรษานี้ก็เป็นอันไม่มี พิธีเข้าพรรษาคงดำเนินไปตามระเบียบข้างต้นนี้ ฟังทราบระเบียบปฏิบัติบางกรณีจะพอสมควรสืบไป

การทำวัตรเย็น เริ่มต้นด้วยเจ้าอาวาสหรือพระเถระผู้เป็นประธานในที่ประชุมสงฆ์ จุฑรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย แล้วนำทำวัตรเย็นตามธรรมเนียมของวัดนั้นๆ

การแสดงพระธรรมเทศนา หรือประกาศเรื่องวัสดุปณายิกา เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง ถ้าจำเป็นจะมอบหมายให้พระเถระที่สมควรปฏิบัติแทนก็ได้ โดยแสดงเป็นเทศนาตามหนังสือเทศน์ที่มี หรือโดยอ่านเป็นประกาศเพื่อให้ภิกษุสามเณรที่ประชุมกันนั้น ได้ทราบเรื่องวัสดุปณายิกาเป็นสำคัญ ทั้งนี้ ให้ถือตามธรรมเนียมนิยมของวัดนั้นๆ ถ้าจะใช้แบบอ่านประกาศ คำประกาศนั้นควรมีสาระสำคัญดังนี้

- ๑) บอกให้รู้เรื่องเข้าพรรษา
- ๒) แสดงเรื่องที่มาในบาลีวัสดุปณายิกขันธกะวินัย โดยใจความ
- ๓) บอกเขตของวัดนั้นๆ ที่จะต้องรักษาพรรษาหรือเรียกกันว่ารักษารุณ
- ๔) บอกเรื่องการถือเสนาสนะ และประกาศให้รู้ว่า จะให้ถืออย่างไรเมื่อถือเสนาสนะแล้วจะต้องปฏิบัติอย่างไรพอสมควร (ถ้ามีการสมมติภิกษุเป็นเจ้าอธิการแห่งเสนาสนะ ซึ่งเรียกว่า เสนาสนะสนคาปกะ)
- ๕) จะมีกติกาคือใดในเรื่องจำพรรษาพร้อมกันนี้ ก็ให้บอกได้ในประกาศนี้

ตัวอย่างคำประกาศทำนองนี้แสดงไว้แล้วท้ายพิธี พิจารณาใช้ตามความ
เหมาะสม และการอ่านนี้ประกาศนี้ จะอ่านบนธรรมมาสน์เทศน์หรือบนเตียงสวด
ปาติโมกข์หรือนั่งประกาศข้างหน้าสงฆ์ก็ได้

การทำสามัคคีธรรม ของขมาโทษต่อกัน เป็นหน้าที่ของภิกษุสามเณรทุกรูป
ในวัดนั้นๆ จะต้องทำตามวินัยนิยม วิธีทำและระเบียบสำหรับทำทุกๆ ไปได้แสดงไว้ต่างหาก
แล้วข้างหน้าแต่สำหรับที่จะทำกันในวันเข้าพรรษา บางแห่งทำหลังจากเจริญพระพุทธมนต์
จบแล้วก่อนออกจากโรงอุโบสถ แม้ทำลำดับหลังท่านก็ไม่ห้าม สำหรับวัดที่มีพระภิกษุ
สามเณรจำพรรษาไม่มากนักควรทำร่วมกันทั้งวัดให้เสร็จภายในโรงอุโบสถในวันเข้า
พรรษานี้ ทำเรียงตามลำดับอาวุโสจากพระสังฆเถระลงมาจนถึงสามเณรรูปสุดท้าย ถ้า
มีจำนวนมาก จะแบ่งทำร่วมกันเฉพาะต่อท่านผู้มีพรรษาพ้นสิบซึ่งเป็นพระเถระท่านนั้น
ก่อนในโรงอุโบสถ นอกนั้นแยกกันไปทำตามกฤติโดยอรรถาศัยก็ได้การทำร่วมกันใน
โรงอุโบสถเป็นการแสดงหน้าที่ผู้ใหญ่ผู้น้อย และแสดงความสามัคคีในหมู่คณะ มี
ระเบียบที่จะพึงปฏิบัติดังนี้

- ก) ผู้รับขมาโทษ นั่งพับเพียบหันหน้ามาทางผู้ขอขมา เมื่อผู้ขอขมากราบ
เริ่มประณมมือรับ
- ข) ผู้ขอขมาโทษคุกเข่ากราบพร้อมกัน 3 ครั้ง เฉพาะรูปที่เป็นพระสังฆ-
เถระและเจ้าอาวาส
- ค) กราบแล้ว ยกพานเครื่องสักการะขึ้นประคองแต่อกน้อมกายลงเล็กน้อย
กล่าวคำขอขมาตามแบบของวัดนั้นพร้อมกัน (ตามแบบที่ ๑ หรือ
ที่ ๒ ซึ่งมีอยู่ข้างหน้า)
- ง) เมื่อผู้รับขมากล่าวคำอภัยโทษตามแบบแล้วผู้ขอทั้งหมดรับคำให้อภัย
ตามแบบพร้อมกันด้วยอาการยกพานเครื่องสักการะขึ้นในท่าจบ
นิคหน้อย (เฉพาะที่ทำต่อพระสังฆเถระหรือเจ้าอาวาส วางพานเครื่อง

สักการะลงตรงหน้าแล้วกราบอีก ๓ ครั้ง ในบางแห่งท่านปฏิบัติกัน
อย่างนี้)

ง) เสร็จจากรูปหนึ่งแล้วทำกับอีกรูปหนึ่ง โดยวิธีดังกล่าว ต่อเนื่องกันไป
จนถึงสามแผนรूपสุดท้าย เป็นอันเสร็จพิธีสามิจกรรมในโรงอุโบสถวันนี้

การอธิษฐานพรพรษา มีระเบียบปฏิบัติสืบกันมา คือ เมื่อเสร็จพิธีที่ควร
ปฏิบัติในเบื้องต้นดังกล่าวแล้ว ให้ภิกษุสามเณรทั้งหมดคุกเข่าขึ้นพร้อมกันหันหน้า
ทางพระพุทธรูปประธานกราบพระ ๓ ครั้งแล้วพระสังฆเถระผู้เป็นประธานหรือ
เจ้าอาวาสนำประณมมือนำว่า โม พร้อมกัน ๓ จบต่อนั้นนำเปล่งคำอธิษฐานพรพรษา
พร้อมกัน ๓ จบ ว่า

" อิมสุมี อวาเส อิม เตมาถ์ วสุถ์ อุเปมิ" (หรือ "อุเปม") เสร็จแล้วกราบ
พระอีก ๓ ครั้ง นั่งราบพับเพียบตามเดิม

การเจริญพระพุทธมนต์ ต่อท้ายด้วยการอธิษฐานพรพรษาเป็นหน้าที่ของผู้เป็น
ประธานสงฆ์ จะพียงนำสวดมนต์พร้อมกันตามควรแก่เวลา และจะสวดบทใดบ้างก็
แล้วแต่เห็นสมควรซึ่งบทสวดที่เหมาะสมแก่พิธี มีดังนี้

- ก) นโม..
- ข) พุทฺธิ...
- ค) โย จกฺขุมา...
- ฅ) นตฺถิ เม...
- ง) มหาการุณิ โโก...
- จ) อเสวนา...
- ฉ) ยงฺกิลฺลิจิ วิตุตฺ...
- ช) กรณียมตฺตกุสเลน...
- ซ) วิรูปกุเข...
- ฅ) วิปฺสฺสิตฺต นมตฺต...
- ญ) โพชฺฌนฺโก...

- ฎ) สาราณียธรรมสูตร...
- ฏ) อปริหานียธรรมสูตร...
- จ) ยนทูนนิมิตต์...
- ช) ภาตุ สพุพมงคัล...
- ฌ) กรวดน้ำ อิมินา ปุณณกมฺเมน...

การสักการะบูชาปูชนียวัตถุสถานภายในวัด หากมิได้สักการะบูชาปูชนียวัตถุสถานก่อนเข้าไปในโรงอุโบสถ เมื่อออกจากโรงอุโบสถแล้ว ฟังถือเครื่องสักการะร่วมกันไปสักการะปูชนียวัตถุสถานอื่นๆ ในบริเวณวัดที่มี เช่น พระเจดีย์ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ เป็นต้น เสร็จแล้วถ้าต้องทำสมาธิกรรมกันตามกฤตต่อ ก็พึงทำในระยนี้ กลับถึงกุฏิของตนแล้ว ถ้าจะอุทสาหะอริชฐานพรธษำจำกัคเฉพาะเขตกฤตของตนอื่กัทำได พึงตั้งใจอริชฐานเฉพาะตนว่า "อิมสมึ วิหารอ อิม เตมาถั วสุถั อูเปมิ" เป็นอันเสร็จพิธีเข้าพรธษ

ตัวอย่างคำประกาศวัสสุปนายิกา

แรมคำหนึ่ง เดือน ๘ ปีนี้เป็นปีวัสสุปนายิกาคติเข้าพรธษหยุกพัคชัวคราวหนึ่งนถคุฝน ตามวินัยนยมบรมพุทธานุญจต กฤษสามณธสรหมกบรัชัทมาสโมสรสันนิบาตประชุมกัน ณ โรงพระอุโบสถนี้เพื่ออริชฐานจิตคคจำวัสสาตามวินัยนยมบรมพุทธานุญจตวิธีนั้น ก็แหละวัสสุปนายิกา นี้ เป็นอจณปฏิบัติทำปีละครั้ง ท่านผู้ดำรงเพศบรรพชิตเป็นกฤษสามณธมานานแล้วนั้นก็ได้สดับและทราบเรื่องวัสสุปนายิกาแล้ว แต่กฤษสามณธบวชใหม่ในวัสสานี้ ยังหาได้สดับและทราบเรื่องวัสสุปนายิกานี้ไม่ เพราะฉะนั้น จะให้กฤษสามณธที่บวชใหม่ ได้สดับได้ทราบเรื่องวัสสุปนายิกาวีธีจะแสดงวินยบาลีในวันวัสสุปนายิกาขันธักโดยย่อ พอให้สำเร็จประโยชน์แก่ผู้สดับแล้วตั้งจิตคคปฏิบัติตาม คำณความว่าเมื่อต้นปฐมโพธิกาลไม่ได้ทรงอนุญาตวัสสุปนายิกาวีธีนั้น กฤษสามณธทั้งหลายเที่ยวจาริกไปทุกถคไม่มีเวลาที่จะหยุดหย่อนผ่อนพัคแต่สักถค เวลาถคฝนเที่ยวเหยียบย่างกล้าหฐาระบัดและสัตว์เล็ก ๆ

ให้ถึงมรณะด้วยผีทำ มนุษย์ทั้งหลายกล่าวยกโทษติเตียนเป็น โกลาหล สมเด็จพระ-
ทศพลพุทธเจ้าทรงอาศัยเหตุนี้ จึงดำรัสให้ประชุมสงฆ์ทรงอนุญาตวัสสุปนายิกา
วิธีว่า "อนุชานามิ ภิกขเว วสุตฺ อูปคฺนฺต" ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราผู้ตถาคตอนุญาตเพื่อ
จำวัสสาหยุดพักในฤดูฝน และมีนิยมนิวกาลลงเป็นสอง คือเดือน ๘ แรมหนึ่งค่ำวันนี้
เป็นวันเข้าปฐมพรรษาเดือน ๘ แรมหนึ่งค่ำเป็นวันเข้าปัจฉิมพรรษา แตกต่างกัน
เป็นสองวิธี ดังนี้ และห้ามมิให้จำพรรษาในอัฟโภาสกลางแจ้ง หรือจำพรรษาในโพรงไม้
หรือจำพรรษาในคุ่ม ที่มีไช้เสนาสนะ ทรงอนุญาตให้จำพรรษาในกุฎีที่มุงที่บังมีหลังคา
และฝารอบชิด อยู่ให้ครบ ๓ เดือน ถ้าอยู่ไม่ครบ ๓ เดือนหลีกเลี่ยงพรรษาขาด
และต้องอาบัติด้วย ยกเว้นเสียแต่เกิดภัยซึ่งทรงอนุญาตไม่ให้เป็นอาบัติ เมื่อเข้าพรรษา
แล้วมีกิจจำเป็นที่จะต้องไป ก็ทรงอนุญาตให้ไปด้วย สัตตาสันนิวัตต์ เจ็ดวันกลับมา
พรรษาไม่ขาด

อนึ่ง โบราณคติสืบ ๆ มาท่านสอนให้บอกเขตวัด เมื่อมีกิจภายนอกต้อง
รีบกลับมาให้ทันอรุณ ในวัด... .. นี้ ด้านตะวันออก เป็นเขตวัด ด้าน
ใต้ เป็นเขตวัด ด้านตะวันตก เป็นเขตวัด ด้านเหนือ เป็น
เขตวัด

เพราะฉะนั้น เมื่ออธิษฐานให้ตั้งใจจะอยู่ในอาวาสซึ่งกำหนดไว้นี้ตลอด
สามเดือนไม่เที่ยวค้างคืนให้อรุณขึ้นในที่อื่น ฟังเปล่งวิเภท พร้อมกันว่า "อิมฺสูมึ
อาวาเส อิมฺ เตมาถฺ วสุตฺ อูเปมิ" (๑ หน) ว่าข้าพเจ้าเข้าจำพรรษาในอาวาสนี้ตลอด
สามเดือน ดังนี้ อันนี้วิธีเข้าพรรษากำหนดเขตวัด

อนึ่ง การเข้าพรรษานี้ เนื่องด้วยการถือเสนาสนะ สมเด็จพระผู้ทรงพระภาค
ทรงอนุญาตให้สงฆ์สมมติภิกษุรูปหนึ่งเป็นผู้บังคับให้ถือเสนาสนะเพราะ ฉะนั้น วันนี้
เป็นวันให้ภิกษุถือเสนาสนะเพื่อจะให้อธิษฐานพรรษาในกุฎีอีกครั้งหนึ่ง ณ วัด.....นี้
ท่านได้รับสมมติเป็นผู้บังคับให้ภิกษุสามเณรถือเสนาสนะนั้น คือ พระ... ..เสนาสนะ

กฐินั้นท่านทั้งหลายที่เคยอยู่มาแล้ว กิจที่พระ....จะต้องไปเที่ยวขึ้นนั้นก็ไม่ได้มีเพราะฉะนั้น (จะไม่มอบให้ด้วยน้ำเป็นสำคัญ เมื่อได้รับน้ำแต่พระ...แล้ว) ฟังเข้าใจเถิดว่าท่านให้ถือ เสนาสนะกฐินที่ตนอยู่มาแล้วนั้นแหละมีอำนาจอยู่ไปเป็นสิทธิได้ตลอดสามเดือน เมื่อ (ได้รับน้ำแล้ว) ก็มาถึงกฐินถึงชำระแล้วกวาด เสนาสนะกฐิน ทำสามีจิกรรมแล้วฟังเปล่ง วชิเภทอธิษฐานพรรษาซ้ำอีกหนหนึ่งว่า "อิมสุมิ วิหารอิม เตมาถ์ วสุถ์ อุเปมิ"
(๓ หน) ว่า ข้าพเจ้าจำพรรษาในกฐินนี้ตลอดสามเดือน ดังนี้

สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงแสดงวัตรูปนายิกาวิธี แก่ภิกษุสามาเณร
พุทธบริษัทมีอรรถนัยมคังวิชันนามาจะนี้ ฯ

พิธีถือนิสสัย

เป็นธรรมเนียมในพระวินัย ที่ภิกษุผู้ยังอยู่ในเขตเป็นนวกะ คือ พรรษา
ยังไม่พ้น ๕ หรือพ้นแล้ว แต่ยังไม่สามารถจะรักษาตนตามพระวินัยบัญญัติได้ หมายความว่า
ว่ายังไม่มีความรู้ว่าจะไรควรไม่ควรแก่ภาวะของตนอย่างไร จะต้องถือนิสสัยต่อภิกษุ
ผู้ใหญ่ในสำนักที่ตนอาศัยอยู่ และสามเณรทุกรูปทั้งที่บวชใหม่และบวชแล้วนาน ถ้า
มิได้อยู่ในสำนักพระอุปัชฌายะสมควรถือนิสสัย ต่อภิกษุผู้ใหญ่ในสำนักที่ตนอาศัยอยู่
เช่นเดียวกัน หมายความว่าทั้งภิกษุนวกะและสามเณรที่ห่างพระอุปัชฌายะจะต้อง
มอบตัวเป็นศิษย์ขออาศัยต่อพระภิกษุผู้ใหญ่ในสำนักของตนยอมรับนับถือพระภิกษุ
ผู้ใหญ่ในสำนักนั้นเป็นอาจารย์ และยอมเชื่อฟังคำอาจารย์ทุกประการ พระภิกษุผู้ใหญ่
ในสำนักผู้ควรเป็นอาจารย์ของภิกษุสามเณรได้ในขณะนั้นก็ยอมรับนับถือกันว่า ผู้ดำรง
ตำแหน่งเจ้าอาวาสนั้น ๆ รูปเดียว ในวัดหนึ่ง ๆ จะมีอาจารย์ให้ภิกษุสามเณรถือนิสสัย
หลายรูปไม่ชอบด้วยระเบียบแบบแผน ฉะนั้น การถือนิสสัยอาจารย์นี้จึงถือต่อภิกษุ
ผู้เป็นเจ้าอาวาสเท่านั้น ภิกษุนวกะหรือสามเณร เป็นผู้ย้ายมาจากสำนักอื่น ซึ่งวินัย
โวหารเรียกว่า "พระอัครนตุกะ" หรือ "สามเณรอัครนตุกะ" ทุกรูปจะต้องประกอบ
พิธีถือนิสสัยต่อท่านเจ้าอาวาสวัดที่ตนมาสำนักใหม่นั้นแต่ในระยะแรกที่ย้ายมา แต่
ถือกันเป็นธรรมเนียมว่าพิธีถือนิสสัยนี้ควรทำในวันเข้าพรรษาพร้อมกับพิธีเข้าพรรษา
ต่อหน้าสงฆ์สามเณรทั้งวัดที่ชุมนุมกันเพื่อประกอบพิธีเข้าพรรษาในวันนั้นทั้งนี้เพื่อ
ประกาศตนให้สงฆ์สามเณรทั้งวัดทราบไปในตัวว่าผู้อัครนตุกะมาอยู่ใหม่นี้ยอมรับถือ
ท่านเจ้าอาวาสผู้เป็นประธานของวัดเป็นอาจารย์จริง ๆ นิยมกันแต่ถ้าจะถือนิสสัยก่อน
เมื่อย้ายมาใหม่ท่านก็ไม่ห้าม การถือนิสสัยที่ทั่วไปในปัจจุบันนี้ มีระเบียบพิธีดังนี้

ระเบียบพิธี

๑. ภิขุสามเณรผู้อำคันตุกะ เมื่อจะประกอบพิธีถือนิสสัยมอบตัวต่อ
อาจารย์พึงตระเตรียมเครื่องสักการะไว้ให้พร้อม มีพานหรือกระบะเป็นภาชนะแล้วแต่
เหมาะสมและสะดวกแก่ตนใส่ดอกไม้กระถางหรือดอกบัว ๑ ดอก หรือมัดเป็นกำก็ได้
ถ้าดอกไม้อื่นนอกจากดอกบัวแล้ว ควรจัดใส่กระถางจะเหมาะที่สุด และวางรูปสำหรับ
จุด ๓ ดอก เทียนสำหรับจุด ๑ เล่ม วางเทียนไว้ข้างในทางตัวเรา ต่อไปวางรูป สุดท้าย
วางดอกไม้ไว้ข้างนอก เพื่อให้พานหรือกระบะเครื่องสักการะนั้นหันหน้าทางดอกไม้
เข้าหาอาจารย์ เป็นลำดับเครื่องบูชา คือ ดอกไม้ รูป เทียน เมื่อตระเตรียมพร้อมแล้ว
ครองผ้าตามธรรมเนียมของวัดนั้น และตามลักษณะภาวะของตนถ้าประกอบพิธี
ในท่ามกลางสงฆ์ในวันเข้าพรรษาพอได้กำหนดเวลาแล้ว พึงปฏิบัติดังนี้

- ก) เข้าไปนั่งยังที่ที่จัดเตรียมไว้ ถ้าถือพร้อมกันหลายรูป ภิขุหนึ่งหน้า
สามเณรนั่งหลัง นั่งพับเพียบเรียบร้อยก่อน รอจนพร้อมกันแล้วท่าน
เจ้าอาวาสจะมานั่งรับอยู่ข้างหน้า
- ข) เมื่อท่านเจ้าอาวาสนั่งเรียบร้อยพร้อมที่จะรับนิสสัยแล้ว คุณเข้าขึ้น
พร้อมกับกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง
- ค) กราบเสร็จแล้ว สองมือยกเครื่องสักการะขึ้นถือประคองแต่อกให้
ดอกไม้อยู่ด้านนอกตัวเพื่อหันเข้าหาอาจารย์น้อมตงเล็กน้อย แล้ว
กล่าวคำขอนิสสัยต่ออาจารย์ตามแบบในพระวินัย ถ้าถือพร้อมกัน
หลายรูป ควรระวังว่าคำขอนิสสัยนั้นให้พร้อม ๆ กันชัดเจนชัดคำตลอด
แม้แต่คำรับคำท่านอาจารย์ทุกคำตามแบบ ก็ควรพยายามว่าให้ชัดและ
พร้อมกัน จนกระทั่งจบคำปฎิญาญตนท้ายคำขอนิสสัย

ฌ. เมื่อกล่าวจบคำปฏิญาณท้ายคำขอนิสสัยนั้นแล้ว ฟังพระเคนสักการะ
ต่ออาจารย์ ถ้าหลายรูปฟังเดินเข้าเข้าพระเคนตามลำดับผู้พระเคนแล้ว
ถอยกลับมาคุกเข่าอยู่ที่เดิม จนเสร็จการพระเคนแล้ว กราบอาจารย์
พร้อมกันอีก ๓ ครั้ง

ง. กราบแล้วนั่งราบพับเพียบประณมมือ เพื่อฟังโอวาทของอาจารย์พอสมควร
จบโอวาทแล้วเป็นเสร็จพิธีถือิสสัย

๒. เจ้าอาวาสผู้เป็นประธานสงฆ์ในวัด เมื่อรับภิกษุหรือสามเณรอาคันตุกะ
ไว้โดยชอบด้วยระเบียบ ควรถือเป็นภาระที่จะต้องอบรมสั่งสอนอาคันตุคนั้น ๆ ให้รู้
และปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนที่ดีงามและในการรับพิธีถือนิสสัยนั้น ต้องเตรียม
ให้โอวาทตามสมควรด้วยโอวาทที่จะให้ในพิธีนี้ควรเป็นเรื่องหน้าที่ศิษย์ที่จะฟังปฏิบัติ
ต่ออาจารย์ ตามพระธรรมวินัย และเรื่องเกี่ยวกับระเบียบของวัดตามสมควรและ
เมื่อเสร็จพิธีรับนิสสัยแล้ว ควรปฏิบัติหน้าที่ของอาจารย์ให้สมบูรณ์ จึงจะชื่อว่าพิธี
ถือนิสสัยให้เป็นประโยชน์ จริง ๆ ไม่สักแต่ว่าพิธี

พิธีทำสามิจิกรรม

เป็นธรรมเนียมของสงฆ์อย่างหนึ่งที่ภิกษุสามเณรพึงทำความชอบต่อกัน เพื่อความสามัคคีกัน อยู่ร่วมกัน โดยสงบสุข การทำความชอบนี้เรียกว่า สามิจิกรรม หมายถึงการขอมาโทษกัน ให้อภัยกัน ทุกโอกาสไม่ว่าจะมีโทษขัดข้องหมองใจกัน หรือไม่ก็ตาม ถึงโอกาสที่ควรทำสามิจิกรรมกันแล้ว ทุกรูปไม่พึงละโอกาสเสีย จึงได้ชื่อว่า เป็นภิกษุสามเณรที่ดีปฏิบัติชอบตามระบอบพระธรรมวินัย โอกาสควรทำสามิจิกรรม นั้นโดยนิยมนับดังนี้

๑) ในวันเข้าพรรษา ทั้งภิกษุและสามเณรที่ร่วมอยู่วัดเดียวกันควรทำสามิจิกรรมต่อกัน เรียงตัวตั้งแต่ผู้มีอาวุโสมากที่สุด ถึงสามเณรรูปสุดท้ายในวัด ไม่ควรเว้น เพื่อความสามัคคีในวัด

๒) ในระยะเข้าพรรษา เริ่มแต่วันเข้าพรรษาและหลังวันเข้าพรรษา ระยะ เวลาประมาณ ๑ วัน ควรทำสามิจิกรรมต่อท่านที่เคารพนับถือ ซึ่งอยู่ต่างวัดโดยทั่วถึงกัน

๓) ในโอกาสจะจากกัน ไปอยู่วัดอื่นหรือถิ่นอื่น นิยมทำต่อผู้ท่านผู้มีอาวุโส กว่าตนในวัด และต่อท่านที่เคารพนับถือทั่วไป เป็นการลาจากกัน

ทั้ง ๒ กรณีนี้ เป็นการทำสามิจิกรรม แบบขอมาโทษ นอกจากนี้ยังมี สามิจิกรรมแบบถวายสักการะเป็นการแสดงมุทิตาจิตอีกแบบหนึ่ง นิยมทำต่อท่าน ที่ตนเคารพนับถือในโอกาสที่ท่านผู้นั้น ได้รับอิสริยยศศักดิ์ หรือได้รับยกย่องในฐานะนักรศศักดิ์ เป็นการแสดงจิตใจที่พลอยยินดีให้ปรากฏ

เพราะความมุ่งหมายและเหตุผลของการทำสามิจิกรรมมีดังกล่าว การกระทำจึงเกิดพิธีขึ้น โดยนิยมนับแบบ ๆ ดังต่อไปนี้

ระเบียบพิธี

๑. สามิจิกรรมแบบขอขมาโทษ นอกโรงอุโบสถหรือนอกวัด

ก) จัดเครื่องสักการะ คือ ดอกไม้ รูป เทียน ใส่พาน หรือภาชนะที่สมควร รูปเทียนที่นิยมกัน ใช้รูปเทียนที่มีครวมกันเป็นแพผูกโบว์วางบนพาน ดอกไม้จัดใส่ กระถางขนาดพอเหมาะกับรูปเทียนแพ วางกระถางดอกไม้ลงบนแพรูปเทียนนั้นหรือจะเป็นเล่มนั้น หรือเป็นดอก ๆ ก็ได้ สุดแต่จะจัดได้อย่างไร

ข) ครองผ้าเรียบร้อยตามนิยมของวัดที่สังกัด ถ้าเป็นภิกษุพาดสังฆาฎิด้วย

ค) ถือพานดอกไม้รูปเทียน ประคองสองมือเข้าไปหาท่านที่ตนจะขอขมาคุกเข่าลงตรงหน้า ระยะห่างกันประมาณศอกเศษ วางพานทางซ้ายมือของตน กราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง แล้วยกพานขึ้นประคองสองมือแ่อกกล่าวคำขอขมาตามแบบนิยม

ฅ) เมื่อท่านที่ตนขอขมากล่าวคำให้อภัยโทษแล้ว ฟังรับคำตามแบบนิยม ต่อนี้ ถ้าท่านที่ตนขอขมาให้พรต่อท้าย ฟังสงบใจรับพรจากท่านจนจบ และรับคำด้วยคำว่า "สาธุ ภนุเต" ถ้าไม่มีพรให้ต่อ หรือให้พรและรับพรเสร็จแล้ว ฟังน้อมพานสักการะนั้นเข้าไปประเคน และกราบอีก ๓ ครั้ง เป็นเสร็จพิธีขอขมา

๒. สามิจิกรรมแบบถวายสักการะ

ก) จัดเตรียมเครื่องสักการะอย่างเดียวกับแบบขอขมา แต่ในกรณีนี้อาจเพิ่มเติมของใช้หรือสิ่งอื่นใดที่ควรแก่สมณบริโภคด้วยก็ได้

ข) การทำในแบบนี้ ไม่นิยมว่าผู้ที่ตนทำจะต้องแก้อาวุโสกว่าตนเหมือนในแบบขอขมา แม้ผู้นี้อ่อนอาวุโสกว่า ก็ทำได้

ค) ครองผ้าเรียบร้อยดั่งกล่าวในเรื่องขอขมา ถือเครื่องสักการะเข้าไปหา
ท่านที่ตนจะทำแล้วประเคนทันที ทำตนอ่อนอาวุโสกว่าพึงกราบ ๓. ครั้ง ถ้าแก่กว่า
ไม่ต้องกราบ เพียงแต่รับไหว้โดยนั่งพับเพียบประนมมือ ให้เมื่อผู้อ่อนกว่ากราบ เท่านั้น
เป็นอันเสร็จพิธี

คำขอขมาและคำอวยพรภาษาบาลีแบบต่าง ๆ

๑. แบบโบราณที่ใช้มาแต่ดั้งเดิม

- (ผู้ขอขอ) สัพพ อปราริ ขมถ เม ภนุเต อุกาส ทวารตฺตเยน กตฺ สพพิ
อปราริ ขมถ เม ภนุเต (ขอหลายรูป เปลี่ยน เม เป็น โน)
- (ผู้รับให้) อหิ เต ขมามิ ตยาปิ เม ขมิตพพิ (ถ้าผู้ขอมีหลายรูปเปลี่ยน
เต เป็น โว เปลี่ยน ตยาปิ เป็น ตุมฺเหหิปี)
- (ผู้รับให้) อุกาส ขมามิ ภนุเต (ถ้าผู้ขอหลายรูปรับเปลี่ยน ขมามิ เป็น
ขมาม)

๒. แบบทั่วไปที่แก้ไขในปัจจุบัน

- (ผู้ขอขอ) อาย สฺมฺนฺเต ปมาเทน ทวารตฺตเยน กตฺ สพพิ อปราริ ขมถ
เม ภนุเต (ถ้าผู้รับมีพรรษาเกินกว่า ๑๐ ไร่ เถร แทน อายสฺมฺนฺเต
ถ้าเกินกว่า ๒๐ ไร่ มหาเถร แทน เถร ระหว่าง ๑๐ ขึ้นไป
ไม่ถึง ๒๐ คงใช้ เถร ตามแบบ และถ้าผู้ขอร่วมกัน หลายรูป
เปลี่ยน เม เป็น โน) นี้กล่าวตามหลักนิยมในทางพระธรรมวินัย
แต่ตามที่สังเกตในปัจจุบัน ท่านผู้ดำรงสมณศักดิ์ตั้งแต่ชั้น
สมเด็จพระราชาคณะขึ้นไป ไร่ มหาเถร ต่ำกว่านั้น ไร่ ไมยน์
ที่ ไร่ มหาเถร ก็มี เถร ก็มี สุดแต่ว่าสูงต่ำหรืออ่อนแก่กว่า
หรือห่างกันหรือใกล้กัน

(ผู้รับให้) อหิ ขมามี ตยาปี เม ขมิตพัพ (ถ้าผู้ขอมีหลายรูปเปลี่ยน
ตยาปี เป็น ตุมเหหิปี)

(ผู้ขอรับ) ขมามี ภนฺเต (ถ้าผู้ขอหลายรูปรับ เปลี่ยน ขมามี เป็น ขมาม)

๓. แบบพิเศษนิยมใช้ถวายพระมหาเถระเป็นพิเศษ

(ผู้ขอหลายรูปขอ) อจฺจโย โน ภนฺเต อจฺจกฺคมา ขตฺพาเล ขถามุพฺเพ ขถากุสฺเส
เย มยฺ ภนฺเต, กทาจิ กรหฺจิ, ปมาทฺ วา อากมฺม อโยนิโสมนิกิการิ
วา อคมฺม, มหาเถเร อการวํ อกริมฺหา, กาเยน วา วาจา ย วา
มนสา วา, สมฺมุขาปี ปรมฺมุขาปี เตสํ โน ภนฺเต มหาเถโร.
อจฺจยํ อจฺจยโต ปฏิกฺกณฺหาตุ อายตีํ สํวราย

(ผู้รับให้) คำรับขมา :-

 ตคฺชฺม โว อาวุโส อจฺจโย อจฺจกฺคมา, ขตฺพาภเบเล ขถามุพฺเพ
ขถากุสฺเส, เย ตุมฺเห กทาจิ กรหฺจิ, ปมาทฺ วา อากมฺม อโยนิโส-
มนสิการิ วา อากมฺม, มยฺ อการวํ อกคฺถ กาเยน วา วาจา ย วา
มนสา วา สมฺมุขาปี ปรมฺมุขาปี, ยโต จ โข ตุมฺเห อจฺจยํ อจฺจยโต
หิสฺวา, ขถาธมฺมํ ปฏิกฺกโรถ อายตีํ สํวาริ อปาชฺชตฺ ตํ โว ปฏิกฺ-
กณฺหามิ, วุฑฺฒิ เหาสา อาวุโส อริยสฺส วินเย, โย อจฺจยํ อจฺจยโต
หิสฺวา, ขถาธมฺมํ ปฏิกฺกโรติ, อปาชฺชติ

คำอำนวยการ:-

 ยํ ยํ ปุณฺณํ มยา กตฺติ อูปจิตฺ, กาเยน วา วาจา ย วา มนสา
วา, ตํ ตํ อายสฺมนตฺตานํ อาทิสฺสามิ, สาธา ยสฺมนโต อสฺมิ อสฺมิ
ปุณฺณเ ปตฺติกา หุตฺวา อนฺโมทนฺตุ เตน อนฺโมทนามเยนปี
ปุณฺณเณ สฺวจิตา โหนฺตุ อโรคา นิรุปรุทฺทวา จิริ ทิฆมทฺธานํ อิมสฺมิ
ตถาคตฺปเวทิตฺ ฆมฺมวินเย, วุฑฺฒิ วิรุพฺหิ เวปฺลลํ อปาชฺชนฺตุ.

(ผู้ขอรับพร้อมกัน)

สาธุ ภนฺเต

ถ้าขอรูปเดี่ยว คำขอและคำกล่าวรับก็ทำนองเดียวกันต่างแต่
แก้คำไวยากรณ์บางคำให้ถูกหลักดังนี้

(ผู้ขอรูปเดี่ยวขอ)

อจฺจโย มํ ภนฺเต อจฺจกฺคมา, ยถาพาลํ ยถามูพฺหํ ยถาอกุสลํ
โยหํ ภนฺเต กทาจิ กรหจิ, ปมาทฺวา อาคมฺม อโยนิโสम्मสิการิ
วา อาคมฺม, มหาเถเร อการวํ อกาสิ, กาเยน วา วาจา ย วา มนสา
วา สมฺมุขาปี ปรมฺมุขาปี ตสฺส เม ภนฺเต มหาเถโร อจฺจยํ
อจฺจยโต ปฏิกฺคณฺหาตุ อายตีํ สํวราย.

(ผู้รับให้) คำรับขมา:-

ตคฺฆม ตํ อวฺวโส อจฺจโย อจฺจกฺคมา, ยถาพาลํ ยถามูพฺหํ ยถา-
ยกุสลํ โย ตวํ กทาจิ กรหจิ, ปมาทฺ วา อาคมฺม อโยนิโสम्मสิการิ
วา อาคมฺม, มยิ อการวํ อกาสิ, กาเยน วา วาจา ย วา มนสา วา,
สมฺมุขาปี ปรมฺมุขาปี, ยโต จ โข ตวํ อจฺจยํ อจฺจยโต ทิสฺวา
ยถาธมฺมํ ปฏิกฺกโรสิ, อายตีํ สํวาริ อापชฺชสิ, ตํ เต ปฏิกฺคณฺหามิ

,

วฺจฺจติ หาสฺส อวฺวโส อริยสฺส วินเย, โย อจฺจยํ อจฺจยโต ทิสฺวา
ยถาธมฺมํ ปฏิกฺกโรติ อายตีํ สํวาริ อापชฺชติ.

คำอำนวยการ:-

ยํ ยํ ปุณฺณํ มยา กตํ อุปจิตํ, กาเยน วา วาจา ย วา มนสา วา,
ตํ ตํ อายสฺสสมโต อาทิสฺสามิ สาธา ยสฺมา อสฺมึ อสฺมึ ปุณฺณเ
ปตฺติโก หุตฺวา อนฺุโมทนตุ, เตน อนฺุโมทนามเยนปี ปุณฺณเ
สุจิโต โหตุ อโรโค นิรุพฺททโว จิริ ทิฆมทฺธานํ อิมสฺมึ ตถาค-
ตปฺปเวทิตฺเต ธมฺมวินเย, วฺจฺจติ วิรุพฺหึ เวปฺลฺลํ อापชฺชตุ..

(ผู้ขอรับ)

สาธุ ภนฺเต.

พิธีทำวัตรสวดมนต์

การทำวัตร คือ การทำกิจวัตรของภิกษุสามเณร และอุบาสกอุบาสิกา เป็น การทำกิจที่ต้องทำประจำจนเป็นวัตรปฏิบัติ เรียกสั้น ๆ ว่า ทำวัตร ภิกษุสามเณรและ อุบาสกอุบาสิกาผู้เข้าวัตรรักษาศีลอุโบสถเป็นประจำแล้ว มีหน้าที่ต้องปฏิบัติประจำ อย่างหนึ่ง คือ ทำวัตร และต้องทำประจำวันละ 2 เวลา คือ เช้ากับเย็น กิจที่ต้องทำ ในการทำวัตร คือ สวดบูชาพระรัตนตรัย สวดพิจารณาปัจจัยที่บริโภคนทุกวันตาม หน้าที่ สวดเจริญกรรมฐานตามควร และสวดอนุโมทนาทาบทาบของทายก กับสวดแผ่ ส่วนกุศล คำหวดเหล่านี้ กำหนดเป็นแบบแผนนิยมไว้โดยเฉพาะแต่ละวัดก็มี สามัญ ทั่วไป

การสวดมนต์ คือ การสวดบทพระพุทธรมณต์ต่าง ๆ ที่เป็นส่วนพระสูตร กัมมีย์ ที่เป็นส่วนพระปริตรกัมมีย์ ที่เป็นส่วนเฉพาะกาลอันนิยมกำหนดให้นำมาสวด ประกอบในการสวดทนต์เป็นประจำก็มี นอกเหนือจากบทสวดทำวัตร เมื่อเรียกรวมการ สวดทั้งสองนี้เข้าด้วยกันก็เรียกว่า "ทำวัตรสวดมนต์"

ความมุ่งหมายของการทำวัตรสวดมนต์นี้บัณฑิตถือว่าเป็นอุบายสงบจิต ไม่ให้คิดวุ่นวายตามอารมณ์ได้ชั่วขณะที่ทำเมื่อทำประจำวันละ 2 เวลา ทั้งเช้าเย็น เวลาประมาณครั้งละ ครึ่งชั่วโมง หรือชั่วโมงหนึ่งเป็นอย่างน้อย ก็เท่ากับได้ใช้เวลา สงบจิตได้วันละไม่ต่ำกว่า 1 ใน 24 ชั่วโมง จิตใจที่สงบแล้วแม้เพียงเวลาเล็กน้อย ก็มีผลทำให้เยือกเย็นสุขุมไปหลายชั่วโมง เหมือนถ่านไฟที่ลุกโชน เมื่อจุ่มน้ำดับสนิท กว่าจะติดไปคุใหม่ ต้องใช้เวลานาน ฉะนั้น อุบายนี้จึงเป็นที่นิยมสำหรับสมณะหรือ ผู้ปฏิบัติใกล้ชิดต่อสมณะ นอกจากเป็นอุบายดังกล่าวนี้ การทำวัตรสวดมนต์ยังมีผล

ทางพระวินัย ที่สามารถเปลื้องมลทินบางอย่างในการบริโภคปัจจัยโดยไม่ทันพิจารณา
ได้ และมีผลในการอนุโมทนาปัจจัยทานของทายกที่ถวายมาเป็นประจำ กับเป็นโอกาส
ให้ได้แผ่ส่วนบุญของคนแก่ผู้อื่นด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ด้วย

เพราะความมุ่งหมายและเหตุผลมีเช่นนี้ บัณฑิตจึงกำหนดระเบียบและ
แบบการทำวัตรสวดมนต์ขึ้นใช้ โดยเฉพาะแยกประเภทบุคคลได้ เป็น 3 แบบใหญ่ ๆ
และแบบใช้สำหรับภิกษุสามเณรแบบหนึ่ง แบบใช้สำหรับอุบาสกอุบาสิกาแบบหนึ่ง
และแบบใช้สำหรับเด็กนักเรียนเป็นพิเศษอีกแบบหนึ่ง จะได้แสดงระเบียบ
ของแบบต่าง ๆ ต่อไป

ระเบียบพิธี

ก. แบบทำวัตรสวดมนต์สำหรับภิกษุสามเณร

๑. ทำวัตรเช้า ในวันปกติไม่ใช่วันธรรมสวนะ เมื่อเสร็จกัตติจตอนเช้า
แล้วเวลาประมาณ ๘.๓๐ น. หรือ ๘.๐๐ น. ตีระฆัง ภิกษุสามเณรประชุมพร้อมกัน
ที่หอสวดมนต์หรือในโรงอุโบสถ แล้วแต่ทางวัดนั้นๆ จะกำหนดทุกรูปครองผ้าเรียบร้อย
ตามคตินิยมของวัด เมื่อพร้อมกันแล้วปฏิบัติกิจวัตร คือ

ก) เมื่อหัวหน้าลุกขึ้นจุกฐปเทียนหน้าทีบูชา ทั้งหมดลุกขึ้นยืนตรง ประณม
มือหรือนั่งคุกเข่าประณมมือ สุดแต่ธรรมเนียมของวัดนั้นๆ แล้วว่า
คำบูชาสักการะ ถ้ายืน มักต่างรูปต่างว่าในใจถ้านั่ง หัวหน้านำว่า (โย-
โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ)

ข) จบบูชาสักการะแล้ว ทุกรูปนั่งลงคุกเข่าประณมมือ (นี้หมายถึงแบบยืน
ทุกรูป) แล้วนำคำว่าคูกุบูชาพระรัตนตรัย (อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา...)

ค) นำว่า นโม

ฅ) นำสวดบท พุทฺธาภิกฺขุติ

ง) นำสวดบท **ธมฺมาภิกฺขุติ**

ฉ) นำสวดบท **สงฺฆาภิกฺขุติ**

ช) ต่อนี้ไปนั่งราบพับเพียบ แล้วนำสวดบท **รัตนตฺตยปฺปณามคาถา** และ
บท **ลํวคปริกิตฺตฺนปาส** ต่อกัน

ซ) ถ้าจะสวดมนต์ประกอบด้วย ก็นำบทสวดมนต์ต่างๆ ที่กำหนดสวด
ในตอนเช้าแล้วแต่จะกำหนด ถ้าเลือกบทอนุโมทนาเป็นเหมาะ เอามา
สวดตอนนี้ วันละบทสองบทพอสมควร

ค) จบสวดมนต์แล้ว นำว่าบท **ตฺถฺขณิกปจฺจเวกฺขณปาส**

ข) แล้วนำสวดบท **ปตฺติทานคาถา (ยา เทวตา สฺนฺตฺติวิหารวาสินี...)**

(แบบคำบทสวดต่างๆ ดังกล่าวนี้มีในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวงแล้ว)

๒. ทำวัตรเย็น ในวันปกติเช่นกัน จำกัดเวลาเย็น หรือค่ำกี่โมงแล้ว

แต่ความสะดวกของแต่ละวัด เมื่อถึงเวลากำหนดก็ตั้งระฆังสัญญาณเช่นกัน ภิกษุสามเณร
ลงประชุมในที่ที่กำหนดนั้นๆ ทุกรูปครองผ้าเรียบร้อยตามคติดของวัด เมื่อพร้อมแล้ว
พึงปฏิบัติกิจวัตร คือ

ก) ปฏิบัติเช่นเดียวกับทำวัตรเช้า

ข) ปฏิบัติเช่นเดียวกับทำวัตรเช้า

ค) นำว่า **นโม...** แล้วต่อบท **พุทฺธานุสฺสฺติ**

ฉ) นำสวดบท **พุทฺธานุสฺสฺติ** แล้วกราบลงขอขมาโทษพระพุทฺธ

ง) นำสวดบท **ธมฺมานุสฺสฺติ**

จ) นำสวดบท **ธมฺมาภิกฺขุติ** แล้วกราบลงขอขมาโทษพระธรรม

ฉ) นำสวดบท **สงฺฆานุสฺสฺติ**

ช) นำสวด **สงฺฆาภิกฺขุติ** แล้วลงกราบขอขมาโทษพระสงฆ์

ซ) ต่อไปนี้ร่ายพับเพียบ จะสวดมนต์บทใดๆ ที่กำหนดไว้สวดในตอน
เย็นก็จะนำสวดต่อไป หรือจะนำสวดเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน วันละบท
สองบทหรือมากกว่าก็ได้แล้วแต่สมควร

ฌ) จบสวดมนต์แล้ว นำว่าบท **อดีตปัจจุเวกขณะปาส**

ญ) สุดท้ายนำว่าบท **อุทฺทิสนาธิฐฐานคาถา (อิมินา ปุณฺณกมุเมน...)**

(แบบคำสวดต่างๆ ดังกล่าวนี้นี้ มีในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวงแล้ว)

ข. **แบบทำวัตรสวดมนต์สำหรับอุบาสกอุบาสิกา**

แบบสวดและระเบียบต่างๆ สำหรับอุบาสกอุบาสิกา มีนิยมโดยเฉพาะจะ
นำมากล่าวรวมในเรื่องพิธีกรรมวันธรรมสวนะ ซึ่งจะกล่าวข้างหน้า ฉะนั้นผู้ประสงค์
จะทราบรายละเอียดพึงพลิกไปดูในเรื่องที่จะกล่าวต่อไป

ค. **แบบสวดมนต์ไหว้พระสำหรับนักเรียน**

ระเบียบการสวดมนต์ไหว้พระสำหรับนักเรียน กระทรวงศึกษาธิการกำหนด
แบบปฏิบัติไว้โดยเฉพาะ และมีคำสั่งให้ใช้ในโรงเรียนต่างๆ ทว่าราชอาณาจักร
จะนำมากล่าวในหมวดปกิณกะข้างหน้า

พิธีกรรมวันธรรมสวนะ

วันธรรมสวนะ คือ วันกำหนดประชุมฟังธรรม ที่เรียกเป็นคำสามัญทั่วไปว่า "วันพระ" เป็นประเพณีนิยมของพุทธบริษัทที่ได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแล้วแต่ครั้งพุทธกาล โดยถือว่า การฟังธรรมตามกาลที่กำหนดเป็นประจำไว้ ย่อมก่อให้เกิดสติปัญญาและศีริมงคลแก่ผู้ฟัง อย่างน้อยได้รับธรรมสวนานิสงส์อยู่เสมอ วันกำหนดฟังธรรมนี้ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ๔ วันในเดือนหนึ่ง ๆ คือ วัน ๘ ค่ำ วัน ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ ของปีกขั้ทั้งข้างขึ้นและข้างแรมนับโดยจันทรคติ วันที่ ๔ นี้ จึงถือกันเป็นวันกำหนดประชุมฟังธรรมโดยปกติ และนิยมเป็นวันรักษาปกติอุโบสถสำหรับภราวาสผู้ต้องการอบรมกุศลด้วย

เพราะความมุ่งหมายและเหตุผลมีเช่นนี้ การประชุมฟังธรรมในวันธรรมสวนะจึงมีพิธีกรรมที่ต้องปฏิบัติเกิดขึ้น โดยนิยมเป็นระเบียบทั่วไป ดังนี้

ระเบียบพิธี

๑. ในวันธรรมสวนะตอนเช้า ประมาณ ๘.๐๐ นาฬิกา พระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ประชุมพร้อมกันในสถานที่กำหนดแสดงธรรมจะเป็นโรงอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ ภายในวัด หรือ พุทธสถานสมาคม แห่งใดแห่งหนึ่งก็ได้ จัดให้นั่งกันตามที่เป็นส่วนสัดเรียบร้อย มีพระพุทธรูปและที่บูชาประดิษฐานอยู่เบื้องหน้า จัดให้มีสง่าตามสมควร

๒. เมื่อพร้อมกันแล้วภิกษุสามเณรเริ่มทำวัตรเช้า ตามแบบนิยมซึ่งทั่ว ๆ ไปใช้ระเบียบ คือ

- ก) นำบูชาพระรัตนตรัย (อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา....)
- ข) สวด ปุพฺพภาคนมการ (นโม...)
- ค) สวด พุทฺธาภิกฺขุติ (โย โส ตถาคโต...)
- ฅ) สวด ฅมฺมาภิกฺขุติ (โย โส สุวากุขาโต...)
- ง) สวด สงฺฆาภิกฺขุติ (โย โส สุปฺปฏิปนฺโน...)
- จ) สวด รตนตฺตยปฺปณามคาถา และ สงฺเวคปริกิตฺตฺนปาส ต่อ (พุทฺโธ-
สุตฺโต...)

๓. เมื่อภิกษุสามเณรทำวัตรจบเพียงนี้ อุบาสกอุบาสิกาเริ่มทำวัตรตามบท ซึ่งกล่าวไว้ในเรื่องพิธีรักษาอุโบสถ ในหนังสือศาสนพิธี เล่ม ๑

๔. เสร็จพิธีทำวัตร หัวหน้าอุบาสก หรืออุบาสิกาประกาศอุโบสถ พระธรรมกถึกขึ้นธรรมาสน์

๕. เมื่อจบประกาศอุโบสถแล้ว อุบาสกอุบาสิกาทั้งหมด กุยก์เข้าประณมมือ กล่าวคำอาราธนาอุโบสถศีลพร้อมกัน พระธรรมกถึกให้ศีล ๘ เป็นอุโบสถศีลเต็มที แต่ถ้าผู้ใดมีอุตสาหะจะรักษาเพียงศีล ๕ เท่านั้น ก็รับสมาทานเพียง ๕ ข้อ ในระหว่างข้อที่ ๓ ซึ่งพระธรรมกถึกให้ด้วยบทว่า อพฺรหฺมจฺริยา... ฟังรับสมาทานว่า กาม-
สุมิจฺฉาจารา... เสีย และรับต่อไปจนครบ ๕ ข้อ เมื่อครบแล้วก็กราบ ๓ ครั้ง ลงนั่ง
ราบไม่ต้องรับต่อไป

๖. ต่อจากรับศีลแล้ว พระธรรมกถึกแสดงธรรม ระหว่างแสดงธรรมฟัง
ประณมมือฟังด้วยความตั้งใจจนจบ

๗. เมื่อเทศน์จบแล้ว หัวหน้านักกล่าวสาธุการตามแบบที่กล่าวในเรื่องพิธี
รักษาอุโบสถ จบแล้วเป็นอันเสร็จพิธีประชุมฟังธรรมตอนเช้า จะกลับบ้านหรือจะ
อยู่ฟังธรรมในตอนบ่ายก็แล้วแต่อัธยาศัย สำหรับพิธีตอนบ่ายแจ้งอยู่ในเรื่อง
พิธีรักษาอุโบสถแล้ว

พิธีทำสังฆอุโบสถ

เป็นธรรมเนียมของพระภิกษุตามพระวินัยบัญญัติ จะต้องทำอุโบสถกรรม
ทุกรูปและทุกกึ่งเดือน ไม่มีเหตุจำเป็นที่มีพระบรมพุทธานุญาตไว้จะเว้นหรือขาดการ
กระทำเสียมิได้ อุโบสถกรรมนี้ต้องทำในสี่มาชนิคโคชนิคหนึ่งตามพระวินัย ปัจจุบัน
นี้วัดส่วนมากมีพัทธสีมาประจำวัดและพระภิกษุทั้งวัดต้องลงร่วมกันทำภายในเขต
พัทธสีมา คือโรงอุโบสถทุกวันอุโบสถถ้าเป็นวัดไม่มีพัทธสีมา และจะกำหนดสี่มาชนิค
อื่นตามระเบียบพระวินัยใช้เป็นเขตสังฆกรรมไม่เหมาะ ก็ให้ไปรวมทำกับสงฆ์วัดที่ใกล้
ที่สุดจะถือเป็นเหตุขัดข้องแล้วไม่ทำเลยย่อมไม่ชอบด้วยพระวินัย อุโบสถกรรม
ที่พระภิกษุร่วมกันทำตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป เรียกว่า "สังฆอุโบสถ" ทำเป็นการสงฆ์ ต้อง
สวดพระปาติโมกข์ในท่ามกลางสงฆ์เป็นหลักของการกระทำถ้าพระภิกษุต่ำกว่า ๔ รูป
คือมีเพียง ๓ รูป หรือ ๒ รูป ร่วมกันทำเรียกว่า "ปารีสัทธอุโบสถ" ทำเป็นการคณะ
ห้ามสวดพระปาติโมกข์ ให้พระภิกษุแต่ละรูปบอกความบริสุทธิ์ของตน ๆ เป็นการ
ปฏิญาณตนต่อกันว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จากอาบัติโทษ เป็นหลักการทำ ถ้ามีรูปเดียว
เท่านั้นทำเรียกว่า "อธิษฐานอุโบสถ" ทำเป็นการบุคคล ทำด้วยอธิษฐานใจตนเอง
เป็นหลักของการทำ สำหรับอุโบสถกรรมทั้ง ๓ อย่างดังกล่าวนี้สังฆอุโบสถเป็นสำคัญ
ยิ่ง และนิยมทำกันเป็นหลักสืบ ๆ มา ส่วนอุโบสถกรรมอีก ๒ อย่าง จะมีทำบ้างก็
เฉพาะในคราวจำเป็น และโอกาสเท่านั้น ฉะนั้น สังฆอุโบสถจึงเกิดเป็นพิธีของสงฆ์
สืบกันมานาน มีระเบียบแผนทีปฏิบัติเป็นหลัก พอสรุปกล่าวได้ดังต่อไปนี้

หลักการทำสังฆอุโบสถ

ก่อนอื่นพึงรู้หลักการทำสังฆอุโบสถ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดระเบียบพิธี ๗ ประการดังนี้

๑. สังฆอุโบสถต้องทำภายในสีมาอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ถูกต้องตามวินัยนิยม
๒. วันที่ทำนั้นเป็นวันคฤที่ ๑๔ หรือ ๑๕ ทางจันทรคติ หรือเป็นวัน
สามัคคีตามพระวินัยกำหนด หมายความว่า ต้องเป็นวันกึ่งเดือน
วันสิ้นเดือน หรือวันที่สงฆ์ตกลงปรองดองกัน วันใดวันหนึ่งนี้จึงทำได้
๓. ในการทำนั้นมีภิกษุประชุมทำร่วมกันเป็นสงฆ์ตั้งแต่ ๔ รูป ขึ้นไป
๔. ภิกษุที่ประชุมทำร่วมกันนั้นไม่เป็นผู้ต้องสภากาบัติ หรือผู้ต้อง
สภากาบัติ แต่ ได้สวดประกาศก่อนทำแล้วโดยชอบด้วยพระวินัย
๕. ในที่ประชุมสงฆ์นั้น ไม่มีบุคคลที่ควรเว้นอยู่ภายในหัตถบาท
๖. พระสงฆ์ทั้งนั้นได้ทำบุพกรรม และบุพกิจของอุโบสถกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว
แล้ว และ
๗. มีการสวดพระปาติโมกข์ให้ได้ฟังทั่วกันในท่ามกลางสงฆ์เป็นกรณียะ
สุดท้าย

ระเบียบพิธี

เพราะหลักของการทำสังฆอุโบสถตามพระวินัยมีดังกล่าวนี้ การทำสังฆอุโบสถจึงเกิดมีระเบียบพิธีนิยมกันเป็นหลักทั่วไป คือ

ก. กำหนดเวลาทำแล้วแต่วัดนั้นๆ จะนิยมกำหนดให้ตายตัวไว้เป็นหลักตามความเหมาะสมแก่ท้องถิ่นว่าจะทำในตอนกลางวันหรือตอนกลางคืนเวลาเท่าไร เพราะบางวัดมีพระสงฆ์อยู่รวมกันจำนวนมาก พระสงฆ์

แต่ละรูปอาจมีภารกิจหรือฐานะไม่เหมือนกัน เมื่อกำหนดเวลาทำอุโบสถกรรมในวันอุโบสถไว้ตายตัวแล้ว พระสงฆ์ทุกรูปจะได้รู้หน้าที่ปลดเปลื้องภาระธุระของตน มาประชุมทำอุโบสถกรรมร่วมกันได้ตามเวลา

- ข. ในวันอุโบสถก่อนถึงกำหนดทำอุโบสถกรรม เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส จะต้องจัดให้ภิกษุสามเณร หรือคนวัดปิดกวาดโรงอุโบสถให้สะอาด เรียบร้อย ตั้งหรือปลูคาอาสนะกับตั้งเตียงสวดพระปาติโมกข์ไว้กลางให้พร้อม ตั้งน้ำใช้เช่นน้ำล้างเท้าไว้ในที่ที่ควร และตั้งน้ำฉันไว้ภายในอาสนะสงฆ์ตามสมควรด้วย ถ้าเวลาทำอุโบสถกรรมเป็นเวลาค่ำ ต้องเตรียมประทีปสำหรับตามในโรงอุโบสถไว้ให้พร้อม เช่นกัน ถึงกำหนดเวลาก็ให้ศิระฆังสัญญาณให้พระสงฆ์ทั้งวัดทราบ
- ค. ก่อนถึงเวลาทำอุโบสถกรรมเล็กน้อย เป็นหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ทุกรูปในวัดนั้นๆ ต้องเตรียมตัวครองผ้าตามแบบนิยมของวัดให้พร้อม ถ้ารูปใครรู้ว่าคนมีอาบัติโทษประเภทเทศนาคามีอยู่ ก็ปลงแสดงต่อเพื่อนสหธรรมิกรูปใดรูปหนึ่งเสียให้เรียบร้อย ได้ยินสัญญาณให้ลงทำอุโบสถกรรมแล้ว รีบลงไปพร้อมกันในโรงอุโบสถ นั่งภายในอาสนะสงฆ์ตามลำดับอาวุโส หันหน้าไปทางพระพุทธรูปประธานก่อน รอจนกว่าผู้เป็นประธานสงฆ์ลงมาภายหลังควรระวางระเบียบพระวินัย คือ พระสงฆ์ลูกวัดไม่ควรลงประชุมภายหลังพระเถระผู้เป็นประธาน
- ง. เมื่อพร้อมกันแล้ว ผู้เป็นประธานสงฆ์ ให้พระภิกษุ เจ้าหน้าที่จัดการนับจำนวนพระ สงฆ์ที่ประชุมในวันนั้น สมัยก่อนนับด้วยนิ้วมือ คือ รวร้อยไม้เท้า ซึ่งทำด้วยซี่ไม้ไผ่มีจำนวนมากกว่าสงฆ์ที่อยู่ประจำในวัดนั้นโดยปกติ รูดนิ้วไปรวมไว้ซี่ใดซี่หนึ่งของราว ตั้งราวนิ้วไว้ทำอาสนสงฆ์ เมื่อพระภิกษุลงมาประชุม แต่ละรูปขณะจะเข้านั่งอาสนะต้องรูดนิ้วอันหนึ่งไปทางราวนิ้วอีกซี่หนึ่ง แสดงว่าตนเป็นจำนวนหนึ่งที่ลงประชุมนั้นๆ ฉะนั้นการนับพระสงฆ์ที่เข้าประชุมในสมัย

ก่อนจึงนับตัวในชีกราวที่กำหนดว่าเป็นจำนวนผู้ลงประชุม แต่ในปัจจุบันนี้ใช้บัญญัติเรียกชื่อสะดวกกว่าและแน่นอนกว่าฉะนั้นการนับพระสงฆ์สมัยนี้จึงนิยมขานชื่อเรียกตัวให้รับว่ามา เสร็จแล้วนับจำนวนผู้มาก็รู้ว่าจำนวนสงฆ์ได้แน่นอน ถ้าในวัดที่มีภิกษุน้อยรูปจะนับตัวผู้นั่งเอาเองก็ได้

- ง. ต่อนั้นเริ่มทำวัตรเย็นตามแบบนิยมของวัดนั้น ๆ ไปจนจบแล้วพระสงฆ์ทั้งนั้น ล้อมวงหันหน้านั่งพับเพียบ เข้าหาเตียง ปาติโมกษ์ ซึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางชุมนุม นั่งให้เข้าชิดเข้าของรูปอื่นไปเป็นลำดับ และได้หัดบาสตั้งแต่เตียงปาติโมกษ์ออกไปจนสุดแนวสงฆ์ ในขณะนี้ควรปิดประตูทางเข้าอุโบสถเสียด้วย เพื่อป้องกันมิให้เกิดอันตรายแก่สังฆกรรมในขณะทำอุโบสถกรรม
- จ. เมื่อพร้อมแล้วดังนี้ ก็เริ่มดำเนินการสวดพระปาติโมกษ์ตามแบบนิยมของวัดนั้น ๆ ไป จนจบ ให้ชอบด้วยพระวินัยบัญญัติทุกประการ
- ฉ. จบพระปาติโมกษ์แล้ว พระสงฆ์ทั้งนั้นกระจายออกนั่งเป็นแถว หันหน้าเข้าหาพระพุทธรูปประธานอีกวาระหนึ่งพระเถระนำสวดมนต์ต่อท้ายพระปาติโมกษ์พอสมควร สวด **สิทธุเทศปาจ** เป็นหลัก นอกนั้นสุดแต่จะเลือกสวด และ จบลงด้วยบทกรวดน้ำแผ่ส่วนกุศล คือ **อิมินา-ปุลฺลณกมุเมน.....** เป็นเสร็จพิธี

สำหรับปารีสุทธิอุโบสถ และอธิษฐานอุโบสถมีทำกันบ้างเป็นส่วนน้อยในคราวจำเป็นจริง ๆ เท่านั้น ฉะนั้น ระเบียบพิธีจึงไม่มีอะไรพิเศษนอกจากที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงแสดงไว้ในหนังสือวินัยมุข เล่ม ๒ เพื่อให้พิธีทำอุโบสถกรรมสมบูรณ์ จะได้เก็บความตามหนังสือวินัยมุขมาแสดงให้ทราบระเบียบในที่นี้อีกพอสมควร ดังต่อไปนี้

ระเบียบทำปาริสุทธิอุโบสถ

ปาริสุทธิอุโบสถนี้ ได้แก่อุโบสถกรรมที่ภิกษุผู้ประชุมกันทำไม่ครบจำนวน เป็นสงฆ์ มีเพียง ๓ รูป หรือ ๒ รูป เรียกว่า คณะ ท่านห้ามสวดพระปาติโมกข์ในการทำ ให้บอกความบริสุทธิ์แก่กันแทนการสวดพระปาติโมกข์

วิธีทำ

เมื่อถึงวันอุโบสถ ให้ภิกษุที่มีอยู่ ๒ หรือ ๓ รูปนั้น ประชุมกันในโรงอุโบสถ และช่วยกันทำบุญกรรมแห่งอุโบสถกรรม และกิจที่สมควรแก่คณะจะพึงทำให้เสร็จก่อน ถ้ามีเพียง ๓ รูป ให้รูปหนึ่งตั้งญัติประกาศทำปาริสุทธิอุโบสถเป็นการคณะ ครั้นแล้ว ภิกษุผู้เถระพึงนั่งคุกเข่าประณมมือบอกความบริสุทธิ์ของตนตามแบบ ๓ หน ภิกษุรูปไม่ต้องตั้งญัติบอกความบริสุทธิ์แก่กันตามแบบ รูปละ ๓ หนตามลำดับพรรษา เป็นการเสร็จ

ระเบียบทำอธิษฐานอุโบสถ

อธิษฐานอุโบสถนี้ ได้แก่อุโบสถกรรมที่ภิกษุอยู่รูปเดียวพึงทำเมื่อถึงวันอุโบสถ ท่านให้ทำกิจที่ควรทำในการทำอุโบสถกรรมนั้นก่อน ให้เรียบร้อยตามสมควร แล้วรอภิกษุจากที่อื่นเพื่อจะมีมาร่วมทำด้วยบ้างจนหมดเวลา เห็นว่าไม่มีใครมาแล้ว ให้อธิษฐานใจของตนเองว่า "อหุห เม อุโปสถโธ" แปลว่า "วันนี้ อุโบสถของเรา" เพียงเท่านี้ก็อันเสร็จพิธีทำอธิษฐานอุโบสถตามพระวินัย

ความนิยมในพระวินัยอยู่ว่าภิกษุจะเลือกทำอุโบสถกรรมที่ง่ายกว่าที่ยาก
ไม่ควร เพราะฉะนั้นจึงมีห้ามไว้ว่า เมื่อถึงวันอุโบสถ อย่าได้หลีกปลีกตัวไปข้างไหนเสีย
หมายความว่า อย่าเลี้ยงไปในที่ที่จะไม่ต้องเข้าประชุมฟังพระปาติโมกข์เป็นอันขาด
แม้ในอาวาสที่ไม่มีภิกษุสามารถสวดพระปาติโมกข์ได้ก็ให้พระเถระจัดส่งภิกษุรูปใด
รูปหนึ่งไปเรียนมาจากสำนักอื่น หรือจัดชวนขวายเป็นผู้ท่องจำและสวดได้ประจำสำนัก
พร้อมอยู่เสมอถ้าจัดการไม่สำเร็จตามนี้ ท่านห้ามไม่ให้จำพรรษาอยู่ที่นั่น แต่ข้อนี้
ถ้าอาจจะไปรวมทำสังฆอุโบสถในอาวาสอื่นได้ ตามกำหนดทุกวันอุโบสถ ก็ไม่ห้าม
เด็ดขาด จะอยู่จำพรรษาในอาวาสนั้นก็ควร

พิธีออกพรรษา

ออกพรรษา เป็นคำเรียกที่เข้าในกันทั่วไป หมายถึงกาลสิ้นสุดกำหนดอยู่จำพรรษาของภิกษุตามพระวินัยบัญญัติ มีพิธีเป็นสังฆกรรมพิเศษโดยเฉพาะเรียกโดยภาษาพระวินัยว่า ปวารณากรรม คือ การทำปวารณาของสงฆ์ผู้อยู่ร่วมมาตลอด ๓ เดือน บัญญัติให้พระสงฆ์ทำปวารณา คือ การทำปวารณา คือ ยินยอมให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ทุกกรณี ไม่ต้องเกรงกันว่าเป็นผู้ใหญ่หรือผู้น้อย เมื่อใครมีข้อข้องใจในเรื่องประพฤติพระวินัยแล้ว ไม่พียงนิ่งไว้ พึงเปิดเผยชี้แจงกันได้ และในการว่ากล่าวตักเตือนกันตามที่ปวารณานี้ จะถือมาเป็นโทษคุมแค้นกันไม่ได้ด้วย การทำปวารณากรรมนี้ ทำในวันสุดท้ายที่ครบ ๓ เดือนนับแต่วันเข้าพรรษา จึงตกในวันเพ็ญเดือน ๑ ของทุก ๆ ปี วันนี้ พระสงฆ์ไม่ต้องทำอุโบสถกรรม คือ สวดพระปาติโมกข์อย่างวันเพ็ญ

หรือวันสิ้นเดือนอื่น ๆ แต่มีพระวินัยบัญญัติให้ทำปวารณากรรมแทนสวดพระปาติโมกข์ปีหนึ่ง ๆ ในวัดหนึ่งจะมีปวารณากรรมได้เพียงครั้งเดียว ฉะนั้นปวารณากรรมจึงนับเป็นสังฆกรรมพิเศษ เป็นหน้าที่บังคับให้ภิกษุทุกรูปต้องทำ และเพราะเหตุที่ภิกษุผู้ทำปวารณากรรมแล้ว พ้นข้อผูกพันที่ต้องอยู่ประจำอาจไปไหนมาไหนได้ทั่วไป ฉะนั้นจึงนิยมเรียกปวารณากรรมนี้อย่างเข้าใจง่าย ๆ ว่า ออกพรรษา

ปวารณากรรม หรือ การออกพรรษา มีพิธีที่จะต้องปฏิบัติเป็นธรรมเนียมควรถือเป็นระเบียบได้ดังนี้

ระเบียบพิธี

๑. ในวันเพ็ญเดือน ๑๑ นั้น ต้องทำบุพกรรมและบุพกิจเหมือนการทำสังฆอุโบสถ เว้นแต่ในส่วนบุพกิจ ไม่นำปาริสุทธิ เปลี่ยนเป็นนำไปวารณาของภิกษุเข้ามา เมื่อถึงกำหนดเวลาที่พระสงฆ์เคยลงทำอุโบสถกรรมสวดพระปาติโมกข์ตามปกติระฆังสัญญาณให้ภิกษุสามเณรทั้งวัดลงประชุมพร้อมกันในโรงอุโบสถ ภิกษุครองผ้าพาดสังฆาฏี สามเณรครองผ้าตามแบบแผนของวัดนั้น ๆ ให้เรียบริ้อยภิกษุนั่งบนอาสนะสงฆ์ตามลำดับพรรษาแก่ก่อนจากขวามาซ้ายเรียงเป็นแถว ๆ ไป หันหน้าเข้าหาพระพุทธรูปประธาน สุดแถวพระสงฆ์แล้ว เว้นระยะพอสมควรไม่น้อยกว่า ๒ ศอก ให้สามเณรนั่งตั้งแถวของตนใหม่ต่างหากจากแถวพระสงฆ์จัดนั่งเช่นพิธีเข้าพรรษา

๒. เริ่มต้นทำวัตรเย็นตามธรรมเนียมของวัด เมื่อจบทำวัตรแล้วให้สามเณรกลับ เพราะพิธีต่อไปเป็นพิธีสงฆ์โดยเฉพาะ

๓. เจ้าอาวาสหรือพระสังฆเถรผู้ฉลาดในสังฆกรรม ขึ้นนั่งเตียงปาติโมกข์ประกาศชี้แจงเรื่องการทำปวารณากรรมให้เข้าใจทั่วกันก่อนแล้วเริ่มบอกบุพกรรมบุพกิจของปวารณากรรม ตามแบบแผนของวัดนั้น ๆ เสร็จแล้วตั้งญัตติปวารณากรรม ต่อนั้นพระสงฆ์ฟังปวารณากันตามแบบโดยลำดับอาวุโสถ้าเป็นวัดใหญ่มีจำนวนภิกษุจำพรรษามากเป็นร้อย ๆ รูปจะปวารณาเรียงตัวรูป ละ ๓ จบ ตามแบบไม่สะดวก เพราะต้องใช้เวลามาก จะประกาศให้สงฆ์ปวารณาเพียงว่าจบเดียว และ ให้ผู้มีพรรษาเท่ากันปวารณารวมพร้อมกันก็ได้ ทั้งนี้ต้องบอกแจ้งในญัตติว่า จะใช้เอกวาจิกมานวัสติกาปวารณา ก่อน

๔. ระเบียบการปวารณาที่นิยมกัน ให้พระสงฆ์ทั้งนั้นนั่งพับเพียบเรียงแถวไม่ละหัดถบาตตามลำดับอาวุโสทุกรูปหันหน้าเข้าหาพระพุทธรูปประธาน ผู้แก่อาวุโสปวารณาก่อน ถึงลำดับตนแล้ว ฟังคุกเข่าว่าคำปวารณา จบแล้วนั่งราบพับเพียบ

ตามเดิม โดยนัยนี้จึงได้พิจารณาทั่วกันครบทุกรูป

๕. เมื่อพิจารณาเสร็จแล้ว มีสวดมนต์ต่อท้าย นอกจาก นโม, พุทฺธ, แล้ว มีสวด

- ก) สีลุตฺเทศปาจ
- ข) เจ็ดตำนานย่อ
- ค) สาราณียธรรมสูตร
- ฅ) อปฺริหารนียธรรมสูตร
- ง) อรหิ...
- จ) ยี่ ยี่...
- ฉ) ภาวตุ สพฺพมฺงฺคฺ...
- ช) ยา เทวตา...หรือ
- ซ) อิมินา...

จะสวดตามนี้ทั้งหมด หรือจะตัดจะเพิ่มบทใดบ้างแล้วแต่ผู้เป็นประธานจะนำ เมื่อสวดมนต์จบแล้ว เป็นอันเสร็จพิธี

๖. ภิภษุทุกรูปเมื่อพิจารณาแล้วในวันปวารณานั้นจำต้องรักษาราตรีอยู่ ประจําที่อีก ๑ คืน พ้นคืนวันปวารณาไปแล้วจึงจะจาริกไปแรมคืนแห่งอื่นได้

หมวดที่ ๒ บุญพิธี (๒)

เรื่องพิธีทำบุญโดยหลักใหญ่ ได้กล่าวไว้ในหนังสือศาสนพิธีเล่ม ๑ เป็นหลักทั่วไป ๒ ประการ คือ ทำบุญงานมงคลประการหนึ่ง ทำบุญงานอวมงคลอีกประการหนึ่ง ทั้ง ๒ ประการนั้นได้ชี้แจงระเบียบพิธีที่ควรปฏิบัติอย่างสามัญ ทั้งฝ่ายเจ้าภาพและฝ่ายพระภิกษุสงฆ์แล้ว แต่ก็ยังเป็นเพียงพื้นฐานความรู้เบื้องต้นของการทำบุญ ยังมีเรื่องที่ต้องรู้โดยเหตุผลประณีตกว่านั้นขึ้นไปอีก โดยเฉพาะของฝ่ายภิกษุสงฆ์ ที่พึงประกอบในงานทำบุญของฝ่ายเจ้าภาพ ซึ่งงานทำบุญนั้น ๆ จะสำเร็จเป็นบุญพิธีอย่างแท้จริง ย่อมสำคัญอยู่ที่พิธีสงฆ์ถ้าฝ่ายภิกษุสงฆ์ผู้ประกอบพิธีสงฆ์ปฏิบัติไม่ถูกต้องหรือขาดเหตุผล โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์แล้วอาจเป็นเหตุให้บุญพิธีทั้งหมดคลายความศักดิ์สิทธิ์หรือผิดวัตถุประสงค์ของฝ่ายเจ้าภาพได้ ฉะนั้น เรื่องบุญพิธีที่ควรศึกษาต่อไปในที่นี้จะนำพิธีสงฆ์ในงานทำบุญต่าง ๆ มาชี้แจง โดยประมวลเป็นหัวข้อเรื่อง ๕ เรื่อง คือ

๑. พิธีทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ
๒. พิธีเจริญพระพุทธมนต์
๓. พิธีสวดพระพุทธมนต์
๔. พิธีสวดพระอภิธรรม
๕. พิธีสวดมติกา
๖. พิธีสวดแจง

๗. พิธีสวดถวายพรพระ

๘. พิธีอนุโมทนากรรมต่าง ๆ

๙. พิธีพระธรรมเทศนา

แต่ละเรื่องของพิธีทั้ง ๙ นี้ มีข้อปลีกย่อยที่ควรศึกษาอีกมากจะได้แสดงรายละเอียดพอสมควรเป็นลำดับไป

พิธีทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ

วันเทโวโรหณะ คือ วันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลก หลังจากเสด็จขึ้นไปจำพรรษาอยู่ในดาวดึงส์พิภพถ้วนไตรมาส และตรัสพระอภิธรรมเทศนาโปรดพระพุทธมารดาในเทวโลกนั้นมาตลอด ๓ เดือน พอออกพรรษาแล้ว ก็เสด็จกลับมายังมนุษยโลก โดยเสด็จลงทางบันไดสวรรค์ที่ประตูเมืองสังกัสสนครอันตั้งอยู่เหนือกรุงสาวัตถี วันเสด็จลงจากเทวโลกนั้นเรียกกันว่า "วันเทโวโรหณะ" ตรงกับวันมหาปวารณาเพ็ญเดือน ๑๑ วันนั้น ถือกันว่าเป็นวันบุญ วันกุศลที่สำคัญวันหนึ่งของพุทธบริษัทโบราณเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "วันพระเจ้าเปิดโลก" รุ่งขึ้นจากวันนั้นเป็นวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ จึงมีการทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะกันเป็นการใหญ่ เพื่อเฉลิมฉลองการเสด็จลงจากเทวโลกของพระพุทธเจ้า

เรื่องราวของวันเทโวโรหณะเป็นวันพระเจ้าเปิดโลกนี้ มีเล่าไว้ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทใจความว่า

ในสมัยมัชฌิมโพธิกาล พระพุทธองค์ประทับประจำอยู่ที่พระนครสาวัตถีเป็นเวลา ๒๕ พรรษา สมัยนั้นลาภสักการะอันเคยบริบูรณ์แก่เหล่าเดียรถีย์นิครนถ์นักบวชนอกพระพุทธศาสนา ได้เสื่อมถอยลงโดยลำดับกาลเวลา เพราะประชาชนส่วนใหญ่หันมานับถือพระพุทธศาสนาสิ้น เป็นเหตุให้พวกเดียรถีย์นิครนถ์ต่างพากันดิ้นรนเดือดร้อน หาทางกลับแก่งและทำลายพระพุทธศาสนาโดยประการต่าง ๆ เป็นต้นว่าแก่งใส่ร้ายพระพุทธองค์บ้าง แก่งเบียดเบียนพระสงฆ์และพุทธบริษัทบ้าง แต่

ทุกครั้งก็ต้องแพ้ยตนเอง ถึงความย่อยยับหนักเข้าทุกที สุดท้ายพวกเดียรฉัตรและสาวกของตน ก็คิดกลขึ้นได้อย่างหนึ่ง อาศัยเหตุที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติห้ามพระสาวกไม่ให้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ โดยเข้าใจว่าพระพุทธองค์คงไม่มีการแสดงปาฏิหาริย์ด้วยพระองค์เองตามที่ทรงห้ามนั้นด้วย จึงช่วยกันป่าวข่าวว่าพระพุทธเจ้าเหล่าพระสาวกสิ้นท่า หมดอิทธิปาฏิหาริย์ไร ๆ แล้ว จึงจัดการแสดง ตรงกันข้ามกับเหล่าคณาจารย์เดียรฉัตรซึ่งมีปาฏิหาริย์อบรมมั่นคงเต็มที่พร้อมอยู่เสมอ จะแสดงให้เห็นปรากฏเมื่อไร ได้ทุกเมื่อ ถ้าไม่เชื่อก็เชิญพระพุทธเจ้ามาแสดงปาฏิหาริย์แข่งกันดูว่าใครจะเก่งกาจสามารถกว่าใคร

คำโฆษณาทำร้ายทำนองนี้ได้แพร่หลายสะพัดไปทั่ว ผู้ไม่รู้ความจริงจนถึงแก่้นของพระพุทธศาสนา ต่างพากันวิพากษ์วิจารณ์ทั่วไปทุกหัวระแหง พระเดียรฉัตรเห็นพระพุทธองค์และพระพุทธรูปสาวกเงิบเฉยไม่ทรงแสดงอาการอย่างไรในการโฆษณาชวนเชื่อของตนก็ได้ใจจึงโฆษณาทับบวมใหญ่ หว่าพระพุทธองค์ไม่สามารถจริงแน่แล้ว จึงไม่กล้ารับคำท้าแสดงปาฏิหาริย์แข่งกัน พระพุทธองค์ทรงเห็นว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญยิ่งถ้าทรงนิ่งต่อไป ผลร้ายจะเกิดแก่พระศาสนาของพระองค์แน่ จึงรับสั่งว่า พระองค์จะแสดงยมกปาฏิหาริย์ที่ควงไม้มะม่วง ในวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ คือเดือน ๘ ก่อนถึงวันเข้าพรรษาปีนั้น ๑ วัน พวกเดียรฉัตรไม่คาดฝันว่าพระพุทธองค์จะกลับทรงแสดงปาฏิหาริย์อีกเช่นนั้น ต่างพากันตะลึงตะลานวางอุบายแก้งจะไม่ให้พระพุทธองค์ทรงแสดงตามที่รับสั่งได้ แล้วตนจะถือโอกาสข่มขู่ว่าพระองค์ไม่จริงตามพูดจึงแบ่งกันเป็นพวก ๆ ออกไปเที่ยวกำจัดและทำลายต้นมะม่วงไม่ว่าต้นเล็กต้นใหญ่ให้สิ้นไปจนทั่วแขวงพระนครสาวตถิพวกหนึ่ง ช่วยกันสร้างมณฑปสูงใหญ่ขึ้นในวัดของพวกตนพวกหนึ่ง อีกพวกหนึ่งออกเที่ยวโฆษณาให้ประชาชนไปชมการแสดงปาฏิหาริย์ของตนในวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะเช่นกัน และให้คอยชมความลึมหลับของพระพุทธเจ้าในวันนั้นด้วย

ขณะที่พวกเดียรฉัตรดำเนินการดังกล่าวนี้ ฝ่ายพระพุทธองค์หาทรงเตรียมหรือทรงเคียดร้อนต่อคำโฆษณาแต่อย่างใดไม่ คงสงบเงียบเป็นปรกติมาจนถึงวันเพ็ญ

เดือนอาสาฬหะ อันเป็นวันกำหนดนัดแสดงปาฏิหาริย์ตอนเช้าได้เกิดพายุใหญ่ขึ้นใน
พระนครสาวัตถิ พายุพัดมณฑปของพวกเดียรถีย์พังพินาศลงสิ้นจนหาขึ้นดีไม่ได้
และในตอนเช้าวันนั้น พระพุทธรองค์ก็ยังไม่มีการที่จะทรงแสดงพระปาฏิหาริย์ตาม
รับสั่งแต่ประการใด ตกตอนบ่าย มีคนเฝ้าสวนหลวงของพระเจ้าปัสเสนทิโกศล ชื่อ
นายคณทะ นำผลมะม่วงที่หลงต่าอยู่ผลหนึ่งจะไปเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินได้พบ
พระพุทธรองค์ก่อน เกิดความเลื่อมใสศรัทธาจึงน้อมผลมะม่วงสุกนั้นถวายพระพุทธรองค์
เมื่อพระพุทธรองค์ทรงรับแล้ว ตรัสสั่งให้พระอานนท์เถระพุทธรอุปัฏฐากจัดทำน้ำปานะ
ด้วยผลมะม่วงนั้นถวายและได้นำเมล็ดวางลงบนพื้นดินทรงให้น้ำปานะเสร็จแล้ว
ทรงล้างพระหัตถ์ให้น้ำตกลงบนเมล็ดมะม่วงนั้น ทันทีก็เกิดปาฏิหาริย์เมล็ดมะม่วง
นั้นได้งอกออกเป็นมะม่วงต้นสูงใหญ่ขึ้นในปัจจุบันทันใด พระพุทธรองค์จึงรับสั่งว่า
จะทรงแสดงปาฏิหาริย์ที่ต้นมะม่วงต้นนี้

พอข่าวแพร่ไปได้ไม่เท่าไรมหาชนก็พากันมาประชุมเนื่องแน่นแม้แต่พระเจ้า
ปัสเสนทิโกศลและเหล่าเสนาข้าราชการก็เสด็จและมา พระพุทธรองค์จึงทรงเริ่ม
แสดงพระปาฏิหาริย์

ทรงบันดาลให้เกิดช่อไฟและท่อน้ำแล่นเป็นคู่สลับกันในอากาศโดยรอบ
บริเวณต้นมะม่วงนั้นแล้วทรงเนรมิตพระพุทธรูนิมิตมีพระพุทธรลักษณะเหมือนพระ-
พุทธรองค์ทุกประการขึ้นองค์หนึ่ง ให้เป็นคู่กับพระพุทธรองค์ทรงเปล่งพระฉันทรรณ-
รังสีกระจายออกทั่วบริเวณจับช่อไฟและธารน้ำ ซึ่งแล่นอยู่นั้น บังเกิดเป็นสิ่รุงงามระยับ
ทั่วไป ทรงแสดงธรรมและทรงจงกรมสลับกันกับพระพุทธรูนิมิตเมื่อพระพุทธรองค์
บนต้นพระพุทธรูนิมิตก็กลับลงมาประทับที่โคนต้นแทน สลับกันอยู่เช่นนี้ตลอดเวลา
ปรากฏว่ามหาชนพากันกราบไหว้บูชาสรรเสริญพระพุทธรูคุณกันทั่ว

การแสดงพระปาฏิหาริย์เป็นคู่ ๆ ดังกล่าวนี้ จึงเรียกว่า "ยมกปาฏิหาริย์"
มีครั้งเดียว คือครั้งนี้เท่านั้น เป็นที่น่าอัศจรรย์ยิ่งนัก ครั้นมหาชนได้ทราบความจริง

ทุกประการ ว่าพระพุทธองค์มีพระปาฏิหาริย์บันดาลได้เสมอ กันพากันสมน้ำหน้าและ
สาปแช่งเหล่าเดียริษฐ์ที่โฆษณาทั้ภมพระพุทธองค์จันตนเองต้องย่อยยับลงในครั้งนี้

ครั้งรุ่งขึ้นจากวันทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์นั้นก็เป็นวันแรมค่ำหนึ่งเดือน

อาสาพะ ถึงกำหนดจำพรรษา พระพุทธองค์ทรงประกาศแก่พุทธบริษัทในที่นั้นว่า
พระองค์จะขึ้นไปจำพรรษาในดาวดึงส์พิภพตามธรรมเนียมของอดีตพระพุทธเจ้า

ทั้งหลาย ทรงร่ำลาพุทธบริษัทแล้วก็เสด็จจากไป เป็นที่อาลัยแก่พุทธบริษัททั่วหน้า
พวกที่ศรัทธาแรงกล้าถึงกลั้ยยอมลำบากยั้งร่อท่าพระพุทธองค์อยู่ในที่นั้น จนกว่า
พระพุทธองค์จะเสด็จกลับโดยไม่ยอมกลับบ้านของตนก็มีจำนวนไม่น้อย

ครั้งถึงวันมหาปวารณา เพ็ญเดือน ๑๑ พระพุทธองค์ก็เสด็จกลับโดยที่
ขบวนเทพดามีท้าวสักกเทวราชเป็นประธาน ตามส่งเสด็จทางบันไดสวรรค์ลงที่ประตู
เมืองสังกัสสนคร และเพราะพระพุทธานุภาพบันดาลในการเสด็จลงจากเทวโลกคราว
นั้น ดำนานกล่าวว่า มนุษย์และเทวดา กับบรรดาสัตว์นรกทั่วไปต่างมองเห็นกายของ
กันและกันปรากฏชัด วันนั้นโทษกรรมกรรมในนรกระงับชั่วคราวจึงเป็นวันสงบ
เยือกเย็นของโลกทั้ง ๓ ฉะนั้นจึงเรียกว่า "วันพระเจ้าเปิดโลก" และในการเสด็จ
ลงจากเทวโลกในวันนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมโปรดเทวดาและมนุษย์ โดย
ตรัสถามปัญหาในวิสัยของบุคคลต่างประเทศอยู่ตลอดเวลา นำมาซึ่งมรรคผลนิพพาน
แก่ประชาสัตว์จันนับไม่ถ้วน

เช้าวันรุ่งขึ้น พุทธบริษัทจึงพร้อมใจกันใส่บาตร แด่พระสงฆ์ที่มีอยู่ทั้งหมด
ในที่นั้นกับทั้งพระพุทธองค์ด้วยโดยไม่ได้นัดหมายกันก่อนเลยภักตอาหารที่ถวายใน
วันนั้น ส่วนใหญ่เป็นเสบียงกรังของตน ๆ ตามมีตามได้ ปรากฏว่าการใส่บาตรวันนั้น
แออัดมาก ผู้คนเข้าไม่ถึงพระ จึงเอาข้าวสาลีของตนห่อบ้าง ทำเป็นปิ่น ๆ บ้าง แล้วโยน
เข้าไปถวายพระ นี่เองจึงเป็นเหตุหนึ่งที่นิยมทำข้าวต้มลูกโยนเป็นส่วนสำคัญของการ
ตักบาตรเทโวโรหณะเป็นประเพณีต่อมาในภายหลัง เห็นจะเพื่่อรักษาจาริตที่ปรากฏ

ขึ้นในวันนั้น พุทธบริษัทในภายหลัง จึงนิยมสืบ ๆ กันมาจนเป็นประเพณีว่าถึงวัน
แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ทุก ๆ ปี ควรทำบุญตักบาตรให้เหมือนครั้งดั้งเดิม เรียกกันว่า
ตักบาตรเทโวโรหณะ จนทุกวันนี้

สำหรับพิธีตักบาตรเทโวโรหณะ ที่นิยมกันทั่วไปในปัจจุบันนี้ จัดทำขึ้น
ในวัด เป็นหน้าที่ของทางวัดนั้น ๆ และทายกทายิการ่วมกันจัด มีระเบียบดังต่อไปนี้

ระเบียบพิธี

๑. ก่อนถึงวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งเป็นกำหนดวันทำบุญตักบาตร
ทางวัดจะจัดให้มีงานทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ จะต้องเตรียม คือ

- ก) รถทรงพระพุทธรูป หรือคานหามพระพุทธรูป เพื่อชักหรือหามนำ
หน้าพระสงฆ์ในการรับบาตร มีที่ตั้งพระพุทธรูปทรงกลางประทับรถ
หรือคานหามด้วยราชวัติ ฉัตร ธง โดยรอบพอสมควรมีที่ตั้งบาตร
สำหรับรับบิณฑบาตตรงหน้าพระพุทธรูปด้วย ส่วนตัวรถ หรือคานหาม
จะประดับประดาให้วิจิตรพิสดารอย่างไรแล้วแต่ศรัทธา และกำลังที่
จะพึงจัดได้ ถ้ามีสามารถจัดรถทรงหรือคานหาม จะใช้อูบาสกเป็นผู้
เชิญพระพุทธรูปก็ได้ และมีผู้ถือบาตรตามสำหรับบิณฑบาต
- ข) พระพุทธรูปยืน ๑ องค์ จะเป็นขนาดเล็กหรือใหญ่ก็ได้ แล้วแต่จะมี
หรือหาได้ สำหรับเชิญขึ้นประดิษฐานบนรถทรงหรือคานหามแล้ว
ชักหรือหามนำขบวนรับบาตรเทโวโรหณะนั้น แทนองค์สมเด็จพระ-
สัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้าได้พระปางอุ้มบาตรเป็นเหมาะแก่เหตุการณ์ที่ดี
ที่สุด แต่ถ้าไม่มีพระปางอุ้มบาตร จะใช้พระปางห้ามญาติ ปางห้ามสมุทร
ปางรำพึง ปางถวายเนตร หรือปางลีลา ปางใดปางหนึ่งก็ได้ ขอแต่ให้

เป็นพระพุทธรูปยืนเท่านั้น

- ค) เตรียมสถานที่ให้ทายกทายิกาตั้งเครื่องใส่บาตรโดยจะจัดลานวัดหรือบริเวณรอบ ๆ โรงอุโบสถ เป็นที่กลางแจ้งแห่งใดแห่งหนึ่งก็ได้ จัดให้ตั้งเป็นแถวเป็นแนวเรียงรายติดต่อกันไปเป็นลำดับ ๆ ถ้าทายกทายิกาน้อยมากนัก จัดแถวเดียวให้นั่งใส่อยู่ด้านเดียวกันทั้งหมด แต่ถ้ามากจะจัดเป็น ๒ แถวให้นั่งหันหน้าเข้าหากัน เว้นช่องกลางระหว่างแถวทั้ง ๒ ไว้สำหรับพระเดินรับบิณฑบาตพอสมควรก็ได้
- ฅ) แจ้งกำหนดการต่าง ๆ ให้ทายกทายิกาทราบล่วงหน้าก่อนว่าจะกำหนดให้ทำบุญตักบาตรพร้อมกันเวลาเท่าไร บางแห่งจัดให้มีพระธรรมเทศนาอนุโมทนาทาน หลังจากพระรับบาตรและฉันเสร็จแล้ว ๑ กัณฑ์ด้วย โดยทางวัดจัดเพิ่มขึ้นเอง และบางแห่งทายกทายิกามีศรัทธาแรงกล้าขอให้ทางวัดจัดให้มีเทศน์ปุจฉาวิสัชนาในตอนบ่ายอีก ๑ กัณฑ์ ก็มี ถ้าจะมีเทศน์อย่างไร ต่อจากทำบุญตักบาตรนี้ ก็ต้องแจ้งกำหนดให้ทราบทั่วกันก่อนเช่นกัน การเทศน์อนุโมทนาทานกัณฑ์เข้าเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสวัดนั้น ๆ หรือจะมอบหมายให้ภิกษุผู้สามารถรูปใดเทศน์แทนก็ได้แต่การเทศน์ปุจฉาวิสัชนาถ้ามีในตอนบ่ายเป็นเรื่องที่ทายกทายิกาจะพึงชวนช่วยกันเอง แต่ทางวัดก็ต้องอำนวยความสะดวกและจัดการให้ตามศรัทธาของทายกทายิกาด้วย จะถือว่าไม่ใช่ธุระของวัดย่อมไม่ควร

๒. สำหรับ ทายกทายิกาผู้ศรัทธาจะทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ เมื่อทราบกำหนดจากทางวัดแล้ว จะต้องตระเตรียมและดำเนินการดังนี้

- ก) เตรียมภัตตาหารสำหรับใส่บาตรตามศรัทธา ของใส่บาตรนอกจากข้าวเครื่องคาวหวานจัดเป็นห่อเป็นทีสำหรับใส่รูปหนึ่ง ๆ ตามธรรมเนียม

แล้ว ยังมีสิ่งหนึ่งซึ่งถือเป็นประเพณีจะขาดเสียมิได้ในงานทำบุญ
ตักบาตรเทโวโรหณะนี้ คือ ข้าวต้มลูกโยน เพราะถือกันว่าเป็น
สัญลักษณ์ของงานนี้โดยเฉพาะจากเรื่องราวที่เล่ามาแล้วในตอนต้น
ฉะนั้น งานนี้จะเรียกว่าเป็นงานทำบุญตักบาตรข้าวต้มลูกโยน ก็เห็น
จะไม่ผิด จึงจำเป็นต้องเตรียมของสิ่งนี้ไว้ใส่บาตรด้วย

- ข) ถึงกำหนดนัดในวันนั้น ก็นำเครื่องใส่บาตรทั้งหมดไปตั้งใส่ที่วัดตาม
ที่ทางวัดจัดเตรียมให้ รอจนขบวนพระมาถึงตรงหน้าตนจึงใส่บาตร
ให้ใส่ตั้งแต่พระพุทธรูปในรถหรือคานหามที่นำหน้าพระสงฆ์ไปเป็น
ลำดับ จนหมดพระสงฆ์รับ หรือหมดของที่เตรียมมา
- ค) เมื่อใส่บาตรแล้ว ก็เป็นอันเสร็จพิธี แต่ถ้าจัดให้มีเทศน์ด้วย และ
ศรัทธาจะแสวงบุญจากการฟังธรรมต่อ จะรออยู่ที่วัดจนถึงเวลาเทศน์
หรือจะกลับบ้านก่อนซึ่งอยู่ไม่ห่างไกลวัดนัก แล้วมาฟังเทศน์เมื่อถึง
เวลาเทศน์ก็ได้ตามแต่อัธยาศัย

๓. สำหรับภิกษุสามเณรผู้เข้ารับบาตรในพิธีทำบุญเทโวโรหณะนี้ถ้างาน
จัดขึ้นในบริเวณวัด ฟังครองผ้าแบบลดไหล่อุ้มบาตรทุกรูปตามธรรมเนียมของวัด
แต่ถ้าเป็นงานจัดขึ้นนอกบริเวณวัด ฟังครองผ้าตามนิยมแบบออกบิณฑบาตนอกวัด
ให้ชักแถวเดิน มีรถทรงหรือคานหามพระพุทธรูปนำหน้าแถว รับไปตามลำดับผู้ใส่ไปถึง
ตรงหน้าตน จนครบหรือจนเต็มบาตรจึงแยกแถวกลับกุฎีก็เป็นอันเสร็จพิธีรับบาตร
ส่วนพิธีมีเทศน์ต่อ ฟังปฏิบัติตามระเบียบพิธีมีพระธรรมเทศนาซึ่งจะ
กล่าวข้างหน้า.

พิธีเจริญพระพุทธมนต์

การเจริญพระพุทธมนต์ เป็นพิธีกรรมฝ่ายสงฆ์พึงปฏิบัติโดยเฉพาะในงานมงคลต่าง ๆ ได้แก่การที่พระสงฆ์ตามจำนวนนิยมของพิธีร่วมกันสาธยายมนต์จากคาถาพุทธภาษิตบ้าง จากพระสูตรบ้าง จากมนต์ของเกจิอาจารย์เป็นธรรมเนียมบ้าง ตามที่ท่านพระโบราณจารย์กำหนดไว้โดยควรแก่พิธีนั้น ๆ การสาธยายมนต์ของพระสงฆ์ในพิธีทำบุญ ถ้าเป็นงานมงคลนิยมเรียกว่า "เจริญพระพุทธมนต์" แต่ถ้าเป็นงานอวมงคล นิยมเรียกเป็นระเบียบว่า "สวดพระพุทธมนต์" เรียกคำกิริยาสาธยายว่า "เจริญ" หรือ "สวด" ต่างกันตามประเภทของงานเท่านั้น แต่เมื่อพูดอย่างภาษาชาวบ้านทั่วไป ก็พูดกันเพียงเข้าใจง่าย ๆ ว่า "สวดมนต์" ทั้งในงานมงคลและงานอวมงคล

ก่อนจะชี้แจงถึงพิธีเจริญพระพุทธมนต์ ซึ่งหมายถึงพิธีที่พระสงฆ์สวดมนต์ในงานมงคลนั้นจำเป็นต้องรู้จักลักษณะบทพระพุทธมนต์ที่ใช้ในงานมงคลต่าง ๆ เป็นเบื้องต้น ซึ่งมีเป็นระเบียบแบบต่าง ๆ ใช้กันทั่วไปอยู่ ดังนี้

๑. เจ็ดตำนาน
๒. สิบสองตำนาน
๓. ชัมมจักกัปปวัตตนสูตร
๔. มหาสมยสูตร
๕. โพชฌงคสูตร

๖. กิริมานนทสูตร

๗. มหาสติปัฏฐานสูตร

๘. ชยมงคลคาถา

๙. คาถาจตุเทียนชัย และคาถาดับเทียนชัย

บทพระพุทธรมณฑ์สำหรับใช้ในงานมงคลทั้งหมดนี้ บางบทมีนิยมและระเบียบเป็นแบบปลีกย่อยลงไปอีกเฉพาะงาน ต้องจะได้ชี้แจงในระเบียบพิธีต่อไป

ระเบียบพิธีและนิยมของบทพระพุทธรมณฑ์

๑. งานมงคลทั่วไป ทั้งที่เกี่ยวเนื่องด้วยเรื่องฉลองและเรื่องต้นการศิริมงคล ซึ่งนิยมทำกันอย่างสามัญในที่ทั่วไป ยกเว้นงานมงคลพิเศษคือ งานฉลองพระบวชใหม่ ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ทำบุญแต่งงาน และทำบุญอายุใหญ่ กับงานรัฐพิธีบางกรณีแล้ว การเจริญพระพุทธรมณฑ์นิยมใช้บทเจ็ดตำนานเป็นพื้น แต่บทสวดมนต์เรียกว่า "เจ็ดตำนาน" นี้พระโบราณจารย์ท่านกำหนดพระสูตรคาถา และหัวข้อพุทธภาษิต บรรดาที่มีอานุภาพในทางแนะนำและป้องกันสรรพภัยพิบัติ ซึ่งรวมเรียกว่า "พระปริตร" ไว้ให้เลือกสวดมากหัวข้อด้วยกัน คือ

๑. มงคลสูตร

๒. รตนสูตร

๓. กรณียเมตตสูตร

๔. ชั้นปริตต์

๕. โมรปริตต์

๖. ธชัคคปริตต์ หรือ ธชัคคสูตร

๗. อาภูวนาฎียปริตต์

๘. โพชฌงคปริตต์ มีองคุลิมาลปริตต์เป็นบทต้น

แต่เมื่อรวมโมรปริตต์เข้ากับชัคคปริตต์ ก็เหลือเพียง ๗

ในการสวดทั่วไป นิยมใช้สวดเพียง ๗ หัวข้อ หรือน้อยกว่าที่ใช้สวดหมด ทั้ง ๘ ก็มี ทั้งนี้แล้วแต่ความสำคัญใหญ่โตของงาน และเวลาที่สวดจะอำนวยให้ได้เพียงไร ฉะนั้น ในการสวดเจ็ดตำนานนี้จึงเกิดนิยมแบบขึ้นในภายหลังเป็นหลายแบบ เช่น ในปัจจุบันนี้นิยมใช้กันเป็น ๓ แบบ เรียกว่า แบบเต็ม แบบย่อ และแบบลัด จะได้ชี้แจงระเบียบของแบบต่าง ๆ นี้ต่อไป

ก่อนอื่น พึงทราบไว้ในนี้ด้วยว่า การเจริญพระพุทธมนต์ หรือสวดพระพุทธมนต์ในงานบุญพิธีต่าง ๆ จะสวดบทสวดมนต์อย่างไรก็ตามบทสวดมนต์นั้น ๆ ต้องมีเบื้องต้นเรียกว่า "ต้นสวดมนต์" หรือ "ต้นตำนาน" บทสวดเบื้องต้นนี้จะได้ชี้แจงในเมื่อกล่าวถึงงานที่ใช้บทสวดมนต์นั้น ๆ ต่อจากบทสวดเบื้องต้นนี้จึงถึงท่ามกลางสวดมนต์ซึ่งได้แก่ตำนาน หรือพระปริตร หรือสูตรต่าง ๆ ตามกำหนด สุดท้ายจึงเป็นเบื้องปลายของบทสวดมนต์ เรียกว่า "ท้ายสวดมนต์" จะได้กล่าวเฉพาะพิธีและงานเช่นกัน

เมื่อทราบว่า บทสวดมนต์ในพิธีมีเบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องปลายดังนี้แล้ว ต่อไปจะได้ชี้แจงระเบียบพิธีสวดเจ็ดตำนานแบบต่าง ๆ ในงานมงคลทั่วไป

ก) ถ้างานใหญ่ โดยเจ้าภาพเป็นผู้มากด้วยศรัทธา ตั้งใจทำบุญนั้นให้เป็นการใหญ่โตจริง ๆ มีสวดมนต์เย็นวันหนึ่งก่อน รุ่งขึ้นเลี้ยงพระในการสวดมนต์งานใหญ่นี้ ถ้าเห็นสมควรและมีเวลาพอ ประกอบทั้งพระสงฆ์ผู้สวดสามารถทุกรูปก็นิยมสวดบทเจ็ดตำนานเต็ม ทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องปลาย ให้พระจัดตำนานจัดนำทุกตอนและทุกบทที่สวดด้วย ดังนี้

(๑) ต้นตำนาน ดำเนินพิธีโดยลำดับ คือ :-

จัดนำ สกุเต ถ้าสวดในงานพระราชพิธี ไม่ว่าจะสวดในที่แห่งใด ต่อหน้าพระที่นั่งหรือไม่ก็ตาม จัดขึ้นต้นตั้งแต่ **สรรขุ สเสณ...** ไป แต่ถ้าสวดในงานราษฎร์ทั่วไป จัดขึ้นต้นตรง **ผริตุวาน เมตุต...** ไป

สวดบท นมัสการ นโม

สวดบท สรณคมนปาฐะ พุทฺธํ สรณํ กจฺจมิ...

สวดบท สมฺพุทฺเธ... แต่ในปัจจุบันใช้บัน นมการลิตทิกาถา ขึ้น โย
จกฺขุมา... สวดแทน

สวดบท นมการอัญฐกกาถา นโม อรหโต...

๒) ตัวตำนาน หรือพระปริตร ดำเนินพิธีดังนี้ :-

 ขั้ดนำตำนาน และต่อหน้า มงคลสูตร เข สนฺตา... ถึง

 ฉาติภิ ต่อ ยลฺจ ทฺวาทสฺสฺตานิ... จนจบ

 สวด มงคลสูตร เอวมฺเม สฺตํ..

 ขั้ดนำ รตนสูตร ปณฺชานโต ปฏฺจาย...

 สวด รตนสูตร ยานีธ ภูตานิ...

 ขั้ดนำ กรณียเมตตสูตร ยสฺसानุภาวโต...

 สวด กรณียเมตตสูตร กรณียมตฺถกฺสเลน...

 ขั้ดนำ จันทรปริตต์ สพฺพาสีวีสชาตินํ...

 สวด จันทรปริตต์ ปุเรนฺตมฺโพธิสมฺภาเร...

 สวด โมรปริตต์ อุเทตยลฺจกฺขุมา...

(บทขั้ดและบทสวด โมรปริตต์นี้อาจเว้นไม่ใช้ได้ เพื่อให้ตำนานคงรูป

๗ ตามชื่อ แต่จะใช้หรือไม่ใช้ในงานใดแล้วแต่หัวหน้าสงฆ์จะกำหนดนำ)

 ขั้ดนำ ฐชคฺคปริตต์ ยสฺसानุสฺสรณนาปี...

 สวด ฐชคฺคปริตต์ เอวมฺเม สฺตํ...

 ขั้ดนำ อาภานาภฺยปริตต์ อปฺปสนฺเนหิ นาถสฺส...

สวด อาณานัญยปริตต์ วิปัสสิสสุ นมตถ...

ขัคนำ องคุลิมาลปริตต์ ปริตต์ตัม ยมฺภณนุตตส...

สวด องคุลิมาลปริตต์ ยโตหํ ภคินี...

(๑) ทำยถำนาน ดำเนินพิธีในเบื้องปลายโดยลำดับ คือ :-

สวดบท ยนฺทฺนุณิมิตฺต...

ทูกุขปฺปตฺตา...

มหาการุณโก...

สกุทฺตวา...

นตฺถิ เม สรณํ อญฺญ...

ยงฺกิลฺยจิ รตนํ โลก...

(ถ้าเป็นการสวดในงานพระราชพิธี ต่อไปให้สวดบท รตนตฺตยปฺป

ภาวาภิยาจนคาถา อรหํ...และ สุขาภิยาจนคาถา ยํ ยํ... หรือจะสวด

คาถา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ... อทนบท อรหํ... และ ยํ ยํ... ก็ได้) ต่อ

ไปสวดบทมงคลจักรวาฬใหญ่ สิริธิตี...

ภวตฺถ สพุพมฺงคฺล...

นกุขตฺตยภิกฺษุทําน...

การสวดเจ็ดตำนานตามที่กล่าวนี้ เรียกว่าสวดแบบเต็มที่ไม่ตัดเลย

ต้องใช้เวลาสวดนับแต่เริ่มพิธีจนจบประมาณชั่วโมงครึ่ง ถึง ๒ ชั่วโมง

ข) ถ้าเวลาไม่อำนวยให้สวดแบบเต็มที่ได้ และเป็นงานธรรมดาไม่ใช่ใหญ่

โตนัก ในงานทำบุญ ๒ วันนั้น การสวดบทเจ็ดตำนาน จะสวดแบบย่อก็ได้ นิยมแบบย่อมีดังนี้

(๑) ตันตำนาน ดำเนินพิธีเหมือนสวดบทเต็มทุกประการ

(๒) ตัวตำนาน ดำเนินการสวดโดยไม่ต้องขัคนำทุกบท ควรย่อบทสวดบางบท ดังนี้

สวคมงคลสูตร	ขึ้น อเสวนา จ พาลาน์... ลง ตนุเตถิ มงฺกลมุตฺตมนฺติ.
สวครตนสูตร	ขึ้น ยงฺกิญฺจ วิตุตฺ... ถึง เย สุปฺปยุตฺตา ฯ เป ฯ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ แล้วข้ามไปต่อ ขึ้น ปรุราณ... ลง เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ.
สวคกรณียมตตสูตร	เต็มสูตร หรือย่อโดย ขึ้น เมตฺตญฺจ สพฺพโลกสุมี ลง ปุณเรตฺติ
สวคขันธปริตต์	เต็มบท หรือย่อโดยขึ้น อปฺปมาโณ พุทฺโธ ลง สมฺมาสมฺพุทฺธาน์.
สวคชัคคปริตต์ย่อ	โดยตัดสวคเฉพาะบท อิติปิ โส... ถึง ปุณฺณกฺเขตฺตํ โลกสุธาติ. ก็ได้หรือจะขึ้น อรุณฺเณ รุกฺขมุเล วา...ลง โลมฺหํโส น เหสุตฺติ กิได้
สวคอาณานาฎิยปริตต์ย่อ	ขึ้น วิปฺสุตฺต นมตฺถฺ ลง พุทฺธํ วนฺทาม โคตฺมณฺติ.
สวคองฺคฺลิมาลปริตต์	เต็มบท หรือย่อโดยขึ้น ยโตหิ ภคินี... ลง โหตุ โสตฺถิ คพฺภสุส. ก็ได้หรือ ขึ้น โพชฺฌญฺโค... ลง

โสตถิ เต โหตุ สพุพหา. ก็ได้

ทั้งนี้ก็มีนิยามว่า ถ้าเป็นงานในบ้านสวดย่อ

แบบแรก ขึ้น ยโตห... ถ้าเป็นงานในวัดสวด

ย่อแบบหลัง ขึ้น โพชฌงโค...

(๑) (ท้ายตำนาน) เลือกสวดเฉพาะบางบท คือ

สวดบท นตุถิ เม ธรรม อญญ... ติดต่อกับ ยงุภิญจิ รัตน โลก...
ลงเมื่อจบบทนี้

สวดบท ทุกุขปุตตา...

(ถ้าสวดในงานราชพิธีต้องสวดคาถา อรห สมมาสมพุทโธ...
ต่อตรงนี้ด้วย)

สวดบท ภาตุ สพุพมจล...

สวดบท นกขตุตยกุกุฏาน...

บทสวดต่าง ๆ ในแบบย่อ ๆ มิใช่ตายตัว ถ้าสวดตามที่กล่าวมาจะใช้เวลา
สวดแต่ต้นจนจบประมาณ ๓๐-๔๕ นาที ถ้ามีเวลาน้อย จะย่อบทส่งท้าย
ตำนานให้เหลือเพียงบท นตุถิ เม ธรรม อญญ... แล้วสวดบท ทุกุขปุตตา...
ภาตุ สพุพมจล... และลงท้ายด้วยบท นกขตุตยกุกุฏาน... เท่านั้นก็ได้เวลาสวดอาจ
เหลือไม่เกิน ๓๐ นาที

ค) ในงานทำบุญวันเดียว โดยจัดให้มีสวดมนต์ก่อนนั้น จะเป็นตอนเช้า
หรือตอนเพลก็ตาม ส่วนมากเวลาไม่ใคร่อำนวยให้พิธีสวดมนต์มากนัก
มักจำกัดก่อนเวลาภัตตาหารเพียงไม่เกิน ๓๐ นาที เท่านั้น ฉะนั้นการสวด
บทเจ็ดตำนานในงานเช่นนี้ จึงนิยมแบบสวดลัด เพื่อให้เหมาะแก่เวลาจำกัด
นิยมของแบบสวดลัดมีดังนี้

(๑) ต้นตำนาน จะสวดเต็มๆ เหมือนแบบเต็มก็ได้ โดยมีชัด สกุเค นำด้วย
ถ้าจะเป็นจะเว้นสวดบท สมพุทโธ... โย จกุกุมา... ก็ได้

(๒) ตัวตำนาน ในแบบนี้รวบรัดตัดเอาแต่เฉพาะบทสำคัญเท่านั้น และไม่ต้องขั้หน้าด้วย ดำเนินการสวดดังนี้

สวดมงคลสูตร เหมือนแบบย่อ

สวดรัตนสูตร เหมือนแบบย่อ

สวดกรณียเมตตาสสูตร ขึ้น เมตตุตถุจ สัพพโลกสุมี...

สวดชัชคปริตต์ ขึ้น อิติปิ โส ภควา...

(๓) ทำตำนาน สวดเฉพาะบท **ทุกขุปปุตตา...** แล้วสวดบทถวายพรพระ
ดังจะกล่าวข้างหน้า ต่อให้เสร็จพิธีสวดไปในตัว

การสวดแบบลัดดังกล่าวนี้ ใช้เวลาเพียง ๒๐ นาที เป็นอย่างมากอาจลัดตำนานให้สั้นลงอีกโดยไม่สวดกรณียเมตตาสสูตร ก็ได้ ทั้งนี้แล้วแต่เวลาที่มีเพียงใด และหัวหน้าสงฆ์จะนำสวดเพียงไร หลักของการสวดแบบลัดนี้ ถือสำคัญเพียงว่า จะเว้นไม่สวดมงคลสูตร กับรัตนสูตรไม่ได้เท่านั้น เพราะถือกันว่า งานบุญมงคลต้องมีมงคลสูตรเป็นหลัก กับรัตนสูตรเป็นบททำน้าพระพุทธมนต์ บทนอกนี้จะเว้นจะลัดอย่างไร ไม่ถือแล้วแต่หัวหน้าสงฆ์จะนำ

๒. งานมงคลเฉพาะกรณี ที่นิยมทำกันทั่วไปก็มีอยู่ ๕ งาน คือ

ก. งานฉลองพระบวชใหม่

ข. งานมงคลสมรส

ค. งานทำบุญอายุ

ฅ. งานทำบุญเอาฤกษ์ชัยมงคล และ

ง. งานทำบุญต่อนาม

ทั้ง ๕ งานนี้ มีระเบียบพิธีเจริญพระพุทธมนต์นิยมโดยเฉพาะดังจะกล่าวต่อไปตามลำดับดังนี้ :-

ก. งานฉลองพระบวชใหม่ จะจัดทำในบ้านหรือในวัดที่พระบวชใหม่สำนักอยู่ก็ได้ทั้งนั้น โดยจะทำงาน ๒ วัน มีสวดมนต์เย็นวันหนึ่งรุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง

เลี้ยงพระ หรือจะทำเป็นงานวันเดียว ให้มีพิธีเจริญพระพุทธมนต์ก่อนเลี้ยงพระก็ได้ พิธีเจริญพระพุทธมนต์สำหรับงานนี้ นิยมสวดบทเจ็ดตำนาน โดยจะสวดเต็มทีหรือย่อหรือรวบรัดก็ได้แล้วแต่เวลาสวดจะอำนวยให้มีระเบียบพิเศษสำหรับพระบวชใหม่ ดังนี้

- ก) พระบวชใหม่ควรครองไตรบวช ฉลองที่บ้าน ห่มคลุม แล้วใช้สังฆาฏิ ทบสองพาดบ่าซ้าย
- ข) จุฑรูปเทียนบูชาพระก่อนเจริญพระพุทธมนต์
- ค) ประณมมือถือสายสิญจน์ในเวลาเจริญพระพุทธมนต์ และถวายพระพร
- ฌ) ตักบาตรและประเคนภัตตาหาร (ให้คฤหัสถ์ประเคนภัตตาหารแก่ตนก่อนแล้วจึงประเคนพระสงฆ์ต่อไป)
- ง) ถวายไทยธรรม
- จ) กรวดน้ำ

ข. งานมงคลสมรส เป็นประเพณีของคนไทยชาวพุทธแต่โบราณกาล นิยมจัดให้มีการทำบุญเป็นพิธีสงฆ์เข้าผนวักกับงานแต่งงานบ่าวสาวด้วยตามสมควร เพื่อต้องการสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาวโดยตรง และเพื่อให้เกิดสิริแก่บ้านเรือนหรือหอ ที่จัดให้มีงานนั้นโดยปริยาย ปกติงานมงคลสมรสของไทยทั่วไปประกอบขึ้นที่บ้านเจ้าสาว แต่ถ้ามีบ้านหรือเรือนหอโดยเฉพาะ ก็นิยมประกอบที่บ้านหรือเรือนหอ นั้น พิธีจัดงานอย่างอื่นเป็นเรื่องของประเพณีฝ่ายโลก อาจมีแตกต่างกันบ้างตามท้องถิ่นและเหตุการณ์ จะไม่นำมากล่าวในที่นี้ ส่วนพิธีทำบุญในงานนี้ มักมีคล้ายคลึงกัน และเป็นศาสนพิธีโดยตรง จะขอชี้แจงโดยเฉพาะ

พิธีทำบุญงานมงคลสมรส ตามคติโบราณถือเป็นงานมงคลพิเศษเฉพาะกรณี ไม่เหมือนอย่างงานมงคลทั่วไป คือ เป็นงานจัดสำเร็จลงในวันเดียว ไม่ยืดเป็นงาน ๒ วัน อย่างงานมงคลอื่น ๆ และพิธีสงฆ์ก็แปลกกว่างานอื่นด้วย คือ นิยมจัดทำบุญเลี้ยงพระก่อนในตอนเช้า เพื่อให้คู่บ่าวสาวตักบาตรร่วมกัน อันนี้เป็นจุดมุ่งหมาย

สำคัญของพิธีที่พึงทำก่อนพิธีเลี้ยงพระตอนเช้าซึ่งเป็นพิธีสงฆ์มาแล้ว ตอนสาย และตอนเที่ยง ตอนบ่ายก็เป็นพิธีของประเพณีโลก คือ มียกขันหมากตอนสาย เช่นผี ตอนกลางวัน เลี้ยงแขกเป็นการสมโภชตอนเที่ยงติดต่อกันไปถึงบ่าย พิธีประเพณีโลก ดังกล่าว นี้จะทำอะไร หรือเว้นไม่ทำอะไร ก็แล้วแต่ฝ่ายเจ้าภาพจะกำหนด พอถึงบ่าย ตอนเย็นก็มีพิธีสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ทำน้มนต์นำอีกวาระหนึ่ง ต่อพิธีสงฆ์นี้จึง มีการรคน้ำคู่บ่าวสาวเพื่อสริมงคลเป็นอันเสร็จพิธีทำบุญออกแขกในงานทำบุญสมรส วันนั้น ส่วนพิธีสมรสที่ยังมีต่อไปอีกตามคติโบราณ คือ พิธีเรียงหมอน และพิธีส่งตัว คู่สมรสเข้าหอเป็นพิธีฝ่ายโลก ถือกันว่าภายในระหว่างญาติของทั้งสองฝ่ายไม่เกี่ยวกับ งานออกแขก เหมือนที่กล่าวแล้วในพิธีตอนกลางวัน ที่กล่าวนี้ว่าตามคตินิยมของไทย แต่โบราณกาล ส่วนที่ทำกันในปัจจุบันนี้ ยังคงคติโบราณดังกล่าวอยู่ก็มี รวบรวมพิธี สงฆ์ทำแต่เพียงย่อๆ พอให้สำเร็จเฉพาะหน้าก็มี จักกล่าวระเบียบพิธีสงฆ์ ตามคติโบราณก่อน ซึ่งจะต้องปฏิบัติดังนี้

๑) ฝ่ายเจ้าภาพ จะต้องเตรียมบริเวณพิธีให้พร้อมเหมือนอย่างเตรียม ในงานมงคลทั่วไป ดังกล่าวแล้วในหนังสือศาสนพิธี เล่ม ๑ มีพิเศษที่ต้องเตรียมเพิ่ม โดยเฉพาะ ก็คือ เครื่องมงคลรคน้ำตามนิยม มีมงคลคู่สำหรับสวมบ่าวสาว ถ้าไม่มี ผู้สามารถจัดเองได้ มักนิยมให้พระสงฆ์ช่วยจับให้ก่อนเริ่มพิธีสงฆ์ระยะใดระยะหนึ่ง กับโถแป้ง กระจะแจสำหรับเจิมคู่บ่าวสาว และสังข์สำหรับใส่น้ำมนต์รดคู่บ่าวสาว เครื่อง มงคลเหล่านี้รวมใส่ถาดหรือภาชนะที่สมควร ไว้ใกล้กับภาชนะน้ำมนต์หน้าโต๊ะบูชา หัวอาสนะสงฆ์ วงสายสิญจน์ไว้ด้วย นอกจากนี้ก็มีข้อสังเกตเรื่องจำนวนพระสงฆ์ที่ นิมนต์มาประกอบพิธี นิมนต์นิมนต์จำนวนคู่ คือ ๘ รูป หรือ ๑๐ รูป เป็นต้น ทั้งนี้ เข้าใจว่า เพื่อแบ่งจำนวนให้เจ้าภาพทั้งฝ่ายเจ้าบ่าวและเจ้าสาวนิมนต์พระที่ตนนับถือ คู่กันเคยมาฝ่ายละเท่าๆ กัน แล้วแต่จะตกลงกันนั่นเอง อีกประการหนึ่ง ธรรมเนียม โบราณถือกันว่า ถ้าจะให้พระสงฆ์ประกอบพิธีในงานมงคลสมรสนี้ สวดมหาสมยสูตร

อันเป็นสูตรประกาศชื่อเทวดาทัวจักรวาล เพื่อให้มาชุมนุมประสาทพรเป็นมงคลใหญ่ เจ้าภาพต้องเตรียมอาสนะสงฆ์โดยปูลาดด้วยผ้าขาว และคาดเพดานเหนืออาสนะสงฆ์ นั้นด้วยผ้าแดง เรียกกันว่าพื้นฐานขาวเพดานแดง ก็เป็นอันแสดงสัญญาณให้พระสงฆ์รู้ ความต้องการของตนได้โดยตรงแต่ในปัจจุบันนี้ไม่มีใครถือเคร่งในเรื่องนี้แล้ว เห็นจะ เป็นการบังคับพระสงฆ์มากเกินไปประการหนึ่ง และประการสุดท้าย ก็เพื่อไม่ต้อง ยุ่งยากในการตระเตรียมพิเศษกว่างานบุญอื่นๆ มากนักด้วย การตระเตรียมเรื่องอาสนะ สงฆ์จึงเตรียมกันอย่างสามัญธรรมดาทั่วไป

๒) ฝ่ายพระสงฆ์เมื่อรับนิมนต์ไปประกอบพิธีในงานมงคลสมรสตามประเพณีโบราณต้องไปฉันในตอนเช้าก่อน เตรียมบาตรไปเพื่อให้คู่บ่าวสาวตักบาตรด้วย ตามธรรมเนียม ส่วนตอนบ่ายแล้วแต่กำหนดเวลาของเจ้าภาพจะนัด ไปประกอบพิธี เจริญพระพุทธมนต์ทำน้ามนต์ในตอนนี้จะเบียดพิธีในตอนเช้า ก็มี

- ก) เจ้าภาพให้คู่บ่าวสาวจุดธูปเทียนหน้าโต๊ะบูชา แล้วกราบพระพร้อมกัน
- ข) อุบาสกอาราธนาศีล
- ค) หัวหน้าสงฆ์คลี่สายสิญจน์แจกกันแล้วให้ศีล
- ฅ) จบให้ศีลแล้ว ตั้ง นโม... และสวดถวายพรพระตามบาท ซึ่งจะกล่าวข้างหน้า ระหว่างนี้คู่บ่าวสาวตักบาตร
- ง) ฉันภัตตาหารเพล แล้วคู่บ่าวสาวถวายไทยธรรม
- จ) อนุโมทนาด้วยบท

ยถา...

สพพิติโย...

เต อตุลลทุธา...

สพพุทธานุภาเวน...

ภวตุ สพพมงคลิ...

เป็นอันเสร็จพิธีสงฆ์ตอนเช้า

ส่วนพิธีเจริญพระพุทธมนต์ตอนบ่าย มีระเบียบพิธีนิยมดังนี้

ก) เจ้าภาพให้คู่บ่าวสาวจุดธูปเทียนหน้าโต๊ะบูชา แล้วกราบพระพร้อมกัน

ข) อุบาสกอาราธนาศีล

ค) หัวหน้าสงฆ์คลี่สายสิญจน์แจกกันแล้วให้ศีล

ฅ) จบรับศีลแล้ว อุบาสกอาราธนาพระปริตร

ง) พระสงฆ์รูปที่ ๓ ตั้งพัดขัด สกุเล

จ) หัวหน้าสงฆ์นำสวดบท เจ็ดตำนานแบบย่อหรือแบบลัดตอนต้น กับ
ท่ามกลางก่อน แล้ว สวดมหาสมยสูตรทั้งสูตร หรือย่อเพียงขึ้น **ลีโลก
มนุกสุตตานิ...**

ลง ภิกขุณฺโณ สมิตี วณฺโณ หน้า ปุริมทิสฺส ก็ได้หรือย่อสั้น ขึ้น

ปุริมทิสฺส ฐตฺตญฺโจะ...

ลง สมโยทานิ ภทฺตุนฺเต ภิกขุณฺโณ สมิตี วณฺโณ ก็ได้

หรือจะสวดสิบสองตำนานเต็ม ตั้งแต่ตอนต้นเหมือนเจ็ดตำนาน และตัว

สวดสองตำนานต่อมหาสมยสูตรย่ออีกก็ได้เมื่อสวดมหาสมยสูตรแล้ว

จึงสวดท้ายตำนานจนจบ ถึงบท **มหากุณฺโณ...** สวดลงเพียง **เอเตน**

สจฺจวชฺเชน โหตุ เต ชยมงฺคัลลํ เท่านั้นก่อน ต่อนี้ มีรคน้ำพระพุทธมนต์

แก่คู่บ่าวสาว พอเริ่มรคน้ำพระสงฆ์จึงสวด **ชยนฺโต** ต่อไปจนจบตำนาน

เป็นอันเสร็จพิธีสงฆ์

การสวดมนต์ที่กล่าวนี้ จะสวดอย่างไร บทอะไรบ้าง แล้วแต่หัวหน้าสงฆ์จะ

นำสวดโดยควรแก่เหตุการณ์และเวลา

สำหรับพิธีที่นิยมจัดและใช้กันอย่างสามัญในปัจจุบันนี้เป็นพิธีสงฆ์เสร็จ

ลงภายในเพล คือ เป็นพิธีสวดมนต์ก่อนแล้วตักบาตรและเลี้ยงพระจะทำในตอนเช้า

หรือเพลก็ได้ นิยมทำกันย่อ ๆ เพียงเท่านั้น เนื่องจากไม่ต้องการให้พระสงฆ์ลำบากด้วย

การมาประกอบพิธี ๒ ตอน ดังกล่าวแล้วประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง ประเพณี แต่งงานหรือที่เรียกว่าสมรสนี้ วิวัฒนาการมาเป็นงานออกแขกในตอนบ่าย มีเชิญแขก รคน้ำ และเลี้ยงแขกที่เชิญในตอนเย็นหรือค่ำ อย่างธรรมเนียมชาวตะวันตก เรื่องของ พิธีสงฆ์ในงานมงคลสมรสในปัจจุบันที่ทำการคนเดียวเสร็จนี้ จึงเป็นทำนองเดียวกัน กับงานทำบุญทั่วไป ที่มีสวดมนต์ก่อนฉันดังกล่าวข้างต้น จะสวดเจ็ดตำนานแบบ เต็มหรือย่อ หรือแบบลัดแล้วแต่เวลาจะอำนวย แต่มีนิมอย่างหนึ่ง คือ ตัวตำนาน ต้องสวดองค์มูลปริตต์ เป็นการให้ความคุ้มครองอภิศักดิ์แก่บ้านหอหรือเรือนหอของ คู่บ่าวสาวนั้นนอกนั้นก็มิให้คู่บ่าวสาวดักบาตรในระหว่างพระสงฆ์สวดบทถวายพรพระ เท่านั้น (ขอควรสังเกต ถ้าเลี้ยงพระเพลพระเคนบาตรแล้ว เจ้าภาพไม่ต้องนำข้าวอื่น ถวาย เว้นแต่จะเพิ่มเติมภายหลังเพราะพิธีรวบลัดครั้งนี้โอกาสสวดมหาสมยสูตรจึงเป็น อันไม่มี)

ค. งานทำบุญอายุ ถือกันเป็นธรรมเนียมในหมู่คนไทยชาวพุทธทั้งหลาย คู่เหมือนจะเริ่มแต่ครั้งสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้ว่าเมื่อมีอายุเจริญวัย โดยไม่มีอันตรายมาพอสมควรแล้วและมีฐานะพอจะทำบุญได้ ก็นิยมทำบุญอายุของตน อาจทำทุก ๆ ปีในวันบรรจบรอบคล้ายวันเกิด เรียกว่าทำบุญอายุคล้ายวันเกิด มักเริ่ม ทำตั้งแต่อายุ ๒๕ ปีพ้นเขตปฐมวัยไป แต่ถ้าทำในวันครบรอบใหญ่ซึ่งถือกัน คือ ครบ ๕ รอบเป็นต้น ซึ่งได้แก่วันอายุครบ ๖๐ ปี ๗๒ ปี ๘๐ ปี หรือ ๘๔ ปี ระยะเวลาในระยะ หนึ่งเรียกว่า ทำบุญอายุใหม่ เพราะถือกันว่าอายุครบรอบหรือกำหนดดังกล่าวนี้ เป็น มงคลในชีวิต ทำบุญเพื่อมงคลชีวิต จึงเป็นการทำบุญอายุใหญ่ สำหรับการทำบุญอายุ ครบรอบปีธรรมดา ระเบียบพิธีฝ่ายเจ้าภาพเหมือนกันกับการทำบุญงานมงคลทั่วไป แต่ฝ่ายสงฆ์มีนิมพิธีเจริญพระพุทธมนต์ในงานนี้เป็น ๒ อย่าง คือถ้าเป็นงาน ๒ วัน

เวลาสวดมนต์มีมากพอการสวดมนต์เย็นจะสวดบทเจ็ดตำนานแบบเต็ม หรือแบบย่อดังกล่าวแล้วก็ได้ หรือจะสวดบทเจ็ดตำนานแบบย่อประกอบกันกันฉัหมจกัปปวัตตณสูตร ซึ่งมีนิยามกัน คือ

ก) เริ่มต้น จัต สกฺเขต

ข) สวดนมัสการ นโม...

ค) สวด พุทฺธฺ ธรรมิ กจฺฉามิ...

ฅ) สวด โย จกฺขุมา...

ง) สวด นโม อรหโต...

จ) จัต เย สนฺตนา ฯ เป ฯ ฅาติภิ ต่อบทจัตธรรมจักร อนุตฺตรํ อภิสมุโพธิ...

ฉ) สวด ฉัหมจกัปปวัตตณสูตร เอวมเม สุตฺ...

ช) ต่อไปนี้สวดบทเจ็ดตำนานแบบย่อไปจนจบบทท้ายตำนาน

(ข้อสังเกต ถ้าอายุไม่ถึง ๕ รอบ ไม่นิยมสวดธรรมจักรเว้นแต่เจ้าภาพจะประสงค์)

แต่ถ้าสวดในงานวันเดียวกัน เป็นการสวดมนต์ก่อนนั้น เวลาสวดมีน้อยคงจะใช้ระเบียบอย่างงานมงคลทั่วไปที่กล่าวข้างต้น ทั้งนี้แล้วแต่ผู้เป็นหัวหน้าสงฆ์ในงานนั้นจะพิจารณาเห็นสมควรสวดอย่างไร และสวดอะไรบ้าง

ส่วนการทำบุญอายุใหญ่ถือกันเป็นงานมงคลเฉพาะกรณีมีระเบียบพิธีพิเศษ โดยเฉพาะเป็น ๒ อย่าง คือทำบุญอายุใหญ่สามัญและทำบุญอายุใหญ่ประกอบพิธีโหรหรือเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า ทำบุญอายุใหญ่สวดคนพเคราะห์ ทั้ง ๒ อย่างนี้จะกล่าวระเบียบนิยมของแต่ละอย่างต่อไป

ทำบุญอายุใหญ่สามัญ ปกติทำกันเป็นงานใหญ่ ๒ วัน มีเจริญพระพุทธมนต์ เย็นวันหนึ่งเลี้ยงพระวันหนึ่ง ระเบียบพิธีฝ่ายเจ้าภาพพึงจัดเหมือนงานมงคลทั่วไป ไม่มีอะไรพิเศษที่ควรกล่าวในที่นี้ ส่วนระเบียบพิธีฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ผู้ประกอบพิธีมี พิเศษ คือ ในงานทำบุญอายุใหญ่นี้ นิยมสวดบทสิบสองตำนาน หรือไม่กี่สวดชั้นมัจจ กัปปวัตตณสูตร ต่อบทเจ็ดตำนานแบบเต็ม ซึ่งต้องใช้เวลาสวดตั้งแต่ ๑ ชั่วโมงครึ่ง ขึ้นไป แต่ถ้าเวลาไม่อำนวยให้สวดเต็มที่ดังกล่าวได้ จะย่อพระปริตรบางปริตร ที่มีพ้อง กับบทเจ็ดตำนาน สวดอย่างแบบเจ็ดตำนานย่อก็ได้ แต่ถ้าอย่างนี้ใช้เวลาราวชั่วโมง เดียวเท่านั้น จะสวดอย่างไรน เพียงไร หรือแค่ใด แล้วแต่ผู้เป็นหัวหน้าสงฆ์จะเห็น สมควรและนำสวด แต่ก็อยู่ในหลักสวดสิบสองตำนานนั่นเอง ส่วนพิธีวันจันไม่มีพิเศษ จากมงคลอื่น ๆ

ทำบุญอายุใหญ่สวดนพเคราะห์ เป็นพิธีพิเศษประกอบพิธีโหรมีระเบียบ พิธีโดยเฉพาะ ทั้งฝ่ายเจ้าภาพและฝ่ายพระสงฆ์ สำหรับฝ่ายเจ้าภาพจะต้องจัดตามคำ แนะนำของโหราจารย์ที่ตนเชิญมาประกอบพิธีร่วมกับพระสงฆ์ทุกประการ เครื่องพิธี สำคัญที่จำเป็นจะขาดไม่ได้ ก็มี

๑) เทียนชัย เล่มใหญ่สูงเท่าตัวผู้ทำบุญ

๒) เทียนบูชาพระเคราะห์ เล่มเล็กจำนวนเท่ากำลังพระเคราะห์ทั้งหมด

รวมกันคือ ๑๑๒ แท่ง

๓) ชั้นสาคร หรือกระถางใหญ่ สำหรับใส่น้ำมันต์อาบในที่สุดงาน

กลางชั้นหรือกระถางนั้น ตั้งเทียนใหญ่อีกเล่มหนึ่ง จุด

เวลาพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เพื่อทำน้ำพระพุทธมนต์ ซึ่งเรียกว่า

เทียนน้ำมันต์ รอบ ๆ ชั้นหรือกระถางนั้น ใช้เป็นที่ติดเทียนซึ่งจุด

บูชาพระเคราะห์ตามจำนวนพระเคราะห์ ติดเท่าจำนวนกำลังของพระ-

เคราะห์ที่สวดนั้น ๆ

นอกจากสิ่งสำคัญดังกล่าวนี้ อาจมีเครื่องบายสีและบัตรพลีตามลัทธิ สำหรับสังเวทเวทดาบั้งทั้งนี้แล้วแต่โหราจารย์จะกำหนด เมื่อถึงเวลาประกอบพิธี ทั้งเจ้าภาพ ทั้งโหราจารย์ และพระสงฆ์ที่รับนิมนต์ จะต้องดำเนินกิจพิธีตามระเบียบนิยมร่วมกันโดยลำดับ ดังนี้

ก) เจ้าภาพจุดธูปเทียนที่โต๊ะบูชา กราบบูชาพระรัตนตรัยเสร็จแล้วจุด เทียนชัย ซึ่งตั้งอยู่หน้าโต๊ะบูชานั้น

ข) ขณะเจ้าภาพจุดเทียนชัย ถ้าสมควรพระสงฆ์พึงสวดคาถาจุดเทียนชัย ตามแบบในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง ในการนี้ แม้จะไม่มีสวดท่าน ก็ไม่ห้าม ข้อควรระวัง คือ เทียนชัยนี้เมื่อจุดแล้ว ฝ่ายเจ้าภาพและ โหราจารย์จะต้องคอยระวังอย่างให้ดับได้ ต้องจุดอยู่ตลอดไปจนถึง วันรุ่งขึ้น เมื่อเสร็จพิธีเลี้ยงพระในวันรุ่งขึ้นแล้วจึงดับ โดยโหราจารย์ เป็นผู้ดับและถ้าเมื่อจุดพระสงฆ์สวดคาถาจุดเทียนชัย เวลาดับพระสงฆ์ ควรสวดคาถาดับเทียนชัยด้วยจึงจะคู่ควรกัน

ค) ต่อจากจุดเทียนชัย เจ้าภาพพึงจุดเทียนบูชานพเคราะห์ตามที่โหราจารย์ กำหนดให้

ฅ) โหราจารย์อาราธนาศีล

ง) หัวหน้าสงฆ์คลี่สายสิญจน์จ่ายแล้วตั้งพัดให้ศีล

จ) โหราจารย์ ทำพิธีอัญเชิญเวทดาตามลัทธิ แล้วอาราธนาพระปริตร

ตอนนี้พระสงฆ์เริ่มดำเนินพิธี คือ รูปที่ ๓ ตั้งพัดขัคนำบท สกุเท ตามแบบ ก่อน แล้วหัวหน้าสงฆ์นำสวดบทต้นตำนานอย่างเดียวกับที่กล่าวไว้ในเรื่องสวดบท เจ็ดตำนาน จบบทต้นตำนานแล้ว ขัด เย สกุเท ฯ เป ฯ สห สพุเพหิ ฌาติภิ แล้วต่อ ขัคนำมงคลสูตร แล้วสวดมงคลสูตรจนจบ พระสงฆ์หยุด ตอนนี้เริ่มพิธีนพเคราะห์ ตามแบบดังนี้

- ๑) ก. โหราจารย์ ประกาศคำอวยพรนำ และประกาศคำบูชาพระอาทิตย์
ข. พระสงฆ์ สวดบทประจำพระอาทิตย์ คือ
 ขัด ปุเรนตมุโพธิสมภาเร...
 สวด โมรปริตต์ อุเทศยลจกขุมา...
- ๒) ก. โหราจารย์ ประกาศคำบูชาพระจันทร์
ข. พระสงฆ์ สวดบทประจำพระจันทร์ คือ
 ขัด ปุณฺณลาภ มหาเตห...
 สวด อภยปริตต์ ยนฺทุนฺนิมิตฺต...
- ๓) ก. โหราจารย์ ประกาศคำบูชาพระอังคาร
ข. พระสงฆ์ สวดบทประจำพระอังคาร คือ
 ขัด ยสฺถานุภาวโต ยกฺขา...
 สวด กรณียเมตตสูตร กรณียมตฺถกุสเลน...
- ๔) ก. โหราจารย์ ประกาศคำบูชาพระพุธ คือ
ข. พระสงฆ์ สวดบทประจำพระพุธ คือ
 ขัด สพฺพวาสิวิษชาติน...
 สวด ชันธปริตต์ วิรูปกุเขหิ...
- ๕) ก. โหราจารย์ ประกาศคำบูชาพระเสาร์ คือ
ข. พระสงฆ์ สวดบทประจำพระเสาร์ คือ
 ขัด ปริตฺตํ ยมฺภณนฺตสฺส...
 สวด อังคฺฤติมาลปริตต์ ตามแบบเจ็ดตำนาน ยโตหํ ภคินิ...
- ๖) ก. โหราจารย์ ประกาศคำบูชาพระพฤหัสบดี คือ
ข. พระสงฆ์ สวดบทประจำพระพฤหัสบดีคือ
 ขัด ปณฺธิชานโต ปฏฺจาย...
 สวด รตนสตร ยานีธ ภูตานิ...

๗) ก. โหราจารย์ ประกาศคำบูชาพระราหู คือ

ข. พระสงฆ์ สวดบทประจำพระราหู คือ

ขัณฑ์ อปฺปสนฺเนหิ นาทสฺส...

สวด อาฏานาฎิยปริตต์ วิปฺลิสฺส นมตฺถ...

๘) ก. โหราจารย์ ประกาศคำบูชาพระศุกร์ คือ

ข. พระสงฆ์ สวดบทประจำพระศุกร์ คือ

ขัณฑ์ ยสฺสนุสฺสเรณปิ...

สวด ธชัคคสูตร เอวมฺเม สุตฺ...

๙) ก. โหราจารย์ ประกาศคำบูชาพระเกตุ คือ

ข. พระสงฆ์ สวดบทประจำพระเกตุ คือ

ขัณฑ์ ชยฺ เทวมนุสฺสานิ...

สวด ชยปริตต์ มหาการุณิโก...

ต่อจากนี้ เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ฟังสวดบทท้ายตำนาน ติดต่อไปจนจบ คือ

ก) สวด นตฺถิ เม สรณํ อณฺณ... ไปลงจบบท ยงฺกิญฺจิ รตนํ โลเก...

ข) สวด ทุกฺขปฺปตฺตา...

ค) สวด สพฺเพ พุทฺธา...

ฅ) สวด ภาวตุ สพฺพมฺงฺคฺล...

ง) สวด นกฺขตฺตยฺกฺขณฺตานิ...

การสวดตามระเบียบนี้ ต้องใช้เวลามาก ไม่น้อยกว่าชั่วโมงครึ่งหรือสอง

ชั่วโมง ถ้าวางมือประกอบพิธีตอนเย็น กว่าจะจบพิธีนี้ก็ค่ำทีเดียวบางแห่งเจ้าภาพ

ย่อพิธีโหรง ให้คงแต่ตอนต้น พิธีโหรงสุดลงเพียงโหราจารย์ทำพิธีอัญเชิญเทวดา

แล้วอาราธนาพระปริตรเท่านั้น ต่อนั้นพระสงฆ์ดำเนินพิธีไปโดยลำดับดังกล่าวไม่ต้อง

หยุดพักให้โหราจารย์ประกาศคำบูชาพระเคราะห์เฉพาะองค์ ๆ ในระหว่างจนจบพิธีก็

ได้ แต่ถ้าถึงคตินิยมโบราณในงานทำบุญอายุใหญ่สวดนพเคราะห์ที่ไม่มีโหราจารย์
ประกาศแล้ว มีแบบอีกแบบหนึ่งต่างหากเป็น ๒ อย่างด้วยกัน ก่อนจะชี้แจงแบบสวด
นพเคราะห์ที่ไม่มีโหราจารย์ประกาศ ๒ อย่างนี้ ขอให้เข้าใจเรื่องนพเคราะห์ตามคติ
โหราศาสตร์เล็กน้อย

คติโหราเชื่อว่า จักรวาลที่มีโลกมนุษย์และสัตว์เวียนว่ายตายเกิดอยู่นี้ นอก
จากเป็นไปตามคติกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังหมุนเวียนไปโดยอิทธิพลของ
ดวงดาวเก้าดวง ซึ่งรวมกันเป็นกลุ่มจักรวาลนี้ เรียกว่า "นพเคราะห์" ด้วย
นพ แปลว่าเก้า เเคราะห์ เป็นชื่อ เรียกรวมดวงดาวที่จับกลุ่มกันรวมคำว่า นพเคราะห์
ก็แปลว่า กลุ่มดาวเก้าดวงนั่นเอง ดาวเก้าดวงของกลุ่มจักรวาลนี้ เรียกลำดับตามวิถี
ที่เดินอยู่รอบๆ โลกเราจากที่เห็นก่อนและหลัง โดยหลักคัมภีร์ทักษาของโหรา
คือ ๑. อาทิตย์ ๒. จันทร์ ๓. อังคาร ๔. พุธ ๕. เสาร์ ๖. พฤหัสบดี ๗. ราหู ๘. ศุกร์
และ ๙. เกตุ เพราะเคราะห์ทั้ง ๙ ซึ่งมีชื่อและลำดับปรากฏในวงโคจรดังนี้ ฉะนั้น
บทสวดมนต์ที่กำหนดไว้ว่าเป็นบทประจำพระเคราะห์นั้น ๆ จึงนำมาสวดในพิธีตาม
ลำดับที่ปรากฏของพระเคราะห์ทั้ง ๙ และตามคัมภีร์ทักษายังกำหนดกำลังของพระ-
เคราะห์แต่ละดวง นั้นไว้อีก ตามกำลังรอบที่หมุนเวียนรอบจักรวาลว่า

พระอาทิตย์มีกำลัง ๖ พระจันทร์มีกำลัง ๑๕ พระอังคารมีกำลัง ๘
พระพุธมีกำลัง ๑๗ พระเสาร์มีกำลัง ๑๐ พระพฤหัสบดีมีกำลัง ๑๕ พระราหุมิกำลัง
๑๒ พระศุกรมีกำลัง ๒๑ และพระเกตุมีกำลัง ๙

เพราะจำนวนกำลังดังกล่าวนี้เองจึงเกิดแบบนิยมพิธีสวดนพเคราะห์ที่ไม่มี
โหราจารย์อีก ๒ อย่าง ซึ่งจะกล่าวต่อไป

อย่างที่ ๑ เมื่อฝ่ายเจ้าภาพดำเนินกิจเบื้องต้นดังกล่าวแล้ว ตั้งแต่จุดธูป
เทียนบูชาพระรัตนตรัย จนถึงอาราธนาพระปริตรแล้ว พระสงฆ์เริ่มพิธีสวดมนต์
ตอนต้นดำนานเหมือนกับข้างต้น พอถึงตอนดำนาน ให้สวดบทประจำพระเคราะห์
แบบเฉพาะนี้ โดยลำดับโดยไม่ต้องขัด ดังนี้

- ๑) บทประจำพระอาทิตย์ สวด อุเทศยลจกขุมา... ๖ จบสำหรับบทนี้
นิยมพิเศษอีก คือ ถ้าเจ้าภาพเกิดข้างขึ้น หรือเวลากลางวันสวดเฉพาะ
อุเทศยลจกขุมา ตอนเดียว ๖ จบแต่ถ้าเจ้าภาพเกิดข้างแรม หรือ
เกิดเวลากลางคืนข้ามไปสวดเฉพาะตอน อเปตยลจกขุมา ตอนเดียว
๖ จบ เช่นกัน
- ๒) บทประจำพระจันทร์ สวด ยนุทุนิมิตต์... ๑๕ จบ
- ๓) บทประจำพระอังคาร สวด ยสุธานุภาวโต ยกฺขา... ๘ จบ
(บางท่านนิยมสวด ยสุธานุสุตฺรณนาปี... ๘ จบ)
- ๔) บทประจำพระพุธ สวด สพฺพาสีวีสชาติน์... ๘ จบ
- ๕) บทประจำพระเสาร์ สวด ยโตหิ ภคินี... ๑๗ จบ
- ๖) บทประจำพระพฤหัสบดี สวด ปุเรนุตมโพิธิสมภาเร... ๑๕ จบ
(บางท่านนิยมสวด อปฺปสฺนฺเนหิ นาถสฺส... ๑๕ จบ)
- ๗) บทประจำพระราหู สวด กิณฺนุสสนฺตรมาโนว... ๑๒ จบ
- ๘) บทประจำพระศุกรี สวด อปฺปสฺนฺเนหิ นาถสฺส... ๒๑ จบ
(บางท่านนิยมสวด ปรีตฺตํ ยมฺภณฺนตฺส... ๒๑ จบ)
- ๙) บทประจำพระเกตุ สวด ชยฺนุโต... ๕ จบ
(บางท่านนิยมสวด อปฺปสฺนฺเนหิ นาถสฺส... ๕ จบ)

เมื่อสวดตามนี้แล้ว สวดท้ายสวดมนต์ต่อไปจนจบ อย่างเดียวกับที่แสดง
แล้วข้างต้น

อย่างที่ ๒ กล่าวกันว่า สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว) ทรงกำหนด
ขึ้นเป็นแบบเฉพาะอีกแบบหนึ่ง เรียกชื่อว่า "นวัคคหา ยุสมชรรม" โดยทรงกำหนด
หัวข้อเท่าที่กำลังพระเคราะห์นั้นๆ ให้สวดเป็นบทประจำพระเคราะห์นั้นๆ พร้อมทั้งจัด
ตำนานนำบทด้วยเริ่มต้นตำนานด้วยการสวด นมการอัญญกคาถา นโม อรหโต...
นำก่อน ต่อนั้นจึงสวดบทประจำพระเคราะห์ที่กำหนดใหม่ ดังนี้

๑) ประจำพระอาทิตย์	จัด โลกเกตุตมกตตส...
๒) ประจำพระจันทร์	จัด ปุณฺณลาภ...
	สวด จรณะ ๑๕
๓) ประจำพระอังคาร	จัด สเทวโก อัย โลก...
	สวด อัญญักกิมัคค ๘
๔) ประจำพระพุธ	จัด ปญฺจธา ปญฺจธา นาโต
	สวด อินทริย ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗
๕) ประจำพระเสาร์	จัด ยานี พลานี อคมม...
	สวด ทสพลญาณ ๑๐
๖) ประจำพระพฤหัสบดี	จัด เวเนยฺยทมโนปาเย...
	สวด ทสสัณฺญาณ ๑๐ อนุปฺพวิหาร ๕
๗) ประจำพระราหู	จัด จตุโร จตุโร เย เต...
	สวด สติปฺปฏิฐาน ๔ สัมมปฺปธาน ๔
	อิทธิบาท ๔
๘) ประจำพระศุกร์	จัด ชมฺมตฺถาตฺตมตฺตกาล...
	สวด สัปปริสชรรม ๗ อริยชนะ ๗
	สัมมาสมาธิปริกขาร ๗

๕) ประจำพระเถตุ

จัด อาฆาตหิโต พุทฺโธ...

สวด อาฆาตวัตถุ ๕

แล้วต่อท้ายตำนานจนจบ แบบนี้จึงเป็นแบบนิยมขึ้นอีกแบบหนึ่งปกติ
ใช้สวดในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา เฉพาะคณะสงฆ์ที่กำหนดให้สวดใน
พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เท่านั้น

ส่วนพิธีเลี้ยงพระในงานนี้ เหมือนกับงานมงคลทั่ว ๆ ไปมีพิธีสวดถวาย
พระพระน้า และอนุโมทนาสรูปท้าย ซึ่งจะกล่าวข้างหน้า

ข. งานทำบุญเอาฤกษ์ชัยมงคล เป็นความนิยมเกิดขึ้นในยุคหลังไม่ช้านาน
นัก สำหรับผู้ที่ต้องการสิริมงคลแก่การเริ่มต้นกิจกรรมหรือเริ่มต้นเปิดสถานที่
เป็นต้นของตน โดยมีฤกษ์ที่โหราจารย์กำหนดให้ความนิยมนี้เห็นจะเห็นเกิดขึ้นสืบเนื่อง
มาแต่ความนิยมในสมัยโบราณ ซึ่งนิยมกันว่า เมื่อจะเริ่มงานหรือประกอบกิจกรรม
ใด ๆ ควรจะไหว้ครูนำเอาฤกษ์ก่อน แม้แต่งานหรือกิจกรรมที่นั้น ๆ ตนเคยทำเคย
ประกอบมาจำเผลแล้วก็ตาม เมื่อเริ่มต้นใหม่ในสถานที่ใหม่ ก็นิยมไหว้ครูนำเอาฤกษ์
ทุกครั้งเช่นนักดนตรีเล่นดนตรีก็บรรเลงเพลงสาธุการไหว้ครูนำ นักเรียนเริ่มเรียน
ใหม่ก็สวดมนต์ไหว้ครูนำ แม้การทำบุญเมื่อเริ่มประกอบพิธี ก็ต้องตั้ง นโม บูชาพระ-
พุทธเจ้า เท่ากับเป็นการไหว้ครูใหญ่เช่นกัน ทั้งนี้ ถือกันว่า การไหว้ครูเป็นกุศล
เจตนาอันจะเป็นเหตุทางกัณสรพภัยพิบัติของกิจกรรมนั้นได้ ฉะนั้น เมื่อจะเริ่มกิจการ
หรือเริ่มงาน เริ่มสถานที่ใด ๆ เมื่อได้ฤกษ์จากโหราจารย์ว่า เริ่มเมื่อนั้นเมื่อนี้ดีที่สุด
แล้ว จึงนิยมทำบุญเอาฤกษ์ชัยมงคล เท่ากับเป็นการไหว้ครูนำด้วยนั่นเอง แต่จะอย่างไร
ก็ตามการทำบุญเอาฤกษ์ชัยมงคลนี้ ก็เป็นที่นิยมทำกันทั่วไปอยู่ในปัจจุบันนี้แล้วเช่น
ในกรณีเริ่มกิจการเปิดโรงเรียน เปิดโรงงาน เปิดร้านค้า เป็นต้นและในกรณีเริ่มก่อสร้าง
เช่น วางศิลาฤกษ์อาคารสำคัญ ๆ เป็นต้นทำบุญเอาฤกษ์ชัยมงคลในกรณีต่าง ๆ
ดังกล่าวนี้นับเป็นพิธีทำบุญงานมงคลพิเศษเฉพาะกรณีประการหนึ่ง ถ้าได้ฤกษ์ทำ

ก่อนเพล ก็นิยมนำให้พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์แล้วเสด็จพระเหมือนงานมงคลทั่วไปด้วย แต่ถ้าได้ฤกษ์ทำหลังเพล ก็นิมนต์พระสงฆ์ประกอบพิธีของงานโดยเฉพาะ ซึ่งระเบียบพิธีมีนิยามกัน คือ

๑) เจ้าภาพเตรียมบริเวณพิธีของสงฆ์ เหมือนงานมงคลทั่วไปพยายามให้ใกล้สิ่งที่จะประกอบเอาฤกษ์นั้น ๆ ที่สุด ถ้าสถานที่ไม่อำนวย ต้องจัดบริเวณพิธีห่างสิ่งที่จะเอาฤกษ์แล้ว ต้องโยงสายสิญจน์จากสิ่งเอาฤกษ์มายังอาสนะสงฆ์แล้ววางที่บูชาเหมือนสายสิญจน์วงบ้านที่กล่าวแล้ว เพื่อให้พระสงฆ์ถือในขณะประกอบพิธีด้วย ถึงเวลาประกอบพิธีต้องปฏิบัติกิจอย่างพิธีเจริญพระพุทธมนต์อื่น ๆ ทุกประการ

๒) พระสงฆ์ผู้ประกอบพิธี มีหลักในการประกอบพิธีสำหรับงานนี้ ๒

ประการ คือ (๑) เจริญพระพุทธมนต์ (๒) สวดชัยมงคลคาถา ในขณะได้ฤกษ์ การเจริญพระพุทธมนต์ในงานนี้ ปกติใช้สวดบทเจ็ดตำนานแบบย่อหรือแบบลัดให้จบในเวลา สัก ๑๕-๒๕ นาที ตามแบบที่กล่าวข้างต้น เมื่อจบแล้วก็รออยู่ก่อนจะถึงเวลาฤกษ์พอได้สัญญาณว่าเจ้าภาพเริ่มงานของตนตามฤกษ์แล้ว จึงสวดชัยมงคลคาถาในขณะเริ่มงานนั้น จะสวดจบเดียวหรือหลายจบก็ได้แล้วแต่ลักษณะของงาน หัวหน้าสงฆ์พึงพิจารณานำโดยควร สวดท้าย สวดบท ภาตฺถุ สพุพมฺงคฺล... จบแล้วเจ้าภาพถวายไทยธรรมตามธรรมเนียม และอนุโมทนาโดยสมควรแก่งาน เป็นอันเสร็จพิธี

ง. งานทำบุญต้อนาม คือ การที่คณะญาติของผู้กำลังป่วยหนักจัดขึ้นเพื่อให้ผู้ป่วยได้มีโอกาสบำเพ็ญบุญกุศลในชั้นปลายแห่งชีวิตของตน ได้เกิดวิบากสมบัติเป็นพลวปัจจัยนำไปสู่สุคติในสัมปรายภพเสมือนตระเตรียมเสบียงกรังให้ผู้ป่วยหนักนั้น เพื่อใช้ในคราวต้องละโลกนี้เดินทางไปในสัมปรายภพนั่นเองอีกส่วนหนึ่ง เป็น

ประเพณีทำสืบเนื่องกันมานานเห็นจะเกิดขึ้นโดยได้ตัวอย่างจากวัตถุนิทานในพระสูตรที่ใช้เป็นบทสวดมนต์ต่อมานั้น และจากเรื่องราวของธรรมิกอุบาสกในสมัยพุทธกาล ซึ่งมีปรากฏดังนี้

วัตถุนิทานในโพชฌงสูตรที่ใช้เป็นบทสวดมนต์ต่อนามมีว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่วิหารเวฬุวัน แขวงกรุงราชคฤห์ พระมหากัสสปอยู่ที่ถ้ำ ปิณฑลคูหา แขวงกรุงราชคฤห์ เช่นเดียวกัน เกิดอาพาธหนัก พระพุทธองค์เสด็จไป เยี่ยมได้ตรัสถามอาการไข้ทรงทราบว่าพระเถระได้ทุกข์เวทนาแรงกล้าอยู่ จึงทรงแสดง โพชฌงค์ ๗ ให้พระมหากัสสปได้ตรัสฟัง แล้วตั้งใจตามธรรมข่มทุกข์เวทนาเสียได้ พอจบท่านพระมหากัสสปก็ชื่นชมโสมนัสจนพินใจเพราะการข่มเวทนาตามโพชฌงค์ ที่แสดงนั้นอีกครั้ง เมื่อพระองค์ประทับอยู่ที่วิหารเวฬุวันเช่นกัน ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระอยู่ที่เขาคิชฌกูฏ อาพาธเป็นไข้หนัก พระองค์ทรงทราบจึงเสด็จไป เยี่ยมและทรงแสดงโพชฌงค์ ๗ ให้ฟังเช่นกัน พระมหาโมคคัลลานเถระ ได้ตั้งใจฟัง แล้วข่มทุกข์เวทนาได้ และพินใจเพราะการข่มเวทนาได้นั้น อีกสมัยหนึ่ง ขณะที่พระองค์ ประทับอยู่ที่พระวิหารเวฬุวันนั้นแล พระองค์เกิดอาพาธขึ้นเองทรงทุกข์เวทนา หนัก ขณะนั้นท่านพระมหาจุนทเถระเข้าไปเฝ้าเยี่ยม พระองค์จึงรับสั่งให้พระมหาจุนทเถระแสดงโพชฌงค์ ๗ ให้ทรงสดับ พระเถระก็แสดงตามที่ได้รับฟังมาเฉพาะ พระพักตร์จนจบ พระองค์ได้ทรงสดับแล้วส่งพระทัยไปตามธรรม ทรงทุกข์เวทนา ได้ และทรงพินใจแต่บัดนั้นเช่นกัน

อีกเรื่องหนึ่งในคิริमानนทสูตรปรากฏวัตถุนิทานว่า สมัยเมื่อพระพุทธองค์ ประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน แขวงเมืองสาวัตถี ท่านพระคิริमानนทเถระเกิดอาพาธหนัก พระอานนท์พุทธอุปัฏฐากกราบทูลให้ทรงทราบ จึงรับสั่งว่า ถ้าพระอานนท์ไปเยี่ยม

ท่านพระศิริมานนท์แล้ว ฟังแสดงสัญญา ๑๐ ให้ฟัง ท่านพระสิริรานนท์อาจขมเวทนา จนความอาพาธสงบได้ แล้วให้พระอนนทเถระเรียนสัญญา ๑๐ เมื่อพระอนนทเถระเรียนแล้ว ก็นำไปแสดงต่อให้ท่านพระศิริมานนท์ฟังทันที ปรากฏว่าท่านพระศิริมานนท์ชื่นชมโสมนัสข่มทุกขเวทนา จนหายไข้ได้

ส่วนเรื่องของธรรมิกอุบาสกปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทเล่าไว้ว่า ครั้งนั้น มีอุบาสกผู้หนึ่งชื่อว่า "ธรรมิกะ" เฉพาะเป็นผู้ปฏิบัติเคร่งครัด ตั้งอยู่ในธรรมด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง เมื่อธรรมิกอุบาสกนั้นชราภาพแล้ว ป่วยหนักใกล้จะถึงกาลมรณะจึงบอกแก่บุตรหลานของตนว่าอยากจะฟังพระสงฆ์สวดมหาสติปัฏฐานสูตรและได้ทำบุญถวายทานแก่พระสงฆ์ เป็นการทำบุญกุศลครั้งสุดท้ายในชีวิตพวกญาติพร้อมด้วยบุตรหลาน จึงจัดการทำบุญขึ้นตามความประสงค์ของธรรมิกอุบาสก ในขณะที่เมื่ออุบาสกตั้งสติระดับพระสงฆ์สวดมหาสติปัฏฐานสูตรอยู่นั้น วิกาสสมบัติของบุญอันเป็นทิฏฐุธรรมเวทนิยก็ปรากฏ โดยมีเทพดานำรถมาจอร์รับตัวอุบาสกเพื่อนำไปสู่สวรรค์อยู่ตรงช่องทางต่างอุบาสกเห็นประจักษ์แต่ผู้เดียว คนอื่น ๆ มิได้เห็น จึงยกมือประนมขมขึ้นแล้วเอ่ยให้เทพดาทั้งนั้นรอกำก่อน ในที่สุดตนเองก็ถึงกาลมรณะลงทั้ง ๆ ที่จิตใจคงชื่นแจ่มแจ่มใสในบุญนั้น จึงเป็นอันว่าได้รับผล คือ มีสุคติโลกสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า

เพราะเรื่องเช่นนั้นเป็นทิฏฐานุคติ พุทธบริษัทจึงนิยมจัดการให้ญาติของตนผู้ป่วยหนักใกล้จะตายได้บำเพ็ญบุญกุศลในวาระสุดท้ายแห่งชีวิตของตน เริ่มต้นด้วยให้ฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธรมนต์ตามบทที่จะจงใจให้เกิดอนุสติในตอนคำรุ่งขึ้นให้ได้ถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระสงฆ์เป็นงานจัดทำกันเงียบๆ ภายในวงศ์ญาติไม่ใช่งานออกแขกหรืองานเอิกเกริกเหมือนงานมงคลอื่นๆ งานทำบุญอย่างนี้เรียกกันว่า "ทำบุญต่อนาม" คือหมายความว่า เพื่อสืบต่อขั้นทั้ง ๔ อันเป็นนามขั้นนี้ได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณที่จะละโลกนี้ไปให้คืนคงเป็นไปโดยปราศจากชีวิตอันตราย หรือเมื่อคืนคงไม่ได้ก็ให้สืบต่อไปสู่ภพใหม่ในทางสุคตินั่นเอง

งานทำบุญต่อนามดังกล่าว เป็นงานทำตามมีตามได้ ไม่ต้องเตรียมหรือจัดอะไรใหญ่โต เพราะส่วนมากจัดขึ้นอย่างกระตั้นหัน ในขณะที่มีญาติป่วยหนักใกล้จะถึงกาลมรณะ ฉะนั้น ระเบียบพิธีฝ่ายเจ้าภาพจึงไม่มีอะไรมากนัก เพียงแต่จัดที่ในห้องผู้ป่วย เป็นอาสนะสงฆ์ขึ้นส่วนหนึ่งตรงหน้าผู้ป่วยนั้น ตั้งที่บูชาและพระพุทธรูปหัวนอนของผู้ป่วยตามสมควรแล้วนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์บทต่อนาม จำนวน ๕ รูป หรือ ๗ รูปเป็นอย่างมาก เท่าที่ทำกันมามากจัดเดี๋ยวนั้นไปนิมนต์พระเดี๋ยวนั้นและรับพระมาสวดเดี๋ยวนั้นเลย ไม่ต้องเตรียมการกันก่อนมากปกติจัดกันในเวลาค่ำ สำหรับพระสงฆ์ผู้รับนิมนต์เจริญพระพุทธมนต์ต่อนามนี้ก็มีระเบียบสวดมนต์ที่นิยมกัน ดังนี้

- ๑) เมื่อเจ้าภาพให้ผู้ป่วยจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยหน้าที่บูชาแล้ว
อาราธนาศีล
- ๒) หัวหน้าสงฆ์ตั้งพัดให้ศีล (พิธีนี้ไม่มีวงสายสิญจน์ จึงไม่ต้องแจกสายสิญจน์ เหมือนงานมงคลอื่น ๆ)
- ๓) เจ้าภาพและผู้ป่วยรับศีลจบแล้ว อาราธนาพระปริตร
- ๔) พระสงฆ์เริ่มสวดมนต์โดยไม่ต้องขัด สกุเต และขัดตำนานใด ๆ ตามบทที่นิยม คือ
สวด นโม
สวด พุทฺธึ ธรรม์ คจฺฉามิ...
สวด โพชฌงคสูตร ทั้ง ๓ คือ
มหากัสสปโพชฌงค์
มหาโมคคัลลานโพชฌงค์ และ
มหาจุนทโพชฌงค์ ติดต่อกันจนจบ
หรือจะสวด คิริมานนทสูตรแทนโพชฌงคสูตรทั้ง ๓ นี้ก็ได้แล้วแต่จะเหมาะ

สวดบทท้ายเจ็ดตำนานต่ออีกตามสมควร เป็นอันเสร็จพิธี

๕) วันรุ่งขึ้นมีพิธีเลี้ยงพระ ระเบียบพิธีเหมือนงานมงคลเลี้ยงพระทั่วไป

งานทำบุญต้อนามนี้ บางท่าน ทำติดต่อกันไปถึง ๓ วัน หรือ ๓ คืนก็มี เพราะนิยมว่า ถ้าผู้ป่วยหนักผ่าน ๓ วันหรือ ๓ คืนไปได้ มักจะรอดไม่ตาย ถ้าทำติดต่อกัน ๓ วันหรือ ๓ คืนแล้ว ตายในภายหลังก็ถือว่าเป็นสิริมงคล และเป็นบุญกุศลแก่ผู้ตาย ถ้าจัดทำติดต่อกัน ๓ วัน หรือ ๓ คืน ดังกล่าวนี้ พิธีสวดต้อนามของฝ่ายพระภิกษุสงฆ์มีนิมสวดพระสูตรไม่ซ้ำกันทั้ง ๓ วันหรือ ๓ คืน ดังนี้

บทที่นิยม คือ

คืนแรก สวด โพชฌงคสูตร ทั้ง ๓ ดังกล่าว

คืนที่ ๒ สวด กิริมานนทสูตร

คืนสุดท้าย สวด มหาสติปัฏฐานสูตร

จิสวดอย่างไร เพียงไหนตามที่กล่าวนี้แล้วแต่หัวหน้าสงฆ์พึงพิจารณา

นำสวดตามสมควร อนึ่ง ในการทำบุญต้อนามนี้ ฝ่ายผู้ป่วยบางคน นิยมให้พระสงฆ์ ชักบังสกุลตนเองด้วยการชักบังสกุลผู้ป่วยในกรณีนี้ เรียกว่า "ชักบังสกุลเป็น" มีพิธี เป็นพิเศษดังจะกล่าวข้างหน้า.

พิธีสวดพระพุทธรมณฑ์

การสวดพระพุทธรมณฑ์ ก็คือ การสวดมนต์เป็นพิธีสงฆ์ในงานอวมงคล ดังกล่าวแล้วข้างต้น ระเบียบพิธีฝ่ายเจ้าภาพจึงจัดเหมือนกับงานทำบุญทั่วไปต่างแต่ ถ้าเป็นงานทำบุญหน้าศพ คือ มีศพตั้งอยู่ในบริเวณพิธีด้วย ไม่ต้องวงสายสิญจน์และ ไม่ต้องตั้งน้ำมันต์ ถ้าปรารภศพแต่ไม่มีศพตั้งอยู่ในพิธี จะวางสายสิญจน์โดยถือเป็นการทำบุญบ้านเป็นต้นไปในตัวด้วยก็ได้ แม้น้ำมันต์จะตั้งด้วยก็ได้ไม่ห้ามเช่นกัน ส่วนระเบียบพิธีฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ มีนิยามต่างกันตามประเภทของงานเป็นต่างๆ คือ

๑. งานทำบุญหน้าศพ

๒. งานทำบุญอัฐิ

แต่ละประเภทยังแยกลักษณะงานทำบุญนั้นออกไปอีก คือ

งานทำบุญหน้าศพ หมายความว่า ทำในขณะที่ศพยังอยู่ ยังมีได้ปลงด้วยวิธีฌาปนกิจ ที่นิยมทำกันทั่วไปมี ๔ ลักษณะ ได้แก่

ก) ทำบุญ ๗ วันแรกนับแต่วันมรณะ ทำเป็นงานออกแขกใหญ่เรียกว่า "ทักษิณานุสรณ์" ก็ได้หรือเรียกโดยทั่วไปว่า "งานทำบุญสัตตมวาร"

ข) ทำบุญทุก ๆ ๗ วันอื่น ก่อนครบ ๕๐ วัน หรือครบ ๑๐๐ วัน มักนิยมทำเป็นการภายในไม่ออกแขกเรียกว่า "ทักษิณานุประทาน"

ค) ทำบุญ ๕๐ วันและ ๑๐๐ วัน เป็นงานออกแขกอีกวาระหนึ่งและ

ฅ) ทำบุญเปิดศพก่อนปลงคือเป็นการทำหน้างานปลงศพนั่นเอง อาจทำเป็นการภายในก็ได้แล้วออกแขกใหญ่ในงานปลงซึ่งสืบเนื่องกันนั้น

ลักษณะ ก, ข, และ ค. คือ งานทำบุญตั้งแต่ ๗ วันแรก ถึงงานทำบุญครบ ๕๐ วัน ครบ ๑๐๐ วัน ได้ชี้แจงระเบียบพิธีทั้งฝ่ายเจ้าภาพ และฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ไว้แล้ว ในหนังสือศาสนพิธี เล่ม ๑ ส่วนลักษณะ ฉ. คือ งานทำบุญเปิดศพบ่อนปลง จะจัดทำที่บ้าน หรือที่วัดก็ได้แต่เจ้าภาพจะเห็นสมควร การจัดทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนงานทำบุญเปิดศพบที่กล่าวมาแล้ว บางท่านตั้งศพไปวัดในวันปลง คือ เมื่อชักศพไปแล้ว ก็ทำการฌาปนกิจตามประเพณีเลย ไม่ต้องตั้งศพที่วัดอีก ดังนี้ก็มี บางท่านจะตั้งศพหรือเก็บศพไว้ที่ใดก็ตาม พอกำหนดการปลงศพก็ชักศพไปตั้งที่วัด จัดงานทำบุญเปิดศพขึ้นที่วัดนั้นแล้วฌาปนกิจในบ้นปลาย เช่นนี้ก็มี

งานทำบุญเปิดศพนี้ จะทำเป็น ๒ วัน คือ มีสวดพระพุทธรมณต์เย็นวันหนึ่ง รุ่งขึ้นมีพิธีเลี้ยงพระ และฌาปนกิจศพในเวลาบ่ายหรือเย็นวันนั้นก็ได้ จะทำเป็นงานวันเดียว โดยเริ่มต้นตอนเช้าทำพิธีสวดพระพุทธรมณต์แล้วเลี้ยงพระ บ่ายหรือเย็น ชักศพไปทำการฌาปนกิจเร็วลงในวันเดียวกันก็ได้ ในงานทำบุญดังกล่าวนี้มีนิยมจัดให้มีพระธรรมเทศนาสวดมาติกา บังสุกุล และสวดพระอภิธรรมด้วยจะจัดมากน้อยอย่างไรและในขณะไหนของงาน แล้วแต่ศรัทธากับกำลังเป็นสำคัญ สำหรับระเบียบสวดมนต์ ของฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ก็เหมือนกับงานทำบุญหน้าศพลักษณะอื่นๆ ทุกประการ ต่างแต่พระสูตรที่นิยมนำมาสวดในงานนี้ มักใช้ธรรมนิยามสูตรหรือสติปัฏฐานปาฐะเป็นพื้น แม้จะใช้สูตรอื่นที่ควรแก่งานอวมงคลเช่นนี้สวด ทานก็ไม่ห้าม ทั้งนี้ แล้วแต่หัวหน้าสงฆ์ในงานนั้นจะเห็นเหมาะสม

ในงานทำบุญหน้าศพทุกลักษณะ มีข้อสังเกตประการหนึ่ง คือ ถ้ามีการแสดงพระธรรมเทศนาต่อจากพิธีสวดพระพุทธรมณต์ หมายความว่าพอสวดมนต์จบก็มีเทศน์ เช่นนี้ในพิธีสวดพระพุทธรมณต์ ฝ่ายเจ้าภาพไม่ต้องอาราธนาศีลนำก่อนพอจตุรูปเทียนหน้าพระและหน้าศพเสร็จ ก็อาราธนาพระปริตร แล้วพระสงฆ์ดำเนินพิธี

สวดพระพุทธรูป การรับศีลไปประกอบในพิธีเทศน์หลังสวดมนต์จบแต่ ถ้าจะรับศีลทั้ง ๒ วาระอาราธนาศีลทั้งก่อนพระสวดมนต์ และก่อนพระเทศน์ด้วย ท่านก็ไม่ห้ามหากแต่เห็นว่าเป็นการฟุ่มเฟือยเกินไปเท่านั้น

สำหรับงานทำบุญอุทิศ หมายความว่า ทำบุญหลังจากการปลงศพแล้วมีนิยมนำกันอยู่ ๓ ลักษณะ คือ

ก) ทำบุญฉลองธาตุ ต่อจากวันฌาปนกิจเสร็จแล้ว เป็นการทำบุญในบ้าน เมื่อเก็บอัฐิแล้วนำมาไว้ในบ้าน หรือจะทำในสถานที่ที่บรรจุอัฐิธาตุ สำหรับผู้ที่เตรียมที่บรรจุไว้ก่อนแล้วก็ได้

ข) ทำบุญ ๗ วัน หลังจากฌาปนกิจ คือปลงศพแล้ว

ค) ทำบุญอุทิศให้ผู้มีพระในครอบครัว คือทำในวันคล้ายวันมรณะที่เวียนมาบรรจบในครอบครัว บางท่านไม่ทำในวันมรณะครบรอบปีดังกล่าว แต่นำไปรวมทำในวันเทศกาลของปีเช่น วันสารท วันตรุษสงกรานต์ ก็มี คงเรียกว่าทำบุญอุทิศให้ผู้มีพระในครอบครัวเช่นกัน

งานทำบุญทั้ง ๓ ลักษณะนี้ การจัดบริเวณพิธีก็เหมือนกับงานทำบุญทั่วไปต่างแต่นำโกศอัฐิมาตั้งเป็นประธานแทนศพ จะใช้รูปถ่ายของท่านผู้มีพระแทนอัฐิก็ได้ บางท่านก็ใช้บริเวณโต๊ะหมู่เครื่องบูชาพระพุทธรูปหัวอาสน์สงฆ์นั้นเองเป็นที่ตั้งโกศอัฐิด้วย คือ ตั้งโกศชั้นต่ำกว่ากว่าพระพุทธรูปลงมา จัดเช่นนี้ก็ใช้ได้เหมือนกัน แต่ข้อสำคัญอยู่ที่ว่ามีวงสายสิญจน์ ทำบุญบ้านด้วย ห้ามนำสายสิญจน์วงโกศก่อนเท่านั้น ตอนจะบังสุกุลอัฐิทำพิธี ถ้าไม่มีกุญไชย หรือสายสิญจน์ที่จะใช้แทนกุญไชยต่างหาก จะใช้สายสิญจน์ที่วงบ้านวงพระพุทธรูป ต้องตัดสายสิญจน์ที่วงบ้าน หรือพระพุทธรูปให้ขาดก่อน ตัดตอนจากบ้านหรือจากพระพุทธรูป แล้วตั้งต้นวงเฉพาะ โกศอัฐิเท่านั้น ชักไปสู่พระสงฆ์แทนกุญไชย

ส่วนระเบียบสวดพระพุทธรูปของสงฆ์ในงานเช่นนี้ต้องพิจารณาดูให้ควร ถ้าเจ้าภาพวงสายสิญจน์ตั้งน้ำมันต์เป็นการฉลองบ้านด้วย ก็สวดบทเจ็ดตำนาน

เหมือนงานมงคลทั่วไป ตามแต่จะใช้แบบใดเหมาะสมเหมือนกันทั้ง ๓ งาน ต่างแต่
ตอนทำพิธีมีชักบังสุกุลอัฐีเป็นงานอวมงคล และอนุโมทนา ทานเพื่อผู้มรณะในบั้นปลาย
เท่านั้นแต่ถ้าเจ้าภาพไม่วงสายสิญจน์ไม่ตั้งน้ำมนต์ แต่ตั้งโกศอัฐีเป็นประธานในงาน
เด่นเหมือนตั้งศพ แสดงว่าเจ้าภาพต้องการให้งานนี้เป็นงานเพื่อผู้ตายโดยตรงและ
เป็นงานอวมงคลแท้ เช่นนี้ พระสงฆ์ต้องประกอบพิธีสวดพระพุทธรมณต์อย่างเดียว
กับงานทำบุญเปิดศพแล้ว จะใช้สูตรอื่นใดที่เหมาะสมก็ได้ แล้วแต่จะเห็นสมควร
ความสำคัญของงานอวมงคลทุกลักษณะ และทุกกรณีมีอยู่ประการหนึ่ง คือ ทำพิธี
ทุก ๆ พิธีมีชักบังสุกุลสรูปท้ายเท่านั้น

พิธีสวดพระอภิธรรม

งานทำบุญเกี่ยวกับศพ นับตั้งแต่มีมรณะกรรมเกิดขึ้นจนถึงวันปลงศพ ด้วยวิธีฌาปนกิจ ซึ่งญาติของผู้มรณะจัดทำไม่ว่าในกรณีใด ๆ มักนิยมจัดให้มีพิธีสวดพระอภิธรรมประกอบงานทำบุญศพนั้นด้วย พิธีสวดพระอภิธรรมนี้มี ๒ อย่าง คือ สวดประจำยามหน้าศพ อย่างหนึ่ง สวดหน้าไฟในขณะฌาปนกิจอีกอย่างหนึ่ง ทั้ง ๒ อย่างนี้มีความมุ่งหมายและเหตุผลตลอดถึงระเบียบพิธี ดังจะกล่าวต่อไป

การสวดพระอภิธรรมประจำยามหน้าศพ นิยมจัดให้มีขึ้นขึ้นในสถานที่ตั้งศพ ตั้งแต่วันถึงมรณะกรรมของศพนั้น เป็นพิธีในตอนกลางคืนวันที่ศพถึงมรณะกรรม เข้าภาพอาจยังเตรียมการทำบุญอื่นใดไม่ทัน ในตอนค่ำวันนั้นก็่วนวายด้วยการตระเตรียมต่าง ๆ ศพอาจถูกทอดทิ้งไว้ต่างหากให้เป็นที่น่าเว้าเหวจึงนิยมจัดให้มีพิธีสวดพระอภิธรรมหน้าศพขึ้นเพื่อให้มีพระสงฆ์มาประจำอยู่หน้าศพ แม้ในระหว่างทำบุญหน้าศพตามวาระต่าง ๆ เช่น ๗ วัน ๕๐ วัน เป็นต้น ถ้าจัดทำเป็นงาน ๒ วัน หลังจากพระสงฆ์สวดพระพุทธรูปมนต์เย็นกลับไปแล้ว ตอนค่ำก็มักว่าเหว เพราะงานศพไม่เหมือนงานมงคลอื่น ๆ ซึ่งมีการครึกครื้นอยู่ในตัว จึงนิยมมีพิธีสวดพระอภิธรรมในตอนค่ำคืนดังกล่าวนั่นเอง การสวดพระอภิธรรมหน้าศพนี้บางแห่งนิยมจัดนิมนต์พระมาสวดเป็นสำรับ ๆ ระยาม สวดตลอดรุ่ง ๔ ยาม ก็นิมนต์พระ ๔ สำรับสวดต่อกัน ดังนี้ก็มี บางแห่งสวดแต่ในยามต้น คือ เพียง ๔ ทุ่ม หรือ ๒๒ นาฬิกาอย่างมากก็ไม่เกิน ๒ ยาม คือ เทียงคืนดังนี้ก็มี ฉะนั้น การสวดพระอภิธรรมหน้าศพในกรณีดังกล่าว จึงเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า "สวดอภิธรรมประจำยาม"

ด้วยเหตุผลและความมุ่งหมายดังกล่าวนี้ การสวดพระอภิธรรมประจำยามหน้าศพ จึงมีระเบียบพิธีเกิดขึ้นดังนี้

- ๑) เจ้าภาพเตรียมจัดอาสนะสงฆ์สำหรับนั่งสวด ๔ รูปไว้หน้าศพด้านใดด้านหนึ่งของบริเวณของที่ตั้งศพแล้วแต่จะเหมาะ มีตู้พระธรรมซึ่งจะยืมได้จากวัดทั่ว ๆ ไป ๑ ตู้ ตั้งหน้าอาสนะพระสวดในที่กึ่งกลางระหว่างรูปที่ ๒ กับรูปที่ ๓ ตั้งที่บูชาหน้าตู้พระธรรมออกมา ๑ ที่ประกอบด้วยพานดอกไม้ตั้งกลางชิดตู้พระธรรม สองข้างพานตั้งแจกันดอกไม้ ๑ คู่ ถัดออกมาตั้งกระถางรูปตรงกับพานดอกไม้สองข้างกระถางรูปตั้งเชิงเทียน ๑ คู่ ตรงกับแจกันมีเทียนและรูป ๓ ดอกปักไว้พร้อม
- ๒) นิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระอภิธรรม จะตำรับเดียวหรือหลายตำรับแล้วแต่ศรัทธา โดยเผด็จต่อเจ้าอาวาสให้จัดให้ตามความประสงค์ และตามกำหนดเวลา
- ๓) ฝ่ายพระสงฆ์ เมื่อรับนิมนต์แล้วพึงไปยังสถานที่นิมนต์ตามเวลา ทุกรูปมีพัดไปด้วย ได้เวลาประกอบพิธีแล้ว เข้านั่งยังอาสนะประจำที่ เจ้าภาพจัดไว้ วางพัดตั้งเรียงไว้ด้านข้างตามระเบียบ เมื่อเจ้าภาพจุดเทียนหน้าศพแล้วจุดเทียนหน้าที่บูชาอาราธนาสิด หัวหน้าสงฆ์ให้สิดจบแล้ว เจ้าภาพอาราธนาธรรมตามธรรมเนียม การสวดพระอภิธรรม ทุกรูปตั้งพัดพร้อมกันแล้วดำเนินพิธีสวด สำหรับบทสวดพระอภิธรรมประจำยามหน้าศพนี้มี ๒ แบบถ้าสวดอย่างสวดมนต์ธรรมดาใช้บทสวดตปปกรณ์ภิธรรม คือบทมาติกาพระอภิธรรมเจ็ดกัมภีร์ในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวงเริ่มต้นด้วย นโม...นำแล้วสวดตั้งแต่บทธรรมสังคณี ไปจนจบบทปัญญา หยุดพักพอสมควรไม่เกินครึ่งชั่วโมง แล้วตั้งต้นสวดบทธรรมสังคณีไปจนจบปัญญาอีกรอบหนึ่งแล้วพัก ต่อไปเริ่มรอบ ๓-๔ เช่นเดียวกันอีก จนได้เวลา

สมควรหรือหมดยามตามวารสวดรอบสุดท้ายแล้ว เจ้าภาพถวาย
ไทยธรรม สวดอนุโมทนาต่อท้ายด้วยบท

ยถา...

สพฺพิติโย...

อทาสิ เม...

ภวตุ สพฺพมงคล...

เป็นอันจบพิธีสวดพระอภิธรรมแบบหนึ่ง แต่ถ้าเป็นความประสงค์ของ
เจ้าภาพจะให้สวดทำนองสรภัญญะ หรือฝ่ายสงฆ์เห็นสมควรจะสวดทำนอง
สรภัญญะเอง บทสวดก็ใช้บทพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ๕ ปริเฉท เริ่มพิธี
แบบเดียวกับที่กล่าวแล้วคือ อาราธนาศีล ให้ศีล และอาราธนาธรรม
พระสงฆ์สวด นโม... นำก่อน ต่อนั้น สวดทำนองสรภัญญะ ตามบท
พระอภิธรรมมัตถสังคหคาถา ตั้งแต่ปริเฉทบทที่ ๑ ไป จบปริเฉท หนึ่ง ๆ แล้ว
พักในระหว่างจนครบ ๕ ปริเฉทเวลาก็พอดี ๑ ยาม หรือกว่าเล็กน้อย
สวดครบ ๕ ปริเฉท แล้ว เจ้าภาพถวายไทยธรรม ฟังอนุโมทนาอย่างเดียวกับ
ที่กล่าวในแบบแรกเป็นอันเสร็จพิธีสวดพระอภิธรรมประจำยามหน้าศพ

ส่วนการสวดพระอภิธรรมหน้าไฟ นิยมสวดในขณะที่ทำการฌาปนกิจ การ
จัดสถานที่อย่างเดียวกันกับการจัดสวดหน้าศพ ตั้งแต่ไปจัดในบริเวณฌาปนสถาน
ส่วนใดส่วนหนึ่งเท่านั้น พิธีสวดของสงฆ์ใช้สวดแบบที่ ๑ คือ สวดบทตัดตัมปกรณาภิ
ธรรมอย่างเดียว การสวดไม่มีพิธีฝ่ายเจ้าภาพอย่างสวดหน้าศพที่กล่าวแล้ว ถือพิธี
เริ่มจุดศพเป็นสำคัญ เมื่อใกล้เวลาจะเริ่มจุดศพ พระสงฆ์ผู้ได้รับนิมนต์ฟังเข้านั่ง
ประจำที่ให้พร้อมพอเริ่มจะจุดศพ ก็ตั้งพักพร้อมกัน พอจุดศพเป็นวาระแรกก็ตั้ง
นโม... แล้วสวดบทธรรมสังคณี เป็นลำดับไปจนจบบทมหาปัญญาฐานเมื่อเจ้าภาพถวาย
ไทยธรรมแล้ว อนุโมทนาอย่างเดียวกับที่กล่าวแล้ว ก็เป็นอันเสร็จพิธี

พิธีสวดมาติกา

การสวดมาติกา คือ การสวดบทมาติกาของอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์หรือที่เรียกว่า "สัตตปกรณอภิธรรม" ซึ่งมีการบังสุกุลเป็นที่สุด เป็นประเพณีนิยมจัดให้สงฆ์สวดในงานทำบุญหน้าศพอย่างหนึ่ง เรียกโดยโวหารทางราชการในงานหลวงว่า "สัตตปกรณ" แต่ราษฎรสามัญทั่วไปเรียกว่า "สวดมาติกา" โดยจัดเป็นพิธีต่อจากสวดพระพุทธรูปยืนบ้าง ถ้ามีเทศน์ต่อจากสวดพระพุทธรูปยืน ก็จัดพิธีต่อจากสวดมาติกาต่อจากพิธีเทศน์และจัดให้มีต่อจากพิธีเลี้ยงพระในวันรุ่งขึ้นบ้างจัดให้มีก่อนฌาปนกิจศพบ้าง นับเป็นพิธีทำบุญแทรกในระหว่างงานทำบุญศพพระยะใดระยะหนึ่งได้ทั้งนั้น ตามแต่ศรัทธาของเจ้าภาพจะพึงเห็นเหมาะและจัดให้มีในระยะไหน ระเบียบการจัดพิธีสวดมาติกา นี้ ทั้งฝ่ายเจ้าภาพ และฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ ไม่พิสดารอะไร มีนิยมทำกันอยู่ดังนี้ต่อไป

ระเบียบพิธี

1. ฝ่ายเจ้าภาพ เมื่อประสงค์จะให้พิธีสวดมาติกาในงานบุญหน้าศพพระยะใด ต้องการจำนวนพระสงฆ์เท่าไร พึงเผด็จสงฆ์ต่อเจ้าอาวาสในวัดที่ตนประสงค์ตามจำนวน โดยแจ้งกำหนดเวลาให้พระสงฆ์ทราบจำนวนพระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีสวดมาติกา นิยมเท่าจำนวนอายุของผู้มรณะก็มี หรือในวัดที่พระสงฆ์ไม่มากนัก ก็นิยมเท่าจำนวนพระสงฆ์หมดทั้งวัด หรือน้อยกว่าที่กล่าวนี้จะก็ได้
2. เตรียมจัดที่สำหรับพระสงฆ์มาติกา ถ้ามีพิธีสวดมาติกา ต่อท้ายสวดพระพุทธรูป ใช้อาสนะที่จัดไว้สำหรับสวดพระพุทธรูปในงานนั่นเอง

ไม่ต้องเพิ่มเติมอะไรอีก แต่ถ้าอาสนะไม่พอกับจำนวนพระสงฆ์ที่นิมนต์ ก็ให้พระสงฆ์ขึ้นประกอบพิธีเป็นชุดๆ จัดชุดหนึ่งๆ พอเต็มอาสนะสงฆ์ให้นั่งแถวเดียวหรือสองแถวสามแถวก็แล้วแต่ที่พอเพียงไร จบชุดหนึ่งแล้วชุดต่อไปนี้นั่งทำนองเดียวกัน จนครบจำนวนที่นิมนต์

3. ฝ่ายภิกษุสงฆ์ผู้ประกอบพิธี เมื่อรับนิมนต์แล้วพึงเตรียมไปยังบริเวณพิธีตามกำหนด มีพัดไปด้วยทุกรูปเพื่อใช้ในพิธี (แต่ในบางแห่งอาจไม่มีพัดครบทุกรูป ก็ให้หัวหน้าเพียงรูปเดียว) ได้เวลาขึ้นนั่งบนอาสนะพร้อมกันทั้งหมดหรือพร้อมกันเป็นชุดๆ ตามควรแก่อาสนะ ถ้างานหลวงใช้พัดยศ ต้องนั่งเรียงตามศักดิ์พระที่เราถือ เมื่อพร้อมแล้วเจ้าภาพจุดธูปเทียนหน้าศพเป็นสัญญาณ (ถ้าไม่มีพิธีรับศีล เพราะรับมาก่อนแล้ว) พึงตั้งพัดพร้อมกันทุกรูป แล้วหัวหน้าสงฆ์นำสวดมาตีกา ดังนี้

ก) นำสวด นโม...

ข) นำสวดบท กุสุมา ฐมฺมา...

ค) นำสวด ปญฺจกฺขนฺธา... (เฉพาะงานหลวงหรืองานใหญ่เป็นพิเศษ)

ฅ) นำสวดมนต์บท เหตุปจฺจโย...

เมื่อจบแล้ววางพัด เพื่อให้ภาพทอดผ้าบังสุกุล

๔. เมื่อสงฆ์สวดบท เหตุปจฺจโย... ก่อนจบเจ้าภาพพึงลากผ้ากุษาโยงหรือสายโยงจากศพตรงหน้าพระ พอพระสวดจบก็ทอดผ้ากุษาโยงหรือสายโยงนั้นเท่าจำนวนพระสงฆ์บนอาสนะ

๕. พอเจ้าภาพทอดผ้าเสร็จ พระสงฆ์ทั้งนั้นพึงตั้งพัดชักบังสุกุลตามแบบที่กล่าวแล้วในหนังสือศาสนาพิธีเล่ม ๑ เสร็จแล้วเปลี่ยนมือจับพัดตามแบบสวดอนุโมทนาแล้วพึงอนุโมทนาด้วยบท

ก) ยถา...

ข) สพุพิติโย...

ค) ในงานหลวงหน้าพระที่นั่ง พระราชาคณะถวาย อติเรก

ฌ) อทาทิ เม...

ง) ภวตุ สพุพมุงคถ...

จ) ในงานหลวงหน้าที่นั่ง พระราชาคณะถวายพระพรลา

เจ้าภาพรวคน้ำขณะพระสงฆ์ว่า ยถา.. พอพระสงฆ์ว่า สพุพิติโย...

ฟังพนมมือรับพร สำหรับงานราษฎร์ทั่วไป พิธีสงฆ์เว้นใช้ข้อ ค. และข้อ จ. นอกจากนั้นฟังใช้ตามลำดับ

๖. ถ้าพระสงฆ์ขึ้นสวดมาติกาชุดแรกไม่หมด ยังมีจำนวนต้องขึ้นเป็นชุดที่ ๒ และที่ ๓ เป็นต้นไปอีกต่อไป ในระหว่างพระสงฆ์ชุดแรกอนุโมทนา เจ้าภาพฟังเก็บกุษาโยงหรือสายโยงเข้าที่ก่อน เพื่อให้พระสงฆ์ลงจากอาสนะและชุดใหม่ขึ้นอาสนะโดยสะดวกไม่ต้องลำบากด้วยการระวังจะข้ามกุษาโยงหรือสายโยงนั้น พระสงฆ์ชุดใหม่ขึ้นอาสนะเรียบร้อยแล้วก็ลากกุษาโยงหรือสายโยงออกลาดใหม่ และทอดผ้าทันที พระสงฆ์ชุดหลัง ๆ จะก็ชุดก็ตามไม่ต้องสวดบทมาติกาอีก ฟังชักผ้าผ้าสุกุลตามพิธีเท่านั้นแล้วออก ไม่ต้องสวดอนุโมทนาด้วย ทำดังนี้เป็นชุด ๆ จนถ้วนจำนวนพระสงฆ์ก็เป็นอันเสร็จพิธี.

พิธีสวดแจก

ในงานฌาปนกิจศพ มีนิยมของพุทธบริษัทอย่างหนึ่ง คือ จัดให้มีเทศน์
สังคีตึกถา หรือที่เรียกกันว่าสามัญว่า "เทศน์แจก" จะเทศน์ธรรมาสน์เดียว หรือเทศน์
๓ ธรรมาสน์ โดยปจฺฉาวิสัยนา ก็แล้วแต่ศรัทธาของเจ้าภาพ และในการมีเทศน์สังคีตึกถา
นี้ นิยมให้มีพระสงฆ์สวดแจกเป็นทำนองการกสงฆ์ในปฐมสังคายนาด้วย จำนวน
พระสงฆ์สวดแจกนี้ ถ้าเต็มทีก็นับรวมทั้งพระเทศน์ด้วยเต็ม ๕๐๐ รูป เท่าการกสงฆ์
ในครั้งปฐมสังคายนา แต่ผู้มีกำลังน้อย หรือในที่ที่หาพระสงฆ์จำนวน ๕๐๐ รูปได้ยาก
อาจลดส่วนพระสวดลงมาเหลือเพียง ๕๐ รูป หรือ ๒๕ รูป ก็มีน้อยกว่าหรือมากกว่า
กำหนดดังกล่าวก็มี ถือกันว่าเป็นบุญพิธีพิเศษ ซึ่งอุปถัมภ์ให้พระสงฆ์ได้ทำสังคายนา
ครั้งหนึ่งแม้เป็นการสังคายนาพระธรรมวินัยจำลองมาจากปฐมสังคายนา ก็นับเป็นบุญ
พิเศษอยู่ ยากที่จะสามารถทำได้ทั่วถึง อีกประการหนึ่ง ก็เป็นอุปบายประชุมสงฆ์ เพื่อให้
งานปลงศพนั้น ๆ คึกคักขึ้นเป็นพิเศษ นั่นเอง ที่เรียกว่า "เทศน์แจก" หรือ "สวดแจก"
ในกรณีนี้ คงหมายถึงการแสดงธรรมแจกแจกวัตถุประหวัชข้อในพระไตรปิฎกออกให้
ที่ประชุมได้ทราบ และสวดหวัชข้อที่ตกลงแจกแจกละเอียดคั้น ๆ เพื่อเป็นหลักท่องบ่น
ทรงจำกันต่อไป สำหรับพิธีเทศน์แจกคงปฏิบัติตามเรื่องในสังคีตึกถา และระเบียบพิธี
พระธรรมเทศนาซึ่งจะกล่าวข้าหน้าทุกประการ ส่วนพิธี สวดแจกนั้น มีระเบียบที่พึง
ปฏิบัติดังต่อไปนี้

ระเบียบพิธี

๑. ปกติการเทศน์แจงและสวดแจงจัดให้มีในงานฌาปนกิจก่อนหน้าเวลา
ฌาปนกิจ ในวัดหรือฌาปนสถาน ซึ่งที่นั้นมีศาลาหรือโรงที่มกว้างใหญ่พอสมควรแล้ว
ฝ่ายเจ้าภาพร่วมกับทางวัดหรือผู้จัดการฌาปนสถานนั้น ๆ พึงจัดธรรมาสน์เทศน์
และอาสนะสงฆ์ ตามจำนวนที่นิมนต์มาสวดให้เพียงพอก่อน

๒. ฝ่ายพระสงฆ์ผู้รับนิมนต์ไปสวดแจง พึงไปถึงสถานที่พิธีก่อนกำหนด
แล้วนั่งประจำที่ให้เรียบร้อย

๓. พอพระผู้เทศน์ขึ้นธรรมาสน์เทศน์เริ่มตั้งแต่ นโม เทศน์ต่อไป
ทุกรูปพึงประณมมือฟังเทศน์ด้วยความเคารพ เมื่อผู้เทศน์เผด็จให้สวด พึงสวดบท
โดยลำดับ ดังนี้

ก) สวดบทนมัสการ นโม

ข) สวดบาลีพระวินัยปิฎก ยนุเตน ภควตา...

ค) สวดบาลีพระสุตตันตปิฎก เอวมเม สุเต...

ฅ) สวดบาลีพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ กุสสลา ฐมมา...

ก่อนสวดพึงกำหนดให้รู้ว่าผู้เทศน์เผด็จให้สวดเป็นตอน ๆ เฉพาะพระวินัย
ก่อน หรือ เผด็จให้สวดทั้งหมด ถ้าให้สวดเป็นตอน ๆ พึงสวดตอนพระวินัยเริ่มต้น
ด้วย นโม และบาลีพระวินัยปิฎกตาม ข้อ ข. แล้วหยุดถึงตอนท่านเผด็จให้สวด
พระสุตร จึงสวดเฉพาะตอนบาลีพระสุตตันตปิฎก ข้อ ค. เท่านั้น ครั้นท่านเผด็จ
ให้สวดพระอภิธรรมในวาระต่อไป ก็สวดเฉพาะตอนบาลีพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์
ข้อ ฅ. สองตอนหลังไม่ต้องตั้ง นโม อีก จบแต่ละตอนแล้วคงประณมมือฟังเทศน์
ต่อไปจนจบ ไม่จำเป็นจริง ๆ ไม่ควรลุกออกก่อนเทศน์จบ

๔. เมื่อเทศน์จบแล้ว พระผู้เทศน์ซึ่งมีหน้าที่ ยถา อย่าพึง ยถา รอให้พระสงฆ์
ที่สวดแจงบังสุกุลก่อน (ในพิธีสวดแจงไม่ต้องมาตีกาฐ์อีกเพราะการสวดแจงเป็น

การสวดบทมาติการ่วมไปด้วยแล้ว) เมื่อบังสุกุลจบหากมีไทยธรรมอื่นอีกนอกจาก
ผ้าทอด ให้ถวายในระยนี้ เสร้งแล้ว พระผู้เทศก์พึงตั้งพัด ยถา... อนุโมทนาบทธรรมาสน์
นั้น พระสงฆ์ทุกรูปพึงรับ สพุพิติโย...อทาสิ เม... และ ภวตุ สพุพมจลล์... พร้อมกัน
พระผู้เทศก์รับไทยธรรมจากเจ้าภาพภายหลัง เป็นอันเสร็จพิธี

พิธีสวดถวายพระ

ในงานทำบุญเลี้ยงพระต่อเนื่องจากพิธีเจริญพระพุทธมนต์ หรือสวดพระ
พุทธมนต์ ดังกล่าวแล้วข้างต้น ไม่ว่าจะเป็งานจัดทำสำเร็จวันเดียวหรือ ๒ วัน คือ
มีสวดมนต์เย็นก่อนหนึ่งวันแล้วรุ่งขึ้นจึงมีงานเลี้ยงพระก็ตาม ก่อนถวายภัตตาหาร
แก่พระภิกษุสงฆ์ในพิธี มีนิยมสวดถวายพรพระเป็นพิธีสงฆ์นำด้วย ถ้าในงานวันเดียว
การสวดถวายพรพระนั้นให้ต่อท้ายพิธีสวดมนต์ แต่ถ้ามีพิธีสวดมนต์หลังเลี้ยงพระ
ก่อนนั้นพระสงฆ์ก็ต้องทำพิธีสวดถวายพรพระนำก่อนทุกครั้ง นี้เป็นธรรมเนียมใน
งานทำบุญเลี้ยงพระจะเว้นเสียมิได้ แต่พิธีสวดถวายพรพระตามธรรมเนียมนี้มีอยู่
๓ อย่างคือ สวดถวายพรพระในกรณีสามัญ และสวดถวายพรพระในกรณีพิเศษ
จะได้กล่าวระเบียบพิธีทั้ง ๒ นี้โดยลำดับ

ระเบียบพิธี

๑. การสวดถวายพรพระกรณีสามัญ ใช้ในงานทำบุญทั่วไปทั้งงานมงคล
และอวมงคล เมื่อพระสงฆ์ที่นิมนต์มาประกอบพิธีสวดมนต์ในวันก่อน หรือที่จะ
ให้ประกอบพิธีสวดมนต์หลังพิธีเลี้ยงพระในวันนั้นขึ้นนั่งยังอาสนะที่จัดไว้ในบริเวณ
พิธีพร้อมแล้ว ทั้งฝ่ายเจ้าภาพและฝ่ายพระภิกษุสงฆ์นั้น พึงดำเนินพิธีดังนี้

ก) เจ้าภาพจุดธูปเทียนหน้าบูชา ถ้าทำบุญหน้าศพ จุดธูปเทียนหน้าศพ
ด้วยก่อน แล้วอาราธนาศีล

ข) หัวหน้าสงฆ์แจกสายสิญจน์แล้วตั้งพัด ถ้าเป็นงานทำบุญหน้าศพไม่มี
วงสายสิญจน์ ไม่ต้องแจกสายสิญจน์ เริ่มตั้งพัดอย่างเดียวแล้วให้ศีล

ตามระเบียบ จบแล้ววางพัดเข้าที่ ทุกรูปประนมมือขึ้นพร้อมกัน ถ้ามีสายสัญญาณด้วยพึงคล้องสายสัญญาณที่ข้อมือแม่มือทั้งสองซึ่งประมนั้นเหมือนกันทุกรูป ตามแบบสวดมนต์ที่กล่าวแล้ว ต่อนั้นหัวหน้าสงฆ์นำสวดบทถวายพรพระตามลำดับคือ

๑) สวด นโม...

๒) สวด อิติปิ โส...

๓) สวด พาหุ สหุสมภินมุตสาธุชนุต...

๔) สวด มหาการุณิโก...

๕) สวด ภาตุ สัพพมุงคล...

ก) ถ้ามีพิธีตักบาตรด้วย เช่นในงานฉลองเพราะบวชใหม่ ในงานทำบุญแต่งงาน เป็นต้น พอพระเริ่มสวดบท พาหุ... เจ้าภาพถึงลงมือตักบาตรในระหว่างนี้ และทุก ๆ วันจะมีตักบาตรหรือไม่ก็ตาม พอพระเริ่มสวดบท มหาการุณิโก... ก็ให้เตรียมยกภัตตาหารเข้าประจำที่พระสงฆ์ทันทีพอพระสงฆ์สวดจบเริ่มประเคนพระ หรือ เริ่มถวายทานตามนิยมแล้วคอยอังกาสพระสงฆ์ตลอดเวลาที่ฉัน เมื่อพระฉันเสร็จแล้ว ถวายไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนาเป็นอันเสร็จพิธี

ถ้าในงานที่มีพิธีสวดมนต์ก่อนนั้น ฝ่ายภิกษุสงฆ์พึงสวดบทถวายพรพระตั้งแต่บท พาหุ... ต่อท้ายพิธีสวดมนต์ไปจนจบ (บท อิติปิ โส...สวดมาในบท ๓๕๓คสูตรแล้ว) เป็นการผนวกพิธีสวดถวายพรพระเข้าด้วยกันกับพิธีสวดมนต์ สวดพร้อมกันให้เสร็จไปในตัว

๒. การสวดถวายพรพระในกรณีพิเศษ ใช้ในงานพระราชพิธีที่ประกอบด้วยพระฤกษ์ เช่นพระฤกษ์โสกันต์ พระฤกษ์เกศากันต์ พระฤกษ์สร้างพระราชพิธีฉัตรมงคล เป็นต้น ในพระราชพิธีมีพระฤกษ์ดังกล่าวนี้ ระเบียบสวดถวายพรพระก่อนรับพระราชทานฉันมีดังนี้

ก) สังฆการีอาราธนาศีล สมเด็จพระราชาคณะ หรือพระราชาคณะเป็น
หัวหน้าสงฆ์แจกสายสัญญาณ แล้วตั้งพัดถวายศีล

ข) จบถวายศีลแล้ว ได้พระฤกษ์เจ้าพนักงานสั่งฆ้องชัยประโคมไตรสังข์
พระสงฆ์ทั้งนั้นเริ่มสวด

(๑) บท ชยนุโต... หลาย ๆ จบ จนเสร็จพิธี

(๒) บท ภาวตุ สัพพมุงคัลล...

จบแล้วพัก พอใกล้เวลาภัตตกิจฟังสวดถวายพรพระตามบท ตั้งแต่
นโม... อิติปิ โส... เป็นต้นไปจนจบอีกวารหนึ่ง แต่ถ้าเวลาพระฤกษ์
อยู่หลังภัตตกิจ ก็ถวายศีลและสวดถวายพรพระอย่างในกรณีสามัญ
ที่กล่าวแล้ว และทำภัตตกิจก่อน เสร็จแล้วได้เวลาพระฤกษ์จึงสวดบท
ชยนุโต... และบท ภาวตุ สัพพมุงคัลล... ในการประกอบพิธีตามพระฤกษ์
นั้นแต่การสวดประกอบ พระฤกษ์เฉพาะพระฤกษ์หล่อพระ พระฤกษ์
ยกยอดพระปราสาทและพระราชมณเฑียร และฤกษ์ยกช่อฟ้าโบสถ์
วิหารการเปรียญ เป็นต้น นอกจากสวดบท ชยนุโต.. และ ภาวตุ
สัพพมุงคัลล... ดังกล่าวนี้ จะนิยมใช้วิธีสวดอีกแบบหนึ่ง คือ พอเริ่มต้น
ฤกษ์ก็สวด

(๑) บท ทิวา ตปฺปติ อาทิจฺโจ...

(๒) บท ชยนุโต ตัดเฉพาะขึ้น สุนกฺขตฺต...

(๑) บท ภาวตุ สัพพมุงคัลล...

นอกนั้นสวดบทถวายพรพระก่อนภัตตกิจ อย่างเดียวกับที่กล่าวแล้ว

สำหรับงานประกอบฤกษ์ของสามัญชนทั่วไป เช่นงานมงคลโกนผมไฟ

มงคลตัดจุก โดยประเพณีนิยมถือฤกษ์พระเวลาเช้าเป็นสำคัญ การสวดถวายพรพระ
ของฝ่ายสงฆ์จึงเท่ากับเป็นการเริ่มฤกษ์ พระสงฆ์พึงดำเนินพิธีไปแทรกโดยลำดับได้

จนถึงสวดบท มหาการุณิโก... ให้สวดบทนี้ ไปยุติลงตรงคำว่า โหตุ เต ชยมงคล
เท่านั้นก่อน ถ้ามีฤกษ์โหรงคด้วย ต้องรอลงอยู่จนได้ฤกษ์ หรือไม่มีฤกษ์โห
รงค ก็ต้องรอลงเพื่อให้เจ้าภาพเตรียมการประกอบพิธีของตนอยู่เช่นกัน พอ
พร้อมหรือได้ฤกษ์แล้ว พระสงฆ์ก็เริ่มสวดบท ชยนุโต... ต่อ และสวดบทนี้จบ ๑
หรือไม่น้อยกว่า ๓ จบ หรือช้าอยู่จนพิธีของฝ่ายเจ้าภาพเสร็จ ในที่สุดก็สวดบท ภาวตุ
สพฺพมงคล... จึงเป็นอันเสร็จพิธีถวายพระกรรมพิเศษนี้

พิธีอนุโมทนากรณีต่าง ๆ

ธรรมเนียมของพระภิกษุสามเณร เมื่อได้รับปัจจัยลาภ จะเป็นภัตตาหาร หรือทานวัตถุ ใด ๆ ก็ตาม จากทายกทายิกาแล้ว ต้องทำพิธีอนุโมทนาของทายกทายิกานั้น ไม่ว่าจะได้รับรูปเดียวหรือหลายรูปร่วมกันก็ตาม ต้องอนุโมทนาทุกราว จะเว้นเสียมิได้ ถ้าวัดพระพุทธานุญาต ต่างแต่ว่าอนุโมทนาต่อหน้า ทายกทายิกานั้น หรืออนุโมทนาลับหลังเท่านั้น ธรรมเนียมนี้มีมาแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว ฉะนั้น การอนุโมทนาจึงเป็นพิธีประเพณีมาในหมู่สงฆ์ การประกอบพิธีอนุโมทนาลับหลังทายกทายิกามีกรณีเดียว คือ การบิณฑบาต ที่ต้องออกไปรับตามลำดับในสถานที่ทั่วไป กรณีนี้ไม่ต้องอนุโมทนาต่อหน้าในขณะรับ แต่กลับมาวัดฉันอาหารบิณฑบาตนั้นแล้ว พึงอนุโมทนาหรือยกไปรวมอนุโมทนาในพิธีทำวัตรสวดมนต์ทุกตอนเช้าและตอนเย็นก็ได้ เป็นการอนุโมทนาลับหลัง ส่วนในกรณีอื่นนอกจากนี้ ควรทำพิธีอนุโมทนาต่อหน้าเสมอจึงจะชอบ วิธอนุโมทนาลับหลัง ส่วนในกรณีอื่นนอกจากนี้ ควรทำพิธีอนุโมทนาต่อหน้าเสมอจึงจะชอบ

วิธอนุโมทนาดังกล่าวนี้ มีนิยมเป็น ๒ อย่าง เรียกว่า "สามัญอนุโมทนา" และ "วิเสสอนุโมทนา" ทั้งสอง ๒ วิธจะต้องอธิบายความหมายและระเบียบพิธีต่อไป

ระเบียบพิธี

๑. สามัญอนุโมทนา คือ การอนุโมทนาที่นิยมใช้ปฏิบัติกันทั่วไปเป็นปกติ ไม่ว่างานใดก็ใช้อนุโมทนาอย่างนั้น ซึ่งมีระเบียบพิธีเป็นสามัญ ดังนี้
 - ก) อนุโมทนาในงานต่างๆ ร่วมกันหลายรูป ผู้เป็นหัวหน้าตั้งพูดว่าบท
ยถา... ถ้าไม่มีพูดพึงพนมมือว่า

ข) เมื่อจบบท ยถา... แล้ว รูปที่ ๒ นำรับ สพุพิติโย...

ค) จบบท สพุพิติโย แล้ว หัวหน้านำว่า ภาวตุ สพุพมฺงคฺล...

ถ้าอนุโมทนารูปเดียว มีพัดก็ตั้งพัดว่าตั้งแต่บท ยถา... ติดต่อกันไปเป็นจังหวะ ๆ จนจบบท ภาวตุ สพุพมฺงคฺล... เมื่อไม่มีพัด ก็ประณมมือว่า นี่เป็นสามัญอนุโมทนาใช้ทั่วไป

๒. วิเสสอนุโมทนา คือ การอนุโมทนาด้วยบทสวดสำหรับอนุโมทนาเป็นพิเศษ เฉพาะทาน เฉพาะกาล และเฉพาะ เรื่อง ซึ่งบทสวดพิเศษเฉพาะนี้แทรกสวดระหว่างดำเนินพิธีสามัญอนุโมทนาดังกล่าวแล้ว คือ แทรกในระหว่างข้อ ข. กับข้อ ค. หมายความว่า พอว่าบท สพุพิติโย... จบ ก็นำว่าบทอนุโมทนาพิเศษนี้แทรกต่อจนจบอนุโมทนาพิเศษนี้แล้ว จึงว่าบท ภาวตุ สพุพมฺงคฺล เป็นบทสุดท้าย

บทอนุโมทนาพิเศษเรียกว่า วิเสสอนุโมทนานี้ ที่เป็นบทนิยมเฉพาะทานมีดังนี้

ก) อนุโมทนาอาหารบิณฑบาตทั่วไป นิยมใช้บท โภชนทานานุโมทนาคาถาอายุโท พลโท ธีโร... บางทีใช้บท มงคลจักรวาฬน้อย ทั้งบทขึ้นสพุพพุทธานุภาเวน... หรือตัดขึ้นตั้งแต่ รตนตฺตยานุภาเวน รตนตฺตยเตชสา ทุกฺขโรคฺภยา เวรา... ก็มี สำหรับบทมงคลจักรวาฬน้อยนี้ใช้เป็นวิเสสอนุโมทนาทั่วไปไม่จำกัดเฉพาะทานใด ๆ แล้วแต่ผู้เป็นหัวหน้าพึงพิจารณาใช้

ข) อนุโมทนาวิหารทาน คือ โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ โรงเรียน กุฏิ เสนาสนะที่อยู่อาศัยของสงฆ์ รวมทั้งเครื่องเสนาสนะมี เตียง ตู๋ โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้นด้วย ซึ่งทายกทายิกาสร้างถวายในวัด ตลอดถึงอนุโมทนาการสร้างวัดทั้งวัดถวายสงฆ์ จะอนุโมทนาในคราวถวาย หรือในคราวฉลองก็ตาม นิยมใช้บท วิหารทานคาถา สิตํ อุลฺลหํ ปฎิหนฺติ...

ค) อนุโมทนาการสร้างปูชนียวัตถุสถาน หรือถาวรวัตถุส่วนใดส่วนหนึ่ง เช่น พระพุทธรูป พระสถูป พระเจดีย์ ซ่อฟ้า ไบระกา และหนังสือ ธรรมวินัยถวายเป็นวัด ตลอดถึงที่บรรจุอัฐิ และฌาปนสถานเป็นต้น จะอนุโมทนาในการถวาย หรือในการฉลองวัตถุดังกล่าวนั้นก็ตาม นิยมใช้บท **อัครปสาทสูตร อคฺคโต เว ปสนฺนํ...** หรือบท **นิธกัณฺทสูตร** ทั้งสูตร ขึ้น **นิธิ นิโธติ ปุริโส...** หรืออย่างย่อตัดขึ้นตั้งแต่ **ยสุตทาเนน สีเลน...** เป็นต้นไปก็ได้ เฉพาะบท **อัครปสาทสูตร** บางท่าน นิยมใช้ในการอนุโมทนางานทำบุญทั่วไปที่ไม่จำกัด ว่าทำบุญอะไรโดย เฉพาะ เช่น ทำบุญเลี้ยงพระสอบปริยัติธรรมในวัดเป็นต้นก็มี ทั้งนี้แล้ว แต่จะพิจารณาใช้โดยควร

บทวิเสสอนุโมทนาที่นิยมเฉพาะกาล ส่วนมากเกี่ยวข้องกับกาลทานโดยเฉพาะ คือ ในกาลที่ทายกทายิกาถวายผ้าอาบน้ำฝน ผ้าวัสสาวาสีกตักบาตรน้ำผึ้ง ถวายผ้าอังแจก จีวร และผ้ากฐิน เหล่านี้ นิยมใช้บท **กาลทานสูตรตลาธา กาล ททฺหุติ สปลฺยุธา...** แต่ถ้ากาลทานดังกล่าวนี้เป็นของหลวงเช่นในการพระราชทานกฐินเป็นต้น ระเบียบ ถวายอนุโมทนา ทั้งบทสามัญ และบทพิเศษ มีนิยมนดังนี้

ก) ตั้งพัดพร้อม หัวหน้าสงฆ์ว่าบท **ยธา...**

ข) รูปที่ ๒ นำว่าบท **สพฺพิติโย...** พร้อมกัน

ค) หัวหน้าสงฆ์ว่านำเฉพาะรูปเดียวกับบท **เกษิยานุโมทนาคาธา อคฺคิ**

หฺตุตฺตํ มฺหา อญฺญา...

ง) รูปที่ ๒ นำรับ **กาลทานสูตรตลาธา กาล ททฺหุติ สปลฺยุธา...** พร้อมกัน

จ) หัวหน้าสงฆ์ ถวายอดิเรก ตามธรรมเนียม

ฉ) รูปที่ ๒ นำรับ **ภวตุ สพฺพมฺจฺจล...** พร้อมกัน

ส่วนบทวิเสสอนุโมทนาที่นิยมเฉพาะเรื่อง มีหลายเรื่องด้วยกันดังต่อไปนี้

- ก) อนุโมทนาในงานทำบุญปีตามที่เคยทำเป็นประจำทุกปี นิยมใช้บท
อาทิตยสูตรตลาธา ภุตตา โภคา ภตา ภจจา...
- ข) อนุโมทนาในการทำบุญอายุใหญ่ สวดนพเคราะห์ มีพิธีโหรบูชาเทวดา
และในพระราชพิธีสมโภชพระมหาเศวตฉัตร ในงานพระราชพิธี
ฉัตรมงคล และในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา นิยมใช้บท
เทวตาทิสัททักขิณานุโมทนาคาธา ยสุมี ปเทเส กปเปติ... และบท
เทวตาทิสัมมันตนคาธา ยานีธ ภูตานิ สماعيل...ต่อกัน ถ้าในงาน
หรือในพระราชพิธีนั้น มีน้ำมนต์ตั้งเทียนไว้เพื่อให้ทำน้ำพระพุทธรมนต์
อีกนิยมสวดบท ปริตตกรณปาฐะ ยาวตา สตุตา...สำหรับทำน้ำมนต์
ต่อจากบท เทวตาทิสัมมันตนคาธา ด้วย
- ค) อนุโมทนาในงานทำบุญอายุครบรอบปีธรรมดา นิยมใช้บท โส อตุลลทุโธ...
สำหรับชาย หรือ ฐา อตุลลทุธา... สำหรับหญิง แล้ว ต่อด้วยบทมงคล
จักรวาฬน้อย
- ฅ) อนุโมทนาในงานบรรพชาอุปสมบท หรืองานฉลองพระบวชใหม่รูปเดียว
ใช้ โส อตุลลทุโธ... หลายรูปใช้ เต อตุลลทุธา... บทเดียว
- ง) อนุโมทนาในงานมงคลสมรส นิยมใช้บท โส อตุลลทุโธ... บท ฐา อตุ
ลลทุธา... และบท เต อตุลลทุธา... ควบกันทั้ง ๓ บท กับต่อท้ายด้วย
บทมงคลจักรวาฬน้อย
- จ) อนุโมทนาในงานแจกประกาศนียบัตร เป็นต้น ซึ่งร่วมกันหลายคน
นิยมใช้บท เต อตุลลทุธา... ต่อท้ายด้วยบทมงคลจักรวาฬน้อย
- ฉ) อนุโมทนาในงานอวมงคลเกี่ยวกับศพ มีนิยมใช้บท ติโร กุฑาทกัณท์
แตกต่างกัน คือ
ถ้าในงานทบุญหน้าศพทุกกรณี ขึ้น อทาสี เม อทาสี เม...

ถ้าในงานทำบุญอุทิศกุศลให้ ชื่น อยฺย จ โข ทกุขิณา ทินฺนา...

ถ้าในงานทำบุญ บูชอพยพพลีทาน เช่นในวันสารท เป็นต้น มักใช้สวด

เต็ม ชื่น ติโรกฺขุเตสฺส ติสุรฺนฺติ... หรือจะย่อขึ้น อยฺย จ โข ทกุขิณา

ตินฺนา... ก็ได้

สำหรับการถวายทานอื่นๆ นอกจากที่ระบุเฉพาะทาน เฉพาะกาลและเฉพาะเรื่องนี้ บทวิเสสนุโมทนา ถ้าจะใช้ด้วย มักใช้บทมงคลจักรวาฬน้อยกันเป็นพื้น จะใช้บทใดนอกเหนือจากที่กล่าวนี้ ผู้เป็นหัวหน้าสงฆ์ในงานนั้น ๆ พึงพิจารณานำสวดตามสมควร.

พิธีมีพระธรรมเทศนา

การจัดให้มีพระธรรมเทศนา หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า "มีเทศน์" คือ มีการแสดงธรรมฟังกันในที่ประชุมตามโอกาสอันควร นับเป็นบุญพิธีที่นิยมสำคัญประการหนึ่ง ส่วนมากนิยมผนวกเข้าในการทำบุญงานต่าง ๆ มีทั้งในการทำบุญงานมงคลและงานอวมงคล เช่น งานฉลองอายุ ฉลองพระบวชใหม่ และฉลองวัตถุต่าง ๆ ที่สร้างหรือก่อขึ้นเพื่ออุทิศเป็นบุญกุศลถาวร ตลอดถึงงานศพ งานทำบุญอุทิศเป็นต้น แม้ไม่ต้องมีงานทำบุญอะไร ก็นิยมจัดให้มีขึ้นเพื่อฟังกันตามกาลตามวาระหรือตามโอกาสเหมาะก็มี เช่น ที่จัดให้มีในวัด หรือตามศาลาโรงธรรมประจำในวันธรรมสวนะ และวันอุโบสถเป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดบุญทางจิตใจและสติปัญญาแก่ผู้ฟัง เมื่อได้ฟังเสมอ ๆ จะได้เป็นคนมีจิตใจผ่องใสไม่กระด้างและเกิดความรู้เฉลียวฉลาดในทางธรรมปฏิบัติด้วยช่วยให้สังคมมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันสงบเยือกเย็นได้ตามสมควร ฉะนั้นการมีพระธรรมเทศนาก็จึงเป็นประเพณีนิยมของพระพุทธศาสนาสืบเนื่องมาแต่ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลถือกันว่า พระพุทธศาสนาจะตั้งอยู่ได้ยั่งยืนก็ด้วยการประกาศเผยแผ่พุทธธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าประการหนึ่ง และก็การประกาศเผยแผ่นี้แหละคือการจัดให้มีพระธรรมเทศนาในโอกาส อันควรส่วนหนึ่งนั่นเอง ปัจจุบันนี้การมีพระธรรมเทศนามี ๒ อย่าง คือ เทศน์ธรรมคาโดยผู้เทศน์รูปเดียวอย่างหนึ่ง เทศน์ปุจฉาวิสัชนา โดยผู้เทศน์ตั้งแต่ ๒ รูปขึ้นไปแสดงร่วมกันเป็นธรรมสากัจฉาอย่างหนึ่งและการมีเทศน์นี้ได้เกิดเป็นประเพณีนิยมทำกัน ๔ ลักษณะ เรียกสั้น ๆ ดังนี้

(๑) มีเทศน์ในงานทำบุญ

(๒) มีเทศน์ตามกาลนิยม

(๓) มีเทศน์พิเศษ

(๔) มีเทศน์มหาชาติ

แต่ละลักษณะมีระเบียบพิธีไม่เหมือนกันทั้งระเบียบพิธีฝ่ายเจ้าภาพและฝ่ายบรรพชิตผู้แสดงธรรม จะได้ชี้แจงให้ทราบพอเป็นหลักแต่ละลักษณะต่อไป

๑. มีเทศน์ในงานทำบุญ

งานทำบุญที่นิยมมีเทศน์ หรือมีพระธรรมเทศนาผนวกด้วยนั้นสำหรับงานมงคลส่วนใหญ่กำหนดหลักนิยมจัดให้มีกันเฉพาะงานเกี่ยวกับการฉลองเป็นพื้นจะเป็นฉลองอะไรก็ตามที่เรียกว่าทำบุญฉลองแล้ว ถ้าเจ้าภาพมีศรัทธา จะจัดให้มีเทศน์ผนวกด้วยก็ได้ ทำบุญมงคลอย่างอื่นไม่ใคร่นิยม แต่ก็ไม่ห้าม อาจจัดให้มีได้แล้วแต่ความเหมาะสม การมีเทศน์ในงานมงคลนี้ นิยมทำเป็นรายการสุดท้ายของงานทำบุญ หมายความว่าเมื่อมีเทศน์แล้วเป็นอันหมดรายการทำบุญของงานนั้น ปกติงานทำบุญฉลองก็มักมีระเบียบงาน คือ เจริญพระพุทธมนต์ กับเลี้ยงพระ จะทำเป็นงานวันเดียวกันโดยเจริญพระพุทธมนต์ก่อนหรือทำเป็นงานสองวันโดยมีพิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็นก่อน วันหนึ่งรุ่งขึ้นเลี้ยงพระเช้าหรือเพลก็ตามหลังเวลาเลี้ยงพระแล้วจึงมีเทศน์ต่อเป็นสุทธรายการ ถ้าเป็นเทศน์ธรรมดามีได้ท้ายรายการทั้งก่อนเพลและหลังเพลเพราะเทศน์ธรรมดาใช้เวลาแสดงประมาณหนึ่งชั่วโมงหรือครึ่งชั่วโมงก็จบ แต่ถ้าเป็นเทศน์ปฐกาวีสังฆาแล้วนิยมมีตอนหลังเพลเป็นพื้น เพราะเทศน์หลายธรรมาสน์ใช้เวลามากตั้งแต่ ๒ ชั่วโมงขึ้นไปจึงจะพอ

ส่วนงานอวมงคล นิยมมีเทศน์ผนวกงานได้ทุกกรณี ทั้งชนิดเทศน์ธรรมดา และเทศน์ปฐกาวีสังฆา ตามแต่โอกาสอำนวย ปกติถ้าเป็นงานทำวันเดียวก็จัดให้มี

เทศน์เป็นรายการสุดท้ายอย่างงานมงคลที่กล่าวแล้วแต่ถ้าเป็นงานทำ ๒ วันอาจจัดให้มีเทศน์ท้ายสวดมนต์เย็นวันต้นงานเลยก็ได้ทั้งนี้ แล้วแต่ความเหมาะสมสำหรับระเบียบพิธีมีเทศน์ในงานทำบุญนี้ มีคล้ายกันดังต่อไปนี้

ระเบียบพิธี

ก) ฝ่ายเจ้าภาพ เมื่อศรัทธาจะจัดให้มีเทศน์ ในงานทำบุญของตนไม่ว่าจะเป็นงานมงคลหรืองานอวมงคลใด ๆ ดังกล่าวและเมื่อตกลงจะให้มีในวันไหนของงานในเวลาใดแล้วต้องเตรียมการเป็นพิเศษเพิ่มจากการเตรียมงานทำบุญดังกล่าวแล้วในศาสนาพิธีเล่ม ๑ เล็กน้อยคือ เริ่มอาราธนาพระผู้แสดงตามความต้องการ ถ้าเป็นเทศน์ธรรมดา ต้องการพระรูปใดแสดง จะให้แสดงเรื่องอะไรหรือแล้วแต่ท่านผู้แสดงก็ต้องแจ้งความประสงค์ให้ผู้แสดงทราบ การอาราธนาพระเทศน์นี้นิยมทำเป็นหนังสืออาราธนาแบบเดียวกับอาราธนาพระเจริญพระพุทธมนต์ ดังกล่าวแล้วในเล่ม ๑ แต่การเทศน์ธรรมดาในงานศพ บางแห่งเช่น ในกรุงเทพฯ นิยมมีพระสงฆ์ ๔ รูปสวดธรรมคาถาต่อท้ายเทศน์ด้วย ถ้าต้องการให้มีสวดธรรมคาถาท้ายเทศน์ในงานศพ ควรเผด็จพระผู้เทศน์ให้จัด โดยแจ้งความในหนังสืออาราธนาด้วย สำหรับเทศน์ปุจฉาวิสัชนา ก็ต้องทำหนังสืออาราธนาผู้แสดงเช่นเดียวกัน อาราธนาผู้แสดงและกำหนดเรื่องแสดงไว้ตามความต้องการ เมื่อไม่รู้ว่าจะให้แสดงเรื่องอะไรจึงจะเหมาะกับงาน ควรปรึกษาท่านผู้รู้ หรือพระนักเทศก์รูปใดรูปหนึ่งที่ตนประสงค์จะให้แสดงก่อนก็ได้ แล้วจึงทำหนังสืออาราธนาภายหลัง

ในวันเตรียมงาน ต้องเตรียมธรรมาสน์ สำหรับเทศน์ธรรมดา จะให้ธรรมาสน์เดี่ยวแบบเดี่ยวปาติโมกข์ หรือธรรมาสน์ปาติโมกข์ ยืมมา

จากโรงอุโบสถก็ได้เตรียมไว้ ตั้งหัวอาสน์สงฆ์ต่อจากโต๊ะหมู่บูชา ในเมื่อเสร็จพิธีสงฆ์ในงานทำบุญวันนั้นแล้ว ถ้าเป็นงานศพมีสวดพระธรรมคาถาท้ายเทศน์ด้วย ก็ต้องเตรียมตู้พระธรรมสำหรับตั้งหน้าพระสวด ซึ่งจะยืมได้จากวัด และเครื่องบูชาหน้าพระสวดตั้งต่อจากตู้พระธรรมออกมา เครื่องบูชานี้มีพานดอกไม้หนึ่งพาน ตั้งกลางจะเพิ่มแจกันปักดอกไม้ ตั้ง ๒ ข้างพานอีก ๑ คู่กันไว้ ถัดดอกไม้ออกมาตั้งกระถางรูปกลาง ตรงกับพานดอกไม้แล้วตั้งเชิงเทียน ๑ คู่สองข้างกระถางรูปนั้น เครื่องบูชาดังกล่าวนี้จะจัดตั้งบนโต๊ะยาวขนาดไม่สูงกว่าตู้พระธรรม หรือจะตั้งกับพื้นปูผ้าขาวหน้าตู้พระธรรมมาสน์เทศน์มาพอสมควร (แต่ถ้าเป็นพระราชพิธีในวังมีที่สำหรับพระสวดจัดต่างหาก เรียกว่า "สร้าง" จะกล่าวต่อไปข้างหน้า) สำหรับเทศน์ปฐกาวีสังฆา จะใช้ธรรมมาสน์เตี้ยดังกล่าวนี้อาสน์หนึ่ง แล้วหาธรรมมาสน์สูงขนาดเมื่อตั้งกับพื้นในบริเวณพิธีแล้วไม่สูงกว่าธรรมมาสน์เตี้ยที่ตั้งบนอาสน์สงฆ์มาตั้งให้ครบจำนวนผู้แสดง ถ้าหาธรรมมาสน์จริงๆ ไม่ได้จะใช้โต๊ะสูงแทน หรือต่อธรรมมาสน์ขึ้นใช้ชั่วคราวโดยเฉพาะ ตามจำนวนผู้แสดงก็ได้ เทศน์ ๒ รูป ตั้งธรรมมาสน์หันหน้าเข้าหากัน ระยะห่างกันพอสมควร เทศน์ ๓ รูป ตั้งธรรมมาสน์เป็น ๓ มุม มากรูปกว่านี้ ตั้งตามความเหมาะสมโดยสมควร

ถึงเวลามีเทศน์ในวันงาน เมื่อการตั้งธรรมมาสน์และการอื่นๆ พร้อมแล้ว พระผู้แสดงและผู้ประชุมฟังพร้อมแล้วเจ้าภาพจุดเทียนใหญ่ แล้วนำไปตั้งบนธรรมมาสน์ หรือจุดเทียนประจำธรรมมาสน์เป็นสัญญาณเริ่มการมีเทศน์ พระขึ้นธรรมมาสน์เรียบร้อยแล้ว ถ้าเทศน์มีต่อจาก

พระสงฆ์ เจริญพระพุทธมนต์หรือสวดมนต์เย็น ดัดเนื่องกันโดยไม่มีพิธีไร ๆ ขึ้น และการอาราธนาศีลก่อนเริ่มบุญพิธี ได้มีมาแล้ว ตั้งแต่เริ่มเจริญพระพุทธมนต์ และเล็งพระพุทธมนต์ไม่ต้องอาราธนาศีลก่อนเทศน์เริ่มต้นด้วยอุบาสกอาราธนาธรรมและเริ่มแสดงธรรมเลย แต่ถ้ามีเทศน์ต่อเล็งพระ พิธีทำบุญเจริญพระพุทธมนต์ หรือ สวดพระพุทธมนต์ และเล็งพระเสร็จสิ้นขาดตอนไปแล้ว การมีเทศน์ต่อถือว่าเป็นบุญพิธีตอนใหม่ นิยมเริ่มต้นด้วยอุบาสกอาราธนาศีล พระให้ศีลและรับศีล จบแล้วจึงอาราธนาธรรมแล้วเริ่มแสดงธรรม เมื่อจบการแสดงธรรม ถ้ามีการสวดธรรมคาถาต่อทำในงานศพเจ้าภาพ ต้องจุกฐูปเทียนบูชาหน้าพระสวดด้วย สวดจบแล้วถวายไทยธรรม พระอนุโมทนา และกรวดน้ำเป็นอันเสร็จพิธีฝ่ายเจ้าภาพ

ข) ฝ่ายพระผู้เทศน์ เมื่อรับอาราธนาแล้ว พึงเตรียมและจัดการตามสมควรเพื่อให้งานของเจ้าภาพเสร็จได้ตามความประสงค์ถ้าเทศน์ธรรมดางานมงคล จะเรียบร้อยเรื่องเทศน์ไปแสดงหรือคัดจากของเก่าที่ท่านเรียบเรียงไว้แล้วแสดงก็ได้ หรือถ้าสามารถจะแสดงด้วยปฏิภาณ ของตนเองโดยไม่อ่าน ก็แล้วแต่เหมาะ การแสดงด้วยปฏิภาณนี้ต้องเป็นผู้ชำนาญจริง ๆ จึงควรทำ เพราะงานของเจ้าภาพเป็นพิธี ถ้าแสดงปฏิภาณไม่ดีอาจก่อให้เกิดความอึดอัดหรือเบื่อหน่ายแก่สมาชิก ข้อนี้ต้องระวัง ถึงวันแสดงไม่ว่าแสดงโดยอ่านหรือด้วยปฏิภาณก็ตามจะต้องเตรียมคัมภีร์ใบลานห่อผ้าสำหรับห่อ หรือใส่ตู้คัมภีร์กับพัดสำหรับศีลและอนุโมทนาไว้ให้พร้อม และไปยังบริเวณพิธีในงานให้ถึงก่อนกำหนดเวลาพอสมควร การไปจะไปโดยวิธีไรก็ตาม เมื่อถึงบริเวณงานมีธรรมเนียมพิธีโบราณอย่างหนึ่งว่าศิษย์ผู้ติดตามจะต้องแบกคัมภีร์พาดบ่าซ้ายประคองคัมภีร์ด้านล่างด้วย

มือซ้ายอย่างท่าแบกอวรุชของทหารทั่วไป มือขวาถือพัดตั้งทาบกับตัวห้อยมือลง เดินนำหน้าพระเข้าสู่บริเวณพิธี ธรรมเนียมนี้ถือกันว่าการยกย่องพระธรรมให้อยู่หน้าพระสงฆ์นั่นเอง ฝ่ายเจ้าภาพต้องคอยต้อนรับ ถ้ายังไม่ถึงเวลาเทศน์ก็ให้วางคัมภีร์ไว้ในที่ที่สมควรก่อน หรือจะนำขึ้นวางบนธรรมาสน์เลยก็ได้ ถ้าวางที่อื่นก่อน ต้องนำคัมภีร์ขึ้นวางบนธรรมาสน์ เมื่อถึงเวลาเทศน์ก่อนพระขึ้นธรรมาสน์ และวางข้างขวาของพระผู้เทศน์

พอได้เวลาเทศน์เจ้าภาพจุดเทียนประจำธรรมาสน์ ซึ่งแต่ก่อนใช้สำหรับให้พระผู้เทศน์ได้อ่านหนังสือเทศน์ ปัจจุบันนี้เทียนประจำธรรมาสน์ไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างนั้นแล้ว กลายเป็นธรรมเนียมไป การจุดเทียนประจำธรรมาสน์ของเจ้าภาพนี้เป็นเครื่องหมายให้พระผู้เทศน์ขึ้นธรรมาสน์โดยไม่ต้องนิมนต์ไปในตัว เพราะฉะนั้นพอสังเกตเห็นเจ้าภาพจุดเทียนประจำธรรมาสน์ ก็ถือพัดขึ้นธรรมาสน์ทันที วางพัดไว้ข้างซ้ายปกตินิยมนั่งบนธรรมาสน์แบบพับเพียบ แต่ถ้าไม่สะดวกอย่างไรจะนั่งขัดสมาธิบนธรรมาสน์แสดงก็ได้ เมื่อเจ้าภาพกล่าวคำอาราธนาที่เริ่มพิธีได้ คือถ้าอาราธนาศีลก็ตั้งพัดและให้ศีลก่อน จบแล้วจึงคลี่คัมภีร์ในขณะที่เจ้าภาพอาราธนาธรรมแต่ถ้าเจ้าภาพเริ่มอาราธนาธรรมในพิธีที่ติดต่อกันการเจริญพระพุทธมนต์ หรือสวดพระพุทธมนต์โดยไม่ต้องรับศีลใหม่ดังกล่าวแล้ว ก็คลี่คัมภีร์แสดงธรรมตามระเบียบต่อไป

ระเบียบแสดงธรรมในงาน

- ๑) จับคัมภีร์ใบลานขึ้นประคอง ระหว่างมือทั้งสองที่ประณมແຕ່อกแล้ว บอกศักราชตามธรรมเนียม ทั้งคำบาลีและคำแปลตามแบบที่จะกล่าวข้างหน้า

- ๒) พอจบคำบอกศักราชที่ตั้ง **นโม เทศน์** คงประณมมืออยู่อย่างเดิมถ้า เทศน์อ่านคัมภีร์ ให้คลี่มือแยกห่างจากกันในขณะที่จะตั้ง **นโม** ครั้งที่ ๓ แล้วใช้นิ้วแม่มือทั้งสองพลิกใบลาน เริ่มอ่านนิเขบตบให้ติดต่อกับ **นโม** ต่อจากนั้นอ่านแสดงไปตามลีลาการเทศน์จนจบ แต่ถ้าเทศน์ ด้วยปฏิภาณไม่ต้องขยายมือทำประณมออก คงประณมมือประกอง คัมภีร์อยู่เช่นนั้นจนกว่าจะนิเขบตบจบ เมื่อนิเขบตบจบแล้ว จึงคลี่มือแยกห่างจากกันแล้วปฏิบัติเช่นเดียวกับเทศน์อ่านคัมภีร์ มี ต่างแต่ว่าไม่ต้องพลิกใบลานต่อ ๆ ไปอย่างนี้ได้ หรือจะใช้วิธีประณมมือ ประกองคัมภีร์ตลอดไปจนจบก็ได้ แต่ที่นิยมกันทั่ว ๆ ไปนั้น นิยม ใช้วิธีดังนี้
- ๓) เทศน์จบแล้ว เก็บใบลานเข้าที่ดังเดิม แล้วตั้งพักอนุโมทนาด้วยบท **ยถา** บนธรรมาสน์เสร็จ แต่ถ้าเป็นเทศน์งานอวมงคล มีพระสวด รับเทศน์ต่อท้าย ไม่ต้อง **ยถา** บนธรรมาสน์ ถือพัดลงมานั่งยังอาสนะ ข้างล่าง รออนุโมทนาเมื่อเจ้าภาพถวายไทยธรรมแล้ว พร้อมกับพระสงฆ์ ที่สวดรับเทศน์ เป็นอันเสร็จพิธีเทศน์ธรรมดา
- การเทศน์ปุจฉาวิสัชนา ก็อนุโลมตามระเบียบนี้ มีแยกแต่เพียงแบ่งกัน ดำเนินงานพิธี คือ เทศน์ ๒ รูป ผู้อาวุโสให้ศีลและบอกศักราช อีกรูปหนึ่งแสดง อานิสงส์หน้าธรรมาสน์ตามธรรมเนียมแล้วสมมุติหน้าที่ต่อนั้นจึงเริ่มเรื่องปุจฉาวิสัชนา กันจนจบ แล้วรูปปุจฉาหรือรูปอาวุโสสรุบท้ายเทศน์ จบแล้วอีกรูปหนึ่ง (ตามปกติ รูปที่เป็นอาวุโสหรือผู้ใหญ่กว่า) **ยถา... สพพิติโย...** เป็นอันเสร็จพิธี
- แต่ถ้าเทศน์มากกว่า ๒ รูป ก็ให้ผู้เทศน์ตกลงแบ่งหน้าที่ดำเนินพิธีกันก่อน ขึ้นธรรมาสน์ ซึ่งธรรมเนียมเทศน์ปุจฉาวิสัชนา มีหน้าที่ที่จะต้องดำเนินกันดังกล่าว มาแล้ว ประมวลได้ดังนี้

- ๑) ให้ศีล
- ๒) บอกศักราช
- ๓) แสดงอานิสงส์หน้าธรรมาสน์
- ๔) สมมติหน้าที่พระธรรมถึก
- ๕) สรุปลความท้ายเทศน์
- ๖) อนุโมทนาด้วยบท ยถา... สพุพิติโย

ระเบียบพิธีการเทศน์ดังกล่าวนี้ กล่าวแต่สาระสำคัญตามที่นิยมกันทั่วไป ในปัจจุบันอาจมีพิธีปลีกย่อยเฉพาะเป็นแบบอย่างอริยกะ ของ พระธรรมถึกบางท่าน ก็ได้ ซึ่งจะไม่กล่าวในที่นี้

๒. มีเทศน์ตามกาลนิยม

มีเทศน์ตามกาลนิยมก็คือเทศน์ในวันธรรมสวนะ และวันสำคัญทาง พระศาสนาเป็นพิเศษ เช่นวันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันมาฆบูชา และวันอาสาฬหบูชา เป็นต้น เทศน์ตามกาลนิยมนี้ปกติมีในวัด อาจมีชุมนุมหรือสมาคมร่วมกันจัดให้มี ในที่แห่งอื่นจากวัดบ้าง แต่ถ้าปราศจากกาลนิยมแล้วก็เรียกว่าเทศน์ตามกาลนิยมทั้งสิ้น พิธีฝ่ายคฤหัสถ์จะพึงปฏิบัติในกาลนิยมต่าง ๆ ได้กล่าวแล้วในเรื่องพิธีวันธรรมสวนะ และพิธีเวียนเทียนวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จะไม่กล่าวซ้ำอีก ในที่นี้จะชี้แจงแต่ ระเบียบพิธีฝ่ายพระผู้เทศน์เท่านั้น ซึ่งคล้ายกับที่กล่าวมาแล้วตอนต้น ดังนี้

ระเบียบพิธี

- ก) พอถึงกำหนดเทศน์ อุบาสกจุดเทียนประจำธรรมาสน์แล้วพระผู้เทศน์ ขึ้นธรรมาสน์
- ข) ขึ้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ถ้าเป็นเทศน์กัณฑ์เช้า ซึ่งนิยมเรียกกันว่า "เทศน์-กัณฑ์อุโบสถ" อุบาสกจะอาราธนาศีล ๕ หรือ ศีลอุโบสถ ต้องให้ศีล

ตามอาราธนา บอಕ್ಕกราช แต่ถ้าเป็นกัณฑ์บายหรือกัณฑ์ในเวลาอื่น
ไม่มีรับศีล และไม่ต้องให้ศีลไม่ต้องบอಕ್ಕกราช เพราะถือว่าได้บอก
มาแต่ตอนเช้าแล้ว

- ค) เมื่ออุบาสกอาราธนาธรรมจบ เริ่มพิธีแสดงธรรมต่อไป
ฅ) เทศน์จบ ถ้าเป็นกัณฑ์ อุโบสถ ไม่ต้องอนุโมทนา แต่ถ้าเป็นกัณฑ์อื่น
ถึงพิจารณาคุณตามควร ถ้ามีถวายไทยธรรม ฟังอนุโมทนาให้เสร็จบน
ธรรมาสน์แล้วลง ถ้าไม่มีถวายไทยธรรมจะไม่อนุโมทนามาก็ได้

๓. มีเทศน์พิเศษ

การมีเทศน์พิเศษ หมายถึงเทศน์ที่จัดให้มีเป็นพิเศษนอกจากงานทำบุญ
นอกจากที่มีตามกาลนิยม เช่น เทศน์สอนประชาชน เทศน์อบรมคนเป็นหมู่คณะโดย
เฉพาะแลเทศน์ไตรมาสที่มีผู้นิยมจัดตามวัด ตามบ้านหรือชุมนุมใหญ่ๆ เพื่อฟัง
กันทุกวันในระหว่างพรรษาเป็นต้น การเทศน์พิเศษดังกล่าวนี้ ระเบียบพิธีต่าง ๆ
ทั้งฝ่ายเจ้าภาพและฝ่ายพระผู้เทศน์ถึงพิจารณาปฏิบัติตามสมควร โดยนัยที่กล่าวแล้ว
ใน ๒ กรณีข้างต้นนี้เพราะไม่มีระเบียบตายตัวแน่นอนนัก

๔. มีเทศน์มหาชาติ

เทศน์มหาชาติ คือ เทศน์เวสสันดรชาดก เป็นบุญพิธีที่นิยมจัดให้มีกัน
มาแต่โบราณกาลพิธีหนึ่ง ส่วนมากจัดให้มีในวัด เป็นหน้าที่ของชาวบ้านและวัดนั้น ๆ
จะตกลงร่วมกันจัด ปกตินิยมจัดให้มีหลังฤดูทอดกฐินผ่านไปแล้ว จนตลอดฤดู
เหมันต์ จะจัดวันใดก็ได้แล้วแต่เหมาะและปกตินิยมจัดเป็นงาน ๒ วัน คือ วัน
เทศน์เวสสันดรชาดก ทั้ง ๑๑ กัณฑ์วันหนึ่ง วันเทศน์จตุราริยสังกถาท้ายเวสสันดร
ชาดกอีกวันหนึ่ง วันแรกเริ่มงานด้วยพิธีทำบุญตักบาตรพระทั้งวัด หรือเลี้ยงพระตาม
จำนวนที่เห็นสมควร แล้วเริ่มเทศน์เวสสันดรชาดกตามแบบเทศน์ต่อกันไปจนสุด

๑๑ กัณฑ์ ถึงเวลากลางคืน บางแห่งจัดปีพาทย์ประโคมระหว่างกัณฑ์หนึ่ง ๆ ตลอด
๑๑ กัณฑ์ด้วย วันรุ่งขึ้นทำบุญเลี้ยงพระเช้าอีกแล้วมีเทศน์จตุราริยสังกถาในระหว่าง
เพล จบแล้วเลี้ยงพระเพลเป็นอันเสร็จพิธี แต่ถ้ากัณฑ์จตุราริยสังกถาจัดให้เทศน์
โดยปุจฉาวิสัชนา มักนิยมให้มีหลังเพลแล้วในปัจจุบัน ท่านจัดมากวันกว่านี้ก็มี แล้ว
แต่ศรัทธาของทายกและวัดผู้จัด (แยกไปจากคติเดิมที่กำหนดให้ฟังวันเดียวจบ) โดย
แบ่งเทศน์เวสสันดรชาดกออกเป็นวัน ๆ ต่อกันไป จนยุติด้วยเทศน์จตุราริยสังกถา
ระเบียบพิธีในการเทศน์มหาชาตินี้ มีสิ่งที่นิยมกันเป็นหลักใหญ่ ๆ ดังนี้

ระเบียบพิธี

- ก) ตกแต่งบริเวณพิธี ให้มีบรรยากาศคล้ายอยู่ในบริเวณป่าตามท้องเรื่อง
เวสสันดรชาดก นำต้นกล้วยต้นอ้อยมาผู้ตามเสาและรอบ ๆ
ธรรมาสน์ให้ครึ่ง ประดับธงทิว และฉัตร ราชวัติ ตามสมควร
- ข) ตั้งขันสาครใหญ่ หรืออ่างใหญ่ที่สมควรก็ได้ใส่น้ำสะอาดเต็มสำหรับ
ปักเทียนบูชาประจำกัณฑ์ในระหว่างพระเทศน์ น้ำในภาชนะที่ตั้งนี้
เสร็จพิธีแล้วถือกันว่าเป็นน้ำพุทธมนต์ที่สำคัญประการหนึ่งภาชนะ
น้ำนี้ตั้งหน้าธรรมาสน์ กลางบริเวณพิธี
- ค) เตรียมเทียนเล็ก ๆ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม แล้วนับแยกจำนวนเป็น
มัด ๆ หนึ่งมีจำนวนเท่าคาถาของกัณฑ์หนึ่ง ๆ ซึ่งไม่เท่ากันแล้วทำ
เครื่องหมายให้รู้ไว้ว่ามัดไหนจำนวนเท่าไร สำหรับบูชาคาถากัณฑ์ใด
ถึงคราวเทศน์กัณฑ์นั้นจะได้หยิบมันนั้นออกมาจุดบูชาติดรอบ ๆ ภาชนะ
น้ำ ต่อกันไปจนจบกัณฑ์ให้หมดมัดพอดี ครบ ๑๑ กัณฑ์ก็ถ้วน
จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม เท่าจำนวนคาถา บางแห่งนิยมทำธงเล็ก ๆ ๑๐๐๐
คัน แบ่งจำนวนเท่าคาถาประจำกัณฑ์อย่างเทียน แล้วปักธงบูชาระหว่าง
กัณฑ์บนหยวกกล้วย หรือที่ใด ๆ เพิ่มอีกอย่างหนึ่งก็มี แต่เสร็จแล้ว

รงไม่ได้ผลอย่างน้ำที่ปักเทียนเป็นน้ำมันต์จึงไม่มีใครนิยมกันนัก การ

จุดเทียนหรือปักธูปบูชาภัณฑ์ดังกล่าวนี้ เป็นหน้าที่ของเจ้าภาพผู้รับ
กัณฑ์นั้น ๆ พึงปฏิบัติในที่บางแห่งท่านจัดดอกบัวพันดอกเข้าไปในพิธี
บูชาด้วยก็มี

นอกจากนี้ก็เป็นเรื่องของพระผู้เทศก์สำหรับเทศน์เวสสันดรชาดกตาม
แบบที่กำหนดไว้ มีวิธีเทศน์เป็นทำนองเฉพาะ จะต้องได้รับฝึกและศึกษาต่อท่าน
ผู้ทรงคุณวุฒิทางนี้เป็นพิเศษ จึงจะรู้วิธีการเทศน์ตลอดฉะนั้น จึงพึงวิสัยที่จะแนะนำ
ในที่นี้ ส่วนการเทศน์จตุราริยสังกถา มีระเบียบพิธีอย่างเทศน์ในงานดังกล่าวแล้ว
ข้างต้น พึงพิจารณาใช้โดยควร

หมวดที่ ๓ ทานพิธี (๒)

เรื่องทานพิธีจะกล่าวในที่นี้ เป็นเรื่องราวรายละเอียดพร้อมทั้งเหตุผลต่าง ๆ ของท่านที่นิยมถวายกันทั่วไป ซึ่งแสดงคำถวายไว้ในหนังสือศาสนพิธี เล่ม ๑ แล้ว เพื่อให้นักศึกษาได้ทราบความมุ่งหมายของแต่ละท่าน เป็นลำดับไป ดังต่อไปนี้ :-

๑.เรื่องถวายสังฆทาน

สังฆทาน คือ ทานที่อุทิศแก่สงฆ์ มิได้เจาะจงแก่บุคคล โดยนิยมที่เข้าใจกันทั่วไปในเรื่องการถวายสังฆทานนี้ ก็คือการจัดภัตตาหารถวายพระสงฆ์ ไม่เกี่ยวกับการถวายทานวัตถุอย่างอื่น ๆ การจัดภัตตาหารถวายพระสงฆ์อย่างนี้เรียกกันว่าถวายสังฆทาน มีแบบแผนมาแต่ครั้งพุทธกาลแต่ในครั้งนั้นท่านแบ่งสังฆทานไว้ถึง ๗ ประการ คือ (๑) ถวายแก่หมู่ภิกษุ และภิกษุณี มีพระพุทธรเจ้าเป็นประมุข (๒) ถวายแก่หมู่ภิกษุ มีพระพุทธรเจ้าเป็นประมุข (๓) ถวายแก่หมู่ภิกษุณี มีพระพุทธรเจ้าเป็นประมุข (๔) ถวายแก่หมู่ภิกษุและภิกษุณี ไม่มีพระพุทธรเจ้าเป็นประมุข (๕) ถวายแก่หมู่ภิกษุ ไม่มีพระพุทธรเจ้าเป็นประมุข (๖) ถวายแก่หมู่ภิกษุณี ไม่มีพระพุทธรเจ้าเป็นประมุข (๗) ร้องขอต่อสงฆ์ให้ส่งใคร ๆ ไปรับแล้วถวายแก่ผู้นั้น แต่เดี๋ยวนี้มีไม่ครบทั้ง ๗ ประเภท มีแต่ถวายแก่หมู่ภิกษุอย่างหนึ่ง ถวายแก่ใคร ๆ ที่สงฆ์จัดให้ตามคำขออย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่ง ในการถวายสงฆ์ดังกล่าว นิยมตั้งพระพุทธรูปเป็นประธานซึ่งอนุโลมเข้าในประเภทถวายแก่สงฆ์มีพระพุทธรเจ้าเป็นประมุข และทานวัตถุที่จะถวายเป็นสังฆทาน มีภัตตาหารเป็นที่ตั้ง นอกนั้นจะมีของเป็นบริวารอื่น ๆ อีกตามสมควรก็ได้ หรือจะไม่มีเลยก็ได้

ข้อสำคัญของการถวายสังฆทานมีอยู่ว่า ต้องตั้งใจถวายเป็นสงฆ์จริง ๆ
อย่าเห็นแก่หน้าบุคคล ถ้าผู้รับเป็นพระเถระที่ทรงคุณธรรม ทายกไปเกิดความโสมนัส
เลื่อมใสว่าได้ถวายผู้ที่ทรงคุณ เช่นนี้ก็เสียพิธีสังฆทาน ถ้าผู้รับเป็นผู้หาคุณธรรมมิได้
หรือประพฤติตนเป็นอสังฆิ ซึ่งทราบกันอยู่แล้วโดยแพร่หลาย ทายกไปเกิดโสมนัส
เสียอกเสียใจ ก็เสียพิธีสังฆทานเช่นกัน ผู้รับจะเป็นบุคคลชนิดใดก็ตาม เมื่อสงฆ์จัดมา
ให้ หรือเมื่อถึงเฉพาะหน้าในขณะที่ตั้งใจถวาย ผู้ถวายต้องตั้งใจต่อพระอริยสงฆ์คือ
อุทิศถวายเป็นสงฆ์จริง ๆ ซึ่งการนี้มีระเบียบพิธีนิยมกันดังนี้

๑) เมื่อทายกตั้งใจจะถวายสังฆทาน ฟังเตรียมภัตตาหารใส่ภาชนะให้
เรียบร้อย จะมากน้อยอย่างไร หรือจะถวายก็รูปก็ได้ แล้วแต่ศรัทธาการเผด็จสงฆ์
นิยมกัน ๒ วิธี คือ เผด็จจากรูปที่ออกบิณฑบาตในตอนเช้าผู้มาถือเฉพาะหน้าใน
ขณะนั้นให้ครบตามจำนวนที่ต้องการวิธี ๑ และเผด็จต่อภัตตาหารในวัดหรือ
เจ้าอาวาสให้จัดพระสงฆ์ตามจำนวนที่ต้องการไปรับ

๒) สถานที่ถวายถ้าเป็นในบ้าน ควรจัดห้องใดห้องหนึ่งที่เรียบร้อยถ้ามี
พระพุทธรูป ควรตั้งที่บูชาด้วยพอสมควร เพื่อพระสงฆ์ที่เผด็จโดยวิธีใดวิธีหนึ่งมา
พร้อมแล้ว นำภัตตาหารที่จัดเตรียมไว้มาตั้งตรงหน้าพระสงฆ์ พร้อมแล้วสมาทานศีลก่อน
โดยอาราธนาศีล แล้วรับสมาทานตามที่สงฆ์หัวหน้าให้ จบแล้วกล่าวคำถวายร่วมกัน
หลายคน ให้ผู้เป็นหัวหน้าว่านำเป็นวรรค ๆ แล้วผู้อ่านว่าตาม ควรว่าทั้งคำบาลีและ
คำแปลด้วย

๓) ในขณะกล่าวคำถวาย พระสงฆ์ฟังประณมมือ พอกล่าวคำถวายจบ ฟังรับ
"สาธุ" พร้อมกัน (ถ้าจะไม่ประณมมือในขณะที่กล่าวฟังประณมมือรับ
"สาธุ" พร้อมกันในขณะทีกล่าวคำถวายจบ) ครั้นแล้วประเคนภัตตาหารและของ
บริวาร (ถ้ามี) แก่พระสงฆ์ บทวิเสสอนุโมทนาที่นิยมในทานนี้ ใช้บทมงคลจักรวาล

น้อยเป็นพัน

๔) ขณะพระสงฆ์ว่า ยถา... ฟังกรวดน้ำ แล้วประณมมือรับพรต่อไปจนจบ
เป็นอันเสร็จพิธี

๒.เรื่องถวายสลากภัตต์

สลากภัตต์ คือ ภัตตาหารที่ทายกทายิกาถวายตามสลาก นับเข้าในสังฆทาน สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไว้ในอนุศาสน์แผนกนိสสัย ๔ ว่า เป็นอดีตเรกลาก ส่วนหนึ่ง ครั้งพุทธกาล ถวายกันโดยไม่นิยมกาลสุดแต่ศรัทธาเมื่อใดก็ถวายเมื่อนั้น แต่สมัยนี้ในประเทศไทยเรามักนิยมทำกันในเดือนที่มีผลไม้ต่าง ๆ บริบูรณ์มากจัด ถวายภัตตาหารพร้อมด้วยผลไม้เหล่านั้น ๆ ด้วยสลาก เช่น จัดถวายหน้ามะม่วงชุกก็เรียกว่า สลากภัตต์มะม่วง ถวายหน้าทุเรียนชุก ก็เรียกว่า สลากภัตต์ทุเรียน เป็นต้น ระยะเวลาถวาย สลากภัตต์นี้ส่วนมากตกระหว่างเดือน ๖ ถึงเดือน ๗ ก่อนเข้าพรรษาสงเคราะห์เข้า ในการถวายผลอันเลิศที่เกิดแต่พืชในไร่ในสวนของตน ซึ่งนิยมกันมาแต่ครั้งโบราณ แต่สลากภัตต์นี้ส่วนมากไม่ใช่ทายกทายิกาคนเดียวถวาย เป็นสังฆทานหมู่ซึ่งทายกทายิกา ร่วมกันทั้งหมู่บ้านถวาย จึงเป็นทานสามัคคีของชาวบ้าน

วิธีสลากภัตต์ ที่ทำกันเป็นประเพณีอยู่โดยมาก มีหัวหน้าทายกทายิกา ป่าวร้องกันด้วยปากบ้าง ทำเป็นฎีกาออกบุญเที่ยวแจกกันบ้าง แล้วกำหนดวันเวลาและ สถานที่ตามแต่สะดวก ซึ่งส่วนมากถวายตามอารามในหมู่บ้านนั้น ๆ หรือตามศาลา โรงธรรมอันมีในละแวกบ้านนั้น เมื่อถึงวันกำหนด ผู้รับสลากภัตต์ก็จัดภัตตาหาร กับไทยธรรมซึ่งมักประกอบด้วยผลไม้ในฤดูนั้น ๆ มากบ้างน้อยบ้างตามกำลังของตน นำไปสู่สถานที่ที่กำหนดไว้บางรายก็ทำอย่างครึกครื้นถึงแห่แห่นกันสนุกสนาน ครั้น ประชุมพร้อมกันในสถานที่กำหนดแล้ว หัวหน้าทายกทายิกาก็ให้ผู้รับสลากภัตต์ทุกคน จับสลาก การจับสลากนั้น บางทีเขียนชื่อภิกษุสามเณรในวัดนั้น ๆ ทั้งสิ้น หรือที่นิมนต์ มาตามจำนวนกำหนด ลงในกระดาษทำเป็นวงม้วนไว้ให้ทายกทายิกาจับ เมื่อจับได้ชื่อ

รูปใดก็ถวายรูปนั้น บางที่เขียนเป็นเลข ๑-๒-๓ ไปจนเท่ากับจำนวนสงฆ์ที่จะรับ แล้วทำเป็นธงให้ทายกทายิกาจับ จับได้แล้วก็เสียบไว้ที่ทานวัตถุของตน ๆ ทำสลากอีกส่วนหนึ่งลงเลขจำนวนตรงกันกับที่ให้ทายกทายิกาจับไปแล้ว ม้วนเป็นชิ้นเล็ก ๆ ให้ภิกษุสามเณรจับ ถ้ารูปใดรับได้ตรงกับเลขของใครก็ให้ผู้นั้นถวายแก่รูปนั้น โดยนำไปตั้งไว้ตรงหน้าผู้รับ

เมื่อเสร็จพิธีจับสลากของทายกทายิกาแล้ว จึงกล่าวถวายสลากภัตต์พร้อมกัน พิธีถวายนั้น ให้หัวหน้ากล่าวนำเป็นคำ ๆ ไป จบคำถวายเป็นภาษาบาลีแล้วควรว่าคำเป็นภาษาไทยด้วย เจ้าของสลากภัตต์ว่าตามทั้งคำบาลีและคำแปล จนกว่าจะจบคำถวาย

ในขณะที่กล่าวคำถวาย ภิกษุสามเณรทั้งหมดพึงประณมมือ พอกกล่าวคำถวายจบ รับ "สาธุ" พร้อมกัน (ถ้าจะไม่ประณมมือในขณะที่กล่าวคำถวาย พึงประณมมือรับ "สาธุ" พร้อมกันในขณะที่ถวายจบ) ถ้าในการถวายสลากภัตต์นั้นหัวหน้าทายกทำสลากอีกส่วนหนึ่งมีหมายเลขตรงกัน ให้ภิกษุสามเณรจับ ให้หัวหน้านำสลากนั้นให้ภิกษุสามเณรจับในตอนนั้น ถ้ากำหนดให้ฉันในที่ถวาย ก็ให้เจ้าของสลากประเคนภัตตาหารภิกษุสามเณรฉันเสร็จแล้ว จึงประเคนไทยธรรมที่ควรประเคนได้ แล้วพระสงฆ์อนุโมทนา วิเสสนุโมทนา ใ้จับทวงคจกรวาพน้อยเช่นกัน.

ถ้าจะเพิ่มอนุโมทนาให้มากกว่านี้ก็ได้อีก แล้วแต่หัวหน้าสงฆ์จะเห็นสมควร ระหว่างพระสงฆ์อนุโมทนา ทายกทายิกาทุกคนพึงกรวดน้ำต่อนพระว่า ยถา.... กรวดน้ำเสร็จแล้วประณมมือรับพรต่อไปจนจบ

การถวายสลากภัตต์นี้ มักนิยมถวายกันเวลาภัตตาหารเช้าก็มีเวลาภัตตาหารเพลก็มี บางแห่งพระฉันเสร็จแล้ว มีเทศน์อนุโมทนาอีก ๑ กัณฑ์จบแล้วจึง ยถา.... สพุพิติโย..... ก็มี เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนาแล้ว เป็นอันเสร็จพิธี.

๓. เรื่องตักบาตรข้าวสาร

การถวายข้าวสาร เป็นประเพณีเกิดขึ้นในเมืองไทยในยุคหลัง เห็นจะเป็นนิยมของนักปราชญ์พวกหนึ่ง ซึ่งคิดเห็นว่าถวายอาหารที่สุกแล้วไม่เป็นของยั่งยืนอยู่ยาวนาน เวลาบริบูรณ์ก็เหลือเฟือ เวลาขาดแคลนก็ไม่พอจึงคิดให้เป็นข้าวสารที่เป็นของทนอยู่ได้นาน ๆ ถวายมอบไว้กับทายาทหรือกับปียการก ถวายกันในพิธีต่าง ๆ เช่นติดกันเทศน์ก็มี อุทิศถวายเข้าในสงฆ์หรือเฉพาะบุคคลก็มี ที่ทำกันจนเป็นประเพณีเช่นตักบาตรข้าวสารในพรรษาก็มี แต่ประเพณีตักบาตรข้าวสารนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอนว่าเริ่มทำกันมาแต่ครั้งไร เข้าใจว่าเพิ่งทำกันแพร่หลายเมื่อในรัชกาลที่ ๕ เพราะมีพระบรมราชาธิบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ในหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือน ตอนว่าด้วยการตักบาตรน้ำผึ้งแห่งหนึ่ง ทรงเย้ยความได้ว่า "การตักบาตรน้ำผึ้งในสยามเรา มีประโยชน์ผู้ตักบาตรข้าวสารไม่ได้" น่าจะมีผู้เห็นชอบตามพระบรมราชาธิบายนี้ จึงเปลี่ยนการตักบาตรน้ำผึ้งซึ่งเคยทำเป็นประเพณีในพิธีสารทกาล มาเป็นตักบาตรข้าวสาร

แต่อย่างไรก็ตาม การตักบาตรข้าวสารเป็นส่วนหนึ่งนับเข้าในทานมัยบุญ กิริยาวัตถุทำกันเป็นสังฆทานบ้าง ปาฏิบุคคลิกทานบ้าง ตามเจตนาของบุคคล การถวายข้าวสารเป็นปาฏิบุคคลิกทานนั้น สามัญทั่วไป จะถวายเวลาใดก็ได้ ไม่จำเป็นต้องมีพิธี

แต่การตักบาตรข้าวสารที่นิยมทำกันในระหว่างพรรษานั้นนับเนื่องในสังฆทาน มีระเบียบพิธีที่ปฏิบัติกันส่วนใหญ่ดังนี้

ในระหว่างเข้าพรรษาเป็นกาลนิยมทำบุญตักบาตรข้าวสาร จะกำหนดวันใดวันหนึ่งก็แล้วแต่สะดวก โดยหัวหน้าทายกปวารร้องหรือแจกฏีกาให้รู้กำหนดทั่วกัน ถึงวันกำหนดชาวบ้านก็นำข้าวสารพร้อมทั้งเครื่องบริวารมี พริก กะปิ หอม กระเทียม

ปลาแห้ง ปลาเค็ม เป็นต้น ไปกองรวมกันในที่ที่กำหนดในวัด จะเป็นศาลาการเปรียญ หรือแห่งใดแห่งหนึ่งก็ได้ เห็นว่าพร้อมกันแล้ว ตีระฆังให้สัญญาณภิกษุสามเณรทั้งวัด ลงมาประชุม หัวหน้าทายกอาราธนาศีลแล้วรับศีลร่วมกันเสร็จแล้วอาราธนาธรรม เจ้าอาวาสหรือภิกษุผู้สามารถรูปหนึ่งแสดงธรรมอนุโมทนาทานจบแล้วหัวหน้านำกล่าว คำถวายข้าวสารและบริวารเป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลีและคำแปลให้ผู้อื่นว่าตาม พอกล่าว คำถวายจบ ภิกษุสามเณรทั้งนั้นรับ "สาธุ" พร้อมกันแล้วอนุโมทนา บทวิเสสอนุโมทนา ที่ใช้ คือ ถ้ำถวายเนื่องในสภทกาลระยะตัดบาตรน้ำผึ้ง ใซ้บท กาล เททนต์... ต่อ ยสุส ทานเน... แต่ถ้าถวายไม่เนื่องด้วยกาลนั้น พึงใซ้บท สพุพพุทธานุภาเวน....

ขณะพระว่า ยถา... ทายกทายิกาทุกคนกรวดน้ำ แล้วประณมมือรับพรไป จนจบ เป็นอันเสร็จพิธี.

๔ เรื่องตัดบาตรน้ำผึ้ง

การถวายน้ำผึ้งแก่สงฆ์ นับเข้าในเภสัชทาน เป็นกาลทานส่วนหนึ่งซึ่งทำกันในสภทกาล ระยะเวลาระหว่างข้างแรมเดือน ๑๐ โดยพระบรมพุทธานุญาตมีปฐมเหตุ มาแต่ครั้งพุททกาล คือ ครั้งหนึ่งในระหว่างเดือน ๑๐ ภิกษุทั้งหลายมีกายชุ่มด้วยน้ำฝน เหยียบย่ำเปือกตม เกิดอาพาธฉันทันจันหาเจียน กายชุ่มผอมเศร้าหมองลง พระพุทธองค์ ทรงทราบ จึงทรงอนุญาตเภสัชทั้ง ๕ อย่าง คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ให้ภิกษุรับและฉันได้ในเวลาวิกาล เพื่อระงับโรคและบำรุงกำลังจึงเป็นประเพณีที่ทายก ทายิกานิยมถวายเภสัชทานขึ้นในกาลนี้มาจนถึงทุกวันนี้

แต่สมัยปัจจุบันนี้ในประเทศไทย ของทั้ง ๕ อย่างนั้นไม่สำเร็จเป็นยาระงับ ความอ่อนเพลียหรือบำรุงกำลังของพระไทยได้ทุกอย่าง คงยังใช้เป็นยาจริง ๆ ตามวัตถุ ประสงค์เดิมแต่เพียงน้ำผึ้งและน้ำอ้อยเท่านั้น ทายกที่มีศรัทธาปรารถนาจะบำเพ็ญกุศล ให้ต้องตามพระบรมพุทธานุญาต จึงพากันถวายเภสัชทานนี้เพียงแต่น้ำผึ้งเป็นพื้น

เรียกว่า ตักบาตรน้ำผึ้งรู้สึกว่าความนิยมในเรื่องตักบาตรน้ำผึ้งลดน้อยลง จะเป็นด้วยราคาแพงหรือเห็นกันว่ามีประโยชน์น้อย อย่างพระบรมราชาธิบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ที่ทรงไว้ในหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือนก็ว่าได้ จึงมักนิยมเปลี่ยนไปตักบาตรข้าวสารแทน ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่วนที่ยังมีทำกันอยู่นั้น มักมีระเบียบพิธีดังนี้

ถึงข้างแรมเดือน ๑๐ ทายกป่าวร้องหรือแจกฎีกาให้ชาวบ้านนำน้ำผึ้งบริสุทธิ์ พร้อมทั้งน้ำมัน น้ำอ้อย น้ำตาล ไปทำบุญตักบาตรร่วมกันในวัดส่วนมากกำหนดทำในวันพระแรม ๘ ค่ำ เพราะเป็นวันสะดวกทั้งแก่พระสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกาทั่วไป ถึงวันกำหนดนั้นจะเป็นแรมก็ค่ำสุดแต่จะกำหนด หัวหน้าทายกจะตั้งบาตรหรือภาชนะที่สมควรไว้ในศาลาการเปรียญ หรือในโรงอุโบสถ ตามแต่จะเหมาะสมเพื่อให้ชาวบ้านนำน้ำผึ้งมาใส่ลงรวมกัน ที่นำน้ำมัน น้ำอ้อย และน้ำตาลมาก็ให้ใส่ลงในภาชนะอีกทีหนึ่งต่างหากไม่ปะปนกัน หัวหน้าทายกอาราธนาศีลเมื่อพระให้ศีลก็รับศีลพร้อมกันแล้วอาราธนาธรรม เจ้าอาวาสหรือภิกษุผู้สามารถพึงแสดงธรรมอนุโมทนาแก่สังฆทานนั้นตามสมควร จบแล้วทายกทายิกาทั้งหมดกล่าวคำถวายพร้อมกัน โดยหัวหน้าทายกกล่าวนำเป็นคำ ๆ ว่าเฉพาะคำบาลีเท่านั้น

ขณะที่ทายกทายิกากล่าวคำถวาย ภิกษุสามเณรทั้งหมดในที่นั้นควรประณมมือพอถวายจบให้รับ "สาธุ" พร้อมกัน (ถ้าไม่ประณมมือในขณะที่ทายกทายิกากล่าวคำถวาย พึงประณมมือรับ สาธุ พร้อมกัน ในขณะที่ถวายจบ) แล้วอนุโมทนาบทวิเสสอนุโมทนาที่นิยมในทานนี้ใช้บท กาลे ททनुติ... ต่อท้ายด้วยบท ยสุส ทาเนน....

เมื่อพระสงฆ์เริ่มอนุโมทนา ยถา.... ทายกทายิกาทุกคนพึงกรวดน้ำแล้วประณมมือรับพรไปจนจบ เป็นอันเสร็จพิธี

๕. เรื่องถวายเสนา กุฎี วิหาร

เสนาสนะกุฎีวิหาร เป็นที่อยู่อาศัยของภิกษุสามเณร ที่สร้างไว้ในวัดมีนิยมนำให้สร้างขึ้นเป็นของสงฆ์ ใครจะถือกรรมสิทธิ์เป็นของตนโดยเฉพาะไม่ได้ถือเพียงอยู่อาศัยใช้สอยได้เฉพาะกาลเท่าที่สงฆ์มอบหมายเท่านั้น เหตุนี้การสร้างเสนาสนะจะเป็นกุฎีหรือวิหารขึ้นในวัด จึงนิยมให้ผู้สร้างทำพิธีถวายให้เป็นของสงฆ์ด้วย จะได้สงเคราะห์เป็นการบำเพ็ญทานที่เรียกว่า เสนาสนะทานพิเศษส่วนหนึ่ง ซึ่งสมสมเด็จพะผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ เราเสนาสนะนั้นอาจห้ามกันเสียซึ่งหนาร้อนอันตรายแต่สัตว์ร้าย มีเหลือบ ยุง บึ้ง ร่าน รื่น เป็นต้น และกันทั้งแดดและฝน เป็นที่เร็นอยู่

สบายสำหรับผู้บำเพ็ญสมณะ และวิปัสสนา ได้สร้างกันเป็นประเพณีมาแต่ครั้งพุทธกาลแล้วคือ ภิกษุทั้งหลายสมัยนั้นต้องเที่ยวแสวงหาที่อยู่กันตามถ้ำ และภูเขาเงาไม้ ที่สุดจนกระทั่งอาศัยลอมฟางอยู่ก็มี เศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์คนหนึ่งเห็นความลำบากเกิดขึ้นในสังฆมณฑลเช่นนั้น ก็เกิดความสลดสังเวช จึงถือเป็นมูลเหตุขอลอนุญาติต่อสมเด็จพะศาสดา ครั้นพระองค์ทรงอนุญาตให้แล้ว จึงสร้างกุฎีวิหารอุทิศถวายเป็นของสงฆ์อันมาแต่จตุรทิศ นี้แลเป็นปฐมเหตุ ผู้มีศรัทธา นับถือพระพุทธรศาสนา จึงได้สร้างถวายสืบต่อกันมา

ในเรื่องการสร้างเสนาสนะถวายนี้ ส่วนมากนิยมสร้างกันในฤดูร้อน เพราะเหมาะแก่การก่อสร้างให้แล้วเสร็จก่อนถึงฤดูฝน และนิยมถวายกันก่อนเข้าพรรษา เพื่อพระสงฆ์ได้ทนใช้สอยในการจำพรรษา มีพิธีเกี่ยวกับการสร้างและการถวาย ทั้งนี้เกี่ยวเนื่องด้วยพระวินัยบัญญัติและขนบธรรมเนียม ดังต่อไปนี้

๑) ถ้าภิกษุสร้างเสนาสนะอยู่เองในวัด เป็นถาวรวัตถุที่ต้องก่อหรือโบกด้วยปูนหรือดินเหนียว ต้องสร้างได้โดยประมาณจำกัด คือ วัดเฉพาะร่วมใน ยาวเพียง ๑๒ คืบพระศุกศ กว้างเพียง ๘ คืบพระศุกศโดยประมาณของช่างไม้ปัจจุบันประมาณ

ยาว ๘ สอก ๓ นิ้วเศษ กว้าง ๕ สอก ๑๐ นิ้วเศษ เท่านั้น และในการสร้างนี้ต้องให้สงฆ์แสดงที่ให้อ่อนจึงจะสร้างได้ มิฉะนั้นจะสร้างขึ้นไม่ได้ เพราะผิดพระวินัย

๒) ถ้ามีทายกเป็นเจ้าของสร้างเสนาสนะขึ้นในวัดเช่นนั้น ประมาณของเสนาสนะไม่จำกัด จะสร้างให้ใหญ่โตอย่างไรก็ได้ตามศรัทธา แต่ก่อนจะสร้างต้องได้รับอนุมัติจากทางวัด และให้สงฆ์แสดงที่ให้อ่อน

๓) เมื่อสร้างเสร็จแล้วในกรณีใด ๆ ก็ตาม มีนิยมให้เจ้าของผู้สร้างถวายเสนาสนะนั้นเป็นของสงฆ์ ในการนี้จะฉลองอย่างไรหรือไม่ก็แล้วแต่ศรัทธา หลักสำคัญอยู่ที่การถวายสงฆ์ คือ ในวันถวาย ให้ภิกษุสามเณรในวัดนั้นทั้งหมด ประชุมพร้อมกันที่เสนาสนะสร้างใหม่นั้นตามกำหนดเวลา จะนิมนต์พระเถระจากที่มาร่วมรับรู้เป็นพยานด้วยก็ได้ เมื่อพระสงฆ์ประชุมพร้อมกันแล้ว ให้เจ้าของผู้สร้างเสนาสนะพร้อมทั้งญาติมิตรและบริษัทยศบริวาร กล่าวคำถวายพร้อมกัน โดยให้หัวหน้าว่าน่านำเป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลี และคำแปล ผู้อื่นว่าตาม

๔) ในขณะที่กล่าวคำถวาย พระสงฆ์ทั้งนั้นพึงประณมมือ พอกกล่าวคำถวายจบพึงรับ "สาธุ" พร้อมกัน ต่อจากนั้นให้ทายกผู้สร้างหลั่งน้ำในหัตถ์ของพระภิกษุผู้เป็นประธานในพิธีนั้น แสดงว่ายอมยกให้สงฆ์แล้วพระสงฆ์พึงอนุโมทนา บทวิเสสอนุโมทนาในทานนี้นิยมใช้บท สัต ออุห... ต่อด้วยบท สพุพพุทธานุภาเวน...

๕) ระหว่างพระสงฆ์อนุโมทนาว่าบท ยถา... ทายกททายิกาพึงกรวดน้ำ แล้วประณมมือรับพรจนจบ เป็นอันเสร็จพิธี.

๖. เรื่องถวายศาลาโรงธรรม

ศาลาโรงธรรม คือ ศาลาที่แสดงธรรมหรือสวดพระธรรม ใช้เป็นที่เรียนพระธรรมวินัยเป็นต้นก็ได้ เหตุนี้จึงมีนิยมเรียกแยกชนิดว่า ศาลาการเปรียญ เป็นต้น สงเคราะห์โรงเรียนพระปริยัติธรรมและโรงเรียนสำหรับเด็กเรียนหนังสือที่สร้างในวัด

เข้าในศาลาโรงธรรมด้วย ส่วนมากศาลาโรงธรรมนี้มักสร้างกันไว้ตามวัด แต่ที่สร้างไว้ในละแวกบ้านที่เรียกว่าศาลากลางบ้านก็มี ศาลาโรงธรรมนี้มีประโยชน์ในการสั่งสอนกุลบุตรกุลธิดาให้เกิดความรู้ในสิ่งที่ควรเว้นและสิ่งที่ควรประพฤติ เป็นเครื่องมือยึดถือให้โลกดำเนินสูงขึ้นไปสู่ความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต ผู้สร้างชื่อว่าได้บำเพ็ญสาธารณประโยชน์อันยิ่งใหญ่ แต่เมื่อสร้างแล้วควรอุทิศถวายเป็นของสงฆ์ ดังเช่นเสนาสนะกุฎีวิหารที่กล่าวแล้ว จะได้เกิดประโยชน์เป็นสังฆทานอีกประการหนึ่ง

การถวายศาลาโรงธรรมเป็นของสงฆ์นี้ พิธีกรรมก็เช่นเดียวกันกับการถวายเสนาสนะดังกล่าวแล้วทั้งหมด ต่างกันแต่คำถวายเท่านั้น

๑. เรื่องถวายผ้าวัสสิกสาฎก

ผ้าวัสสิกสาฎก คือ ผ้าสำหรับใช้นุ่งเวลาอาบน้ำฝน หรืออาบน้ำทั่วไป เรียกกันว่าอาบน้ำฝน และเรียกกันสั้น ๆ เข้าอีกว่า "ผ้าอาบ" แต่เดิมพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ทรงไว้แต่ผ้า ๓ ผืน ที่เรียกว่า ไตรจีวร คือ สังฆาฏิ ผ้าคลุมชั้นนอก อุตสาธก ผ้าห่ม และอันตราวาสก ฝ้านุ่ง เท่านั้น ยังหาได้ทรงอนุญาตให้ใช้ผ้าอาบน้ำฝนไม่เมื่อเวลาฝนตกภิกษุบางรูปปรารถนาจะอาบน้ำฝนไม่มีผ้าอื่นจะผลัดนุ่งอาบก็อาบเปลือยกายอาบน้ำฝน ครั้งหนึ่ง นางวิสาขา มหาอุบาสิกาใช้นางทาสีไปยังอาราม นางทาสีเห็นภิกษุเปลือยกายอาบน้ำฝน ก็เข้าใจว่าเป็นพวกอาชีวก จึงกลับมาบอกนางวิสาขาว่า ไม่มีภิกษุในอารามเลย มีแต่อาชีวกนอกพระศาสนา นางวิสาขาจึงได้ทูลขอพรต่อพระพุทธองค์เพื่อจะถวายผ้าสำหรับผลัดอาบน้ำฝนแก่ภิกษุทั้งหลาย พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายรับผ้าอาบน้ำฝนได้แต่นั้นมา

ผ้าอาบน้ำฝนนี้ ต้องทำให้ถูกต้องพระวินัยบัญญัติ โดยประมาณที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตไว้ คือ เป็นผ้าผืนยาว ๖ คืบ พระสุคต กว้าง ๒ คืบ ครึ่ง คืบ โดยประมาณของช่างไม้ปัจจุบัน ยาวรวม ๔ สอก กับ ๓ กระเบียด กว้างราว ๑ สอก ๑ คืบ กับ

๔ นิ้ว ๑ กระเบียดเศษ ถ้าทำให้ยาวหรือกว้างเกินประมาณนี้ไป ภิกษุใช้สอยต้องอาบัติ ต้องตัดส่วนที่กว้างหรือยาวเกินประมาณนั้นออกเสีย จึงแสดงอาบัติได้ อีกประการหนึ่ง ทรงบัญญัติเขตกาลที่จะแสวงหา เขตกาลที่จะทำ เขตกาลที่จะนุ่งห่ม และเขตกาลอธิษฐาน ใช้สอยไว้ว่า

ก) ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๗ ถึงวันเพ็ญเดือน ๘ รวมเวลา ๒ ปีภษ

เป็นเวลา ๑ เดือนในปลายฤดูร้อน นี้เป็นเขตกาลแสวงหา

ข) ตั้งแต่ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงวันเพ็ญ เป็นเวลาถึงเดือนท้ายฤดูร้อน

เป็นเขตกาลทำ นุ่งห่ม

ค) ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ไปจนถึงสิ้นฤดูฝน คือ เพ็ญเดือน ๑๒ รวม

เวลา ๔ เดือน นี้เป็นเขตกาลอธิษฐานใช้สอย

ถ้ายังไม่ถึงเขตกาลที่ทรงอนุญาตไว้นี้ ภิกษุแสวงหาได้มา หรือทำนุ่งห่ม

หรืออธิษฐานใช้สอย ท่านปรับอาบัติ

โดยความมุ่งหมายและเหตุผลดังกล่าวนี้ เมื่อถึงกาลที่ภิกษุจะต้องแสวงหา ผ้าอาบน้ำฝน คือ ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๗ เป็นต้นไปจนถึงวันเพ็ญเดือน ๘ ทายก จึงมักถือโอกาสบิเพญกุศล โดยจัดหาผ้าอาบน้ำฝนเข้ากันหลาย ๆ คน จนครบจำนวน ภิกษุสามเณรในวัดนั้น ๆ แล้วย่านไปถวายในที่ประชุมสงฆ์ กำหนดถวายระหว่างข้างขึ้น เดือน ๘ ตั้งแต่วันขึ้นค่ำ ๑ ไป แต่ในปัจจุบันโดยมากกำหนดวันถวายเป็นหมู่ ณ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ คือ ก่อนวันเข้าพรรษา ๑ วัน เพื่อพระสงฆ์รับแล้วใช้ได้ทันที ไม่ต้องรอ เพราะอยู่ในเขตกาลทำและใช้ จะกำหนดวันใดแล้วแต่ฝ่ายทายกนัดหมาย และตกลงกับทางวัด ในการถวาย มีระเบียบปฏิบัติดังนี้

๑) ในวันกำหนดถวายผ้าวัสสิกสาฎก ภิกษุสามเณร และอุบาสกอุบาสิกา

ควรประชุมพร้อมกันในโรงอุโบสถ หรือในศาลาการเปรียญแห่งใดแห่งหนึ่ง

แล้วแต่เหมาะสม ก่อนถวายเจ้าอาวาสหรือภิกษุผู้สามารถรูปหนึ่งพึง

แสดงธรรมอนุโมทนาวัสถิกฎาทานของทายก ๑ ถิ่นท์ ถ้าว้นถวย
กำหนดในวันธรรมสวนะประจำ เทศน์ถิ่นท์วันธรรมสวนะนี้ควรต่อ
ทำอนุโมทนาวัสถิกฎาทานด้วยเลย

- ๒) เมื่อแสดงธรรมจบแล้ว หัวหน้าทายกนำกราบพระและว่า **นโม** พร้อมกัน
๓ จบก่อน ต่อนั้นนำกล่าวคำถวยผ้าวัสถิกฎาทาน ซึ่งตั้งไว้ ณ เบื้องหน้าต่อหน้า
พระสงฆ์ให้ว่านำเป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลีและคำแปล
- ๓) ในระหว่างทายกกล่าวคำถวย พระสงฆ์ทั้งหมดควรประณมมือพอบ
คำถวยแล้ว พระสงฆ์รับ "สาธุ" พร้อมกัน แล้วเจ้าอาวาส หรือ
ภิกษุจิรภาชกะเจ้าอธิการแจกจีวรของวัดนั้นออกรับผ้าแทนสงฆ์
หรือจะทำสลากติดผ้าและไทยธรรมที่มีประกอบ สำหรับหนึ่งให้พระสงฆ์
จับอีกสำหรับหนึ่ง โดยลงเลขตรงกัน รูปใดจับได้เลขอะไร เป็นของใคร
ก็ให้เจ้าของไทยธรรมเลขนั้นนำประเคนรูปนั้นเป็นรายตัว ดังนี้ก็ได้
- ๔) ประเคนเสร็จแล้ว พระสงฆ์อนุโมทนาบท **วิเสสอนุโมทนา** ในทานนี้
นิยมใช้บท **กาลเท ททนต์...**
- ๕) ระหว่างพระว่า **ยถา...** ทายกทั้งหมดพึงกรวดน้ำ แล้วประณมมือรับพร
ไปจนจบ เป็นอันเสร็จพิธี.

๘. เรื่องถวยผ้าจํานำพรรษา

ผ้าจํานำพรรษา ตามความหมายเต็ม หมายถึงผ้าที่ถวยแก่ภิกษุผู้อยู่จําพรรษา
ครบ ๓ เดือน เว้นผ้ากฐิน เป็นพิเศษส่วนหนึ่งซึ่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาต
ให้ภิกษุผู้จําพรรษาครบ ๓ เดือน กรานและอนุโมทนากฐินแล้วรับและบริโภคใช้สอย
ได้ภายในกำหนด ๕ เดือน อันเป็นเขตอานิสงส์กฐิน คือ นับตั้งแต่แรมค่ำ ๑ เดือน ๑๑
ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๔ เป็นหมดเขต ส่วนภิกษุผู้จําพรรษาครบ ๓ เดือนแล้ว แต่ไม่

ได้กรานและอนุโมทากฐินก็รับและบริโภคนได้ แต่มีกำหนดเพียง ๑ เดือน ในจีวรกาล เขตอานิสงส์จำพรรษา คือนับแต่แรมค่ำ ๑ เดือน ๑๑ ถึงกลางเดือน ๑๒ เท่านั้น ถ้าถวายฝ้านอกกาลกำหนดนี้ไม่นับเป็นฝ้าจำนำพรรษาการถวายฝ้าในเขตดังกล่าวนี้ เป็นการสงเคราะห์ภิกษุผู้กำลังต้องการจีวรมาตัดเปลี่ยนของเก่าในระหว่างจีวรกาล จึงนิยมทำกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล แม้ในทางราชการของไทยก็ปรากฏทำเป็นแบบแผนขึ้น แต่ครั้งรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานสำหรับวัดพระเชตุพนฯ วัดอรุณราชวราราม และวัดราชโอรสเป็นปฐม มีแจ้งอยู่ในหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือน ในปัจจุบันงดงามแล้ว สำหรับชาวบ้านยังมีทำกันอยู่บ้าง ตามประเพณี โดยความมุ่งหมายและเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ซึ่งที่ทำกันทั่วไปมีระเบียบปฏิบัติ ดังนี้

การถวายฝ้าจำนำพรรษาที่ชาวบ้านทำกันในปัจจุบันนี้เป็น ๒ อย่าง อย่างหนึ่ง เป็นของเจ้าภาพคนเดียว อีกอย่างหนึ่งเป็นหารเรียไร คือ มีหัวหน้าทายกแจกฐิกา หรือป่าวร้องชาวบ้านให้ช่วยกันรับไปพอเท่าจำนวนพระสงฆ์ในวัดนั้น ๆ ส่วนฝ้าที่จะถวายนั้นมิได้จำกัดให้เป็นอย่างเดียวกันจะเป็นฝ้าไตรจีวรสำเร็จรูปทั้งไตร หรือฝ้าผืนใดผืนหนึ่งก็ได้ ที่สุดจนฝ้าบางอย่างใดอย่างหนึ่งสุดแต่ศรัทธา บางทีก็มีไทยธรรมอย่างอื่น เป็นบริวารด้วย

เมื่อถึงกำหนดแล้ว ทายกและชาวบ้านก็นำฝ้าและไทยธรรมต่าง ๆ ไปพร้อมกันยังสถานที่นั้นคภายในวัดมีโรงอุโบสถ หรือศาลาการเปรียญเป็นต้นได้เวลาพระสงฆ์ลงประชุม ถ้าเจ้าภาพคนเดียวมีไทยธรรมเหมือน ๆ กันก็กล่าวคำถวายแล้ว ประเคนเรียงไป โดยลำดับ แต่ถ้าเป็นการป่าวร้องกันมาทำร่วมกัน ฝ้าและของไม่เหมือนกัน ก็ต้องคิดเลขหมายแล้วถวายให้พระสงฆ์ไปจับฉลาก ก่อจับฉลากหัวหน้าทายกนำกล่าวคำถวายเป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลีและคำแปล (บางแห่งจัดถวายต่อท้ายพิธีทอดกฐินก็มี)

ระหว่างท่ายกกล่าวคำถวาย พระสงฆ์ทั้งหมดควรประณมมือพอบจบคำถวาย
ก็รับ "สาธุ" พร้อมกัน ทายกถวายของแล้วอนุโมทนา บท วิเสตอนุโมทนา ในทานนี้
นิยมใช้ บท กาลे ททนต์...

ขณะพระว่า ยถา... ทายกทั้งหมดควรควน้ำ แล้วประณมมือ รับพรไปจนจบ
เป็นอันเสร็จพิธี.

๕. เรื่องถวายผ้าอัจเจกจีวร

ผ้าอัจเจกจีวร คือผ้าจำนำพรรษาที่ทายกรับด้วยถวายก่อนกำหนดกาล
ดังกล่าวแล้วในเรื่องถวายผ้าจำนำพรรษา แต่อยู่ในเขตที่มีพระพุทธานุญาตให้พระสงฆ์
รับได้ เป็นผ้าคติเดียวกับผ้าจำนำพรรษานั้นเอง ต่างกันแต่ผ้าจำนำพรรษานั้น ทายก
ถวายเมื่อออกพรรษาแล้วแก่ภิกษุผู้จำพรรษาครบ ๓ เดือนแล้ว ส่วนผ้าอัจเจกจีวร
ถวายก่อนวันออกพรรษา ที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตผ้าอัจเจกจีวรนี้ ก็โดยประสงค์
จะทรงรักษาศรัทธาของทายกผู้ตั้งใจจะถวาย เพราะมีเหตุจำเป็นเกิดขึ้น คือ จะต้อง
ไปสงครามบ้าง จะไปค้างแรมอยู่ทีอื่นด้วยความจำเป็นบ้าง หลึงมีกรรมแก่เกรงว่าจะ
คลอดเสียก่อนถึงกำหนดถวายผ้าพรรษาบ้าง หรือผู้มีศรัทธาเลื่อมใสเกิดขึ้นใหม่ ๆ
จะรอไปจนถึงออกพรรษาก็จะเป็นเหตุขัดข้องบ้าง จึงได้เริ่มถวายเป็นผ้าจำพรรษา
เสียภายในพรรษากาล พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับได้ภายในกำหนด ๑๐ วัน
ก่อนออกพรรษา คือ นับแต่ วันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ไปถึงวันกลางเดือน ๑๑ ซึ่ง
เป็นวันออกพรรษาด้วยเหตุนี้จึงมีประเพณีถวายกันมาแต่ครั้งพุทธกาล

การถวายผ้าอัจเจกจีวร ก็ไม่แปลกกับการถวายผ้าจำพรรษา ต่างกันแต่เพียง
ว่าจะนำผ้าเจกจีวรพร้อมทั้งบริวารไปถวายยังที่ประชุมสงฆ์หรือจะนิมนต์พระสงฆ์
ไปรับยังที่อยู่ของตนก็ได้ เพราะการถวายนี้เป็นการรีบด่วน ส่วนมากมักมีเจ้าภาพคนเดียว
เพราะเหตุรีบด่วนดังกล่าวนี้ก็จะเกิดแก่ทายกทั้งหมดยอมเป็นไปไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตาม

เมื่อได้จัดการถวายขึ้นแล้ว ก็พึงปฏิบัติตามพิธี เมื่อพระสงฆ์พร้อมแล้ว พึงกล่าวคำถวายพร้อมกันกับบรรดาญาติและบริวารให้หัวหน้ากล่าวนำเป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลีและคำแปล
สุดท้าย ประเคนของ พระสงฆ์อนุโมทนา ทายกกรวดน้ำ รับพรแบบเดียวกับที่กล่าวไว้ในเรื่องถวายผ้าจำนำพรรษา กระทบเสร็จพิธี.

๑๐. เรื่องทอดผ้าป่า

ผ้าป่า ครั้งพุทธกาลเรียกว่า **ผ้าบังสกุลจีวร** คือ ผ้าเปื้อนฝุ่นที่ไม่มีเจ้าของ หวงแหน ทิ้งอยู่ตามป่าดงข้าง ตามป่าช้าข้าง ตามถนนหนทางและห้อยอยู่ตามกิ่งไม้ข้างที่สุดจนกระทั่งที่เขาคูทิวางไว้แทบเท้า รวมเรียกว่า **ผ้าป่า** ประเพณีการทอดผ้าป่ามีมาแต่ครั้งพุทธกาล คือ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ๆ ยังไม่ได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับภุหบดีจีวร คือ จีวรที่ชาวบ้านถวายโดยเฉพาะ ทรงอนุญาตแต่เพียงให้ภิกษุแสวงหาผ้าบังสกุล คือผ้าเปื้อนฝุ่นที่ไม่มีเจ้าของ เขาทิ้งแล้ว หรือผ้าที่เขาห่อซากศพทิ้งไว้ตามป่าช้า และเศษผ้าที่ทิ้งอยู่ตามถนนหนทาง นำมาซักฟอกตัดเย็บเป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่งที่ต้องการ แล้วใช้นุ่งห่ม ชนผู้นับถือพระพุทธศาสนาส่วนมากในสมัยนั้นเห็นความลำบากของภิกษุในเรื่องนี้ มีความประสงค์จะบำเพ็ญกุศลไม่ให้ขัดต่อพระพุทธรูปบัญญัติในขณะนั้น จึงได้จัดหาผ้าที่สมควรแก่สมณบริโศกไปทอดทิ้งไว้ตามที่ต่าง ๆ โดยมากเป็นในป่าช้าที่รู้ว่าภิกษุผู้แสวงหาเดินไป เห็นจะเป็นด้วยเหตุนี้จึงได้เรียกว่า **ผ้าป่า** ในภาษาไทยเรา

แต่ครั้งนั้นการทอดผ้าป่าไม่ได้นิยมกาล แล้วแต่ใครมีศรัทธาจะทำเมื่อไร ก็ทอดมันเมื่อนั้น เมื่อทรงบัญญัติจีวรกาล คือ การแสวงหาและทำจีวรขึ้นจำกัด ๑ เดือน นับแต่ออกพรรษาแล้ว และถ้าได้กรานกฐินด้วยขยายออกไปอีก ๔ เดือน จนถึงวันเพ็ญเดือน ๔ การทอดผ้าป่าจึงนิยมทำกันในระยะนี้ ส่วนมากในฤดูออกพรรษาใหม่ ๆ แม้ทางราชการในประเทศไทยก็เคยปรากฏว่า มีทำในระหว่างเดือน ๑๒ พร้อมกับพระราชพิธีลอยพระประทีป

การทอดผ้าป่าที่ทำกันในประเทศไทย มีทำกันหลายอย่าง อย่างที่เรียกว่า **ผ้าป่าแถมกฐิน** คือ ทอดกฐินแล้วเลยทอดผ้าป่าด้วยก็มี ทำกันอย่างสัณฐานประมาณ คือ เอาเครื่องไทยธรรมประจุกระถาง กระบุง กระจาด หรือถังสังกะสี แล้วเอากิ่งไม้ ปักเอาผ้าห้อย อุทิศตั้งไว้ตามทางที่พระเที่ยวบิณฑบาตผ่านมา หรือนำไปตั้งไว้ตาม พระอารามแล้วให้พระรู้ว่าผ้าป่ามาถึงที่ก็มี เครื่องผ้าป่านี้อย่างน้อยมีแต่ผ้า ผืนหนึ่งห้อยกิ่งไม้ ไปปักตามที่ดังกล่าวแล้วก็มีที่ทำกันอย่างขนาดใหญ่ถึงป่าร้องหรือ แจกฎีกาให้ทายกรับไปคนละองค์สององค์จนครบจำนวนภิกษุสามเณรทั้งวัด แล้ว นำมาทอดพร้อมกันตามกำหนด ทำกันครีครวจนถึงแห่แหนสนุกสนานประกวดประชัน กันพอถึงวัดแล้วก็ประชุมถวายอุทิศต่อหน้าพระสงฆ์เช่นนี้ก็มี บางแห่งในชนบททำ ผ้าป่าบรรทุกระเบียงไปทางน้ำ เรียกกันว่า ผ้าป่าโยง ผ่านไปถึงวัดไหน ก็ทอดวัดนั้น เรื่อยไปดังนี้ก็มี

พิธีทอดผ้าป่านี้อาจจะแบบใดก็ตามข้อสำคัญมีอยู่ว่าให้อุทิศเป็นผ้าป่าจริง ๆ อย่าถวายแก่ใคร โดยเฉพาะ ถ้าทอดหลังพระสงฆ์ผู้รับเพียงแต่ตั้งใจจะทอดว่า ขออุทิศผ้าและเครื่องบริวารเหล่านี้แก่ภิกษุผู้ต้องการผ้าบังสุกุลมาถึงเฉพาะหน้า เท่านั้น ก็ได้ชื่อว่าทอดและถวายผ้าป่าแล้ว

แต่ถ้าเป็นการทอดหม่อมต่อหน้าสงฆ์ผู้รับ หัวหน้าทายกพึงนำว่าคำอุทิศถวาย เป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลี และคำแปล

สำหรับภิกษุผู้ชักผ้าป่า ไม่ว่าผ้าป่าแบบไหน พึงยื่นสงบตรงหน้าผ้าเอื้อมมือ ขวจับผ้า ให้จับหงายมือ อย่าจับคว่ำมือ แล้วกล่าววาจาหรือบริกรรมในใจว่า "อิ มั ปัสสูลจิวริ อสุต้ามิกั มยหุ ปาปฺพณาติ" ผ้าบังสุกุลผืนนี้ เป็นผืนที่ไม่มีเจ้าของหวงแหน ย่อมถึงแก่ข้าพเจ้า ดังนี้ (บางอาจารย์เติมคำชักผ้าป่าเข้าในระหว่าง อสุต้ามิกั... มยหุ เป็นคำว่า "อิ มั ปัสสูลจิวริ อสุต้ามิกั โหติ อหุข มยหุ ปาปฺพณาติ" ก็มี) กล่าววาจา หรือทำบริกรรมในใจจบแล้วชักผ้านั้นมา เป็นอันเสร็จพิธี

แต่ถ้าเป็นผ้าป่าถวายหมู่เมื่อชักแล้ว ฟังอนุโมทนาด้วยบท วิเสตอนุโมทนา
ในทานนี้นิยมใช้ บท สัพพพุทธานุภาเวน... หากเป็นผ้าป่าเฉพาะรูป อนุโมทนาด้วย
สามัญอนุโมทนาเท่านั้นก็ได้
ถ้าพระสงฆ์อนุโมทนา ทายกพึงกรวดน้ำขณะพระว่า ยถา... แล้วประณมมือ
รับพรไปจนจบ เป็นอันเสร็จพิธี.

๑๑. เรื่องถวายผ้ากฐิน

สำหรับเรื่องนี้ เป็นทานพิเศษ จำต้องศึกษาเรื่องพระวินัยประกอบด้วย
ซึ่งท่านกล่าวไว้ในหนังสือวินัยมุข เล่ม ๓ เป็นหลักสูตรของนักธรรมชั้นเอก ฉะนั้น
เรื่องนี้จะดกกล่าวในที่นี้ก่อนแต่จะกล่าวพิสดารในเล่มต่อไป

๑๒. เรื่องถวายรูปเทียนดอกไม้

การถวายรูปเทียนดอกไม้ที่จะกล่าวต่อไปนี้ หมายถึงการถวายที่ให้พระสงฆ์
นำไปบูชาพระอีกต่อหนึ่ง ไม่ใช่ถวายเป็นสักการะบูชาตามพิธีอย่างที่มีถวายในพิธีต่าง ๆ
การถวายเพื่อให้พระสงฆ์ใช้บูชาต่อเช่นนี้เท่าที่ปรากฏนิยมโดยทั่วไปก็ได้แก่การถวาย
ในวันเข้าพรรษา เช่นถวายรูปเทียนประจำพรรษา ถวายรูปเทียนดอกไม้เพื่อภิกษุสามเณร
นำไปสักการะในพิธีเข้าพรรษาเป็นต้น ว่าโดยผลของการถวายของที่เนื่องด้วยวัตถุเช่นนี้
ก็ไม่แปลกกับถวายทานสามัญ ถ้าเกี่ยวข้องกับการบูชาก็ไม่แปลกอะไรจากการบูชาพระ-
รัตนตรัยด้วยตนเอง เป็นแต่ถวายให้พระสงฆ์รับไปบูชาให้ตามความตั้งใจเท่านั้น
อย่างไรก็ตาม การถวายรูปเทียนดอกไม้นี้โดยเฉพาะในงานเข้าพรรษาเป็นที่นิยมทำกัน
อยู่โดยมากทั่ว ๆ ไป สำหรับระเบียบพิธีนั้น มีดังนี้

วิธีถวายรูปเทียนดอกไม้มีนิยมทำกัน ๒ แบบ คือแบบหนึ่งจัดถวายโดย
พระเคนเป็นรูป ๆ อย่างที่ถวายในงานต่าง ๆ หรือนำไปตั้งเป็นที่ ๆ แล้วให้ภิกษุสามเณร
เดินเรียงกันเข้ารับตามลำดับอย่างรับบาตร

เดินเรียงกันเข้ารับตามลำดับอย่างรับบาตร วิธีนี้มักใช้ในการถวายวันเข้าพรรษาแบบนี้ ไม่ต้องกล่าวคำถวายและพระสงฆ์ไม่ต้องอนุโมทนาในที่นี้ อีกแบบหนึ่งนำมาตั้งต่อหน้าพระสงฆ์แล้วกล่าวคำถวายเช่นนำเทียนประจำพรรษาพร้อมทั้งเครื่องสักการะต่าง ๆ มาถวายประจำพระอุโบสถในวันเข้าพรรษาเป็นต้นแบบนี้ต้องให้พระสงฆ์ประชุมพร้อมกันแล้วหัวหน้าทายกกล่าวนำถวายทั้งคำบาลี และคำแปล

เมื่อทายกกล่าวคำถวายจบ พระสงฆ์รับ "สาธุ" พร้อมกัน แล้วอนุโมทนา บท วิสตอนุโมทนา ในทานนีนิยมใช้ บท เต อตุลลทฐา....

ระหว่างพระว่า ยถา... ทายกพึงกรวดน้ำ แล้วประณมมือรับพรไปจนจบ เป็นเสร็จพิธี

๑๓. เรื่องลอยกระทงตามประทีป

การลอยกระทงตามประทีปถือกันเป็นประเพณีมาแต่โบราณกาลว่า เพื่อบูชารอยพระบาทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำนัมมทานิ ชมพูทวีป โดยคติที่เชื่อเรื่องราวตามที่กล่าวไว้ในอรรถกถาปุณโณวาทสูตรว่า

สมัยหนึ่ง พระศาสดาเสด็จไปยังแม่น้ำนัมมทานิ พญานันมทานาคราช อารานนาให้เด็จไปสู่ภาคพิภพด้วยศรัทธาเลื่อมใส เพื่อจะถวายสักการะบูชาพระองค์ จึงเสด็จไปตรัสเทศนาแก่พญานาคราชพร้อมทั้งบริวารแล้วเสด็จกลับขณะนั้น พญานาคราชได้กราบทูลขอสิ่งที่ระลึกอย่างใดอย่างหนึ่งไว้ เพื่อเป็นอนุสาวรีย์ที่กราบไหว้บูชาในกาลต่อไปพระผู้มีพระภาคจึงประทานให้ตามความประสงค์โดยประดิษฐานรอยฝ่าพระพุทธรบาทไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำนัมมทานินั้น ให้เป่าที่สักการบูชาของพญานาคราชสืบมา

โดยความเชื่อและเลื่อมใสในเรื่องนี้ จึงเกิดประเพณีลอยกระทงตามประทีป ขึ้นในหมู่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เพื่อบูชารอยฝ่าพระพุทธรบาทดังกล่าวนั้น แต่จะเกิด

นิยมกันขึ้นครั้งไร เมื่อไร และนิยมทำในโอกาสไหนไม่ปรากฏแน่นอนนัก ได้ความแต่เพียงว่าเกิดนิยมขึ้นในประเทศไทยนี้ตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ในราวแผ่นดินพระมหาธรรมราชาลือไทยรัชกาลที่ ๔ หรือแผ่นดินพระมหาธรรมราชาลือไทยรัชกาลที่ ๕ และนิยมทำกันเป็นประเพณีในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ซึ่งเป็นฤดูน้ำเหนือลด เพราะปรากฏในหนังสือตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ซึ่งเป็นพระสนมเอกของพระมหาธรรมราชาลือไทย ผู้เป็นธิดาพระศรีมโหสถตำแหน่งราชครูตระกูลพราหมณ์ ได้เรียบเรียงเป็นเรื่องเกี่ยวกับราชประเพณี ๑๒ เดือน ในราชสำนักพระมหาธรรมราชาลือไทย กล่าวไว้ตอนหนึ่งใจความว่า

ถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ พระร่วงเจ้า (พระมหาธรรมราชาลือไทย) รับสั่งให้บรรดาพระสนมนางในเฝ้าแก่ชะแม่ว่านางทั้งหลายตกแต่งกระทงประดับดอกไม้รูปเทียนนำลงลอยหน้าพระที่นั่ง ตามประเพณีของกษัตริย์โบราณที่มีมา ตัวท้าวศรีจุฬาลักษณ์เองก็ถูกเกณฑ์ด้วย แต่ขณะนั้นยังมิได้รับสถาปนาเป็นท้าว คงมีชื่อว่า "นางเรวดีนพมาศ" อยู่ตามชื่อเดิมก่อนถวายตัวเข้ามาอยู่ในพระราชวัง นางเรวดีนพมาศคิดด้วยปัญญาตนเองในขณะนั้นว่า วันเพ็ญเดือน ๑๒ ตามปกติย่อมมีบัวสายชนิดหนึ่งเบ่งบานดอกออกรับแสงจันทร์ในเวลากลางคืนผิดกว่าบัวสายอื่น ๆ ที่มีดอกบานเฉพาะกลางวันดอกบัวที่บานกลางคืนในวันนี้เรียกว่า "ดอกกมุท" เป็นดอกบัวพิเศษปีหนึ่งมีดอกบานครั้งเดียวในวันนี้เท่านั้น นางจึงเห็นสมควรว่ากระทงที่จะตกแต่งประทีปลอยบูชาฝ่าพระพุทธรบาทในวันนี้ ให้เข้ากับพิธีพราหมณ์โบราณ และตกแต่งเป็นเครื่องสักการะ

ด้วยดอกไม้ที่มีในสมัยจึงจงจัดเย็บกระทงเป็นรูปดอกกมุทแต่ละกลีบติดประทีปน้ำมันเปรียงพระโคนาลงลอยหน้าพระที่นั่ง ปรากฏว่ากระทงของนางเรวดีนพมาศงามสะดูตาคคนทั่วไป

พระร่วงเจ้ารับสั่งถามความหมายนางก็ทูลอธิบายเหตุผลได้จนเป็นที่พอพระราชหฤทัย ถึงกับสั่งในที่ประชุมวันนั้นว่า ต่อไปเบื้องหน้าขอให้ทุกคนเอาอย่างนางเรวดีนพมาศนี้ จงแต่งกระทงประทีปลอยในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ให้เป็นรูปดอกกมุท

สิ้นไป

เนื้อความตามที่ยกมาถ่าวนี้ แสดงว่าการลยกระทงตามประทีปบูชาฝ้า พระพุททบาทในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ของไทยเรา ทำกันมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีนานมาแล้ว ส่วนพิธีดั้งเดิมทำกันมาอย่างไรพึงศึกษาได้จากหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือน พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ในที่นี้จักถ่าวแต่พิธีที่ราษฎรนิยมทำกันเป็นประเพณีในปัจจุบัน ดังนี้

๑) ถ้าเป็นพิธีที่ร่วมกันทำเป็นหมู่คณะ อย่างเช่นที่ทำกันทางภาคเหนือ ในจังหวัดเชียงใหม่เป็นต้น วัดทั้งหลายเป็นหัวหน้านำศรัทธาวัชของตน จัดทำกระทงใหญ่เป็นประธานของวัชขึ้นกระทงหนึ่ง ตกแต่งประกวคกันตามความคิดของแต่ละวัช สวยงามมาก ถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ เวลาตั้งแต่ย่ำค่ำเป็นต้นไป แต่ละวัชก็แห่กระทงประธานของวัชตนไปสู่ทำน้าตามทีนัคหมาย เป็นขบวนมโหฬารสนุกสนานมาก มีกระทงเล็กกระทงน้อยของศรัทธาแห่เข้าขบวนตามกันไปเป็นทิวแถว แล้วไปตั้งประกวคกันก่อนที่ทำน้าได้เวลาพอสมควรแล้วก็ร่วมกันบูชากระทงของตนแล้วลยกระทง ทั้งเล็กใหญ่ลงแม่น้ำ ให้ลยไปตามกระแส น้ำลงลยเป็นวัช ๆ ประกวคการลยกันด้วย จนหมดทุกวัชและทุกหมู่คณะเป็นอันเสร็จพิธีการลยกระทงของเมืองเหนือ ในวันนีสนุกสนานมากเป็นพิเศษ ทั้งหนุ่มสาวเฒ่าแก่และเด็กชายหญิงต่างแต่งกายประกวคประชันกันสวยงามมาก มีการตามประทีปตามบ้านเรือนและจุดประทัดดอกไม้ไฟบูชาด้วย จึงครึกครื้นไม่น้อย กว่าจะเสร็จก็ครึ่งคืนก่อนคืน

๒) สำหรับพิธีทำกันในแห่งอื่น มักทำกันเป็นส่วนบุคคล ตามศรัทธาของแต่ละคน ไม่ใช่ทำเป็นหมู่คณะเป็นระเบียบอย่างที่ทำกันทางภาคเหนือดังกล่าวแล้ว ระเบียบพิธีจึงง่าย ๆ เฉพาะตัวเพียงแต่ในวันเพ็ญเดือน ๑๒ เวลาค่ำ เมื่อใครศรัทธาใครจะลยกระทงบูชาฝ้าพระบาทดังถ่าว ก็จัดเตรียมกระทงแล้วนำไปยังทำน้า จุดเทียนในกระทงแล้วก็ถ่าวคำบูชา จะว่าออกเสียงหรือว่าในใจก็แล้วแต่ถนัคจบแล้วลยกระทงตามประทีปนั้นลงในกระแสน้ำก็เป็นอันเสร็จพิธีเห็นจะเพราะการ

ทำเป็นส่วนบุคคลดังกล่าวนี้ พิธีลอยกระทงตามภาคอื่น ๆ จึงไม่ใคร่ขลังหรือจริงจังอย่างทางภาค

เหนือ ผู้ลอยกระทงส่วนมากไม่มีใครรู้เรื่องและเหตุผลของพิธีจึงมักทำเป็นเล่น หรือสนุกสนาน

เสียมากกว่าแต่อย่างไรก็ตาม พิธีลอยกระทงนี้ก็เป็นการบูชาพระรัตนตรัยส่วนหนึ่งพึงกำหนดทำ

ให้ชอบด้วยเหตุผลจึงควร

๑๔. เรื่องถวายธงเพื่อบูชา

ธงเป็นหลักกุศลทานอย่างหนึ่ง ใช้สำหรับยกขึ้นเป็นเครื่องหมายบอกให้รู้ว่าที่ตรงนี้เป็นที่ตั้งวัด หรือที่ตั้งปูชนียวัตถุสถานสำคัญประการหนึ่ง สำหรับประดับบูชาปูชนียวัตถุสถานในห้วงงาม และประกอบพิธีกรรมอย่างอื่น ๆ อีกประการหนึ่ง ถือกันเป็นประเพณีมีมานานแล้วตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ที่นิยมใช้กันในพระพุทธศาสนา นี้เป็นทำด้วยผ้าสีนียวทั้งผืน สำหรับยกขึ้นเหนือที่ตั้งปูชนียวัตถุสถานเพื่อเป็นเครื่องหมายให้รู้เป็นธงขนาดใหญ่ หน้ากว้างประมาณ ๑ สอก หรือสอกเศษ ทำเป็นธงปลูกคือ เย็บผ้าด้านหนึ่งติดกับก้านไม้ ซึ่งเหลาให้มีความแข็งแรงตามสมควร ให้ก้านไม้นั้นยาวเลยหน้าผ้าออกไปทั้ง ๒ ข้างสำหรับผูกสายโยงติดธงไว้รูปสามเหลี่ยม เหล็กที่หัวก้านไม้ทั้ง ๒ ข้างด้วย และผู้เชือกทำสายโยงที่หัวก้านไม้ข้างละเส้น รวบรวมหลายเชือกโยง ๒ เส้นนั้นให้ติดกันในตอนบน มัดกับคันธงซึ่งทำด้วยเสาหรือไม้ไผ่ ทั้งลำเตรียมไว้แล้ว ส่วนหน้าผ้าตอนปลายอีกด้านหนึ่ง ก็เย็บติดกับก้านไม้หลายยาวกว่าหน้าผ้า และติดธงไว้เล็กที่หัวก้านไม้ทั้ง ๒ ข้างเช่นเดียวกันตอนบนที่กล่าวแล้ว เฉพาะผืนผ้าจะเขียนลวดลาย หรือรูปอะไรประกอบด้วย ก็แล้วแต่เห็นสมควรเท่านั้นก็สำเร็จเป็นธงพร้อมที่จะยกขึ้นเหนือปูชนียวัตถุสถานหรือยกขึ้นเป็นสัญญาณไว้หน้าวัด ธงดังกล่าวนี้เป็นแบบธงปลูกของโบราณ อาจทำอย่างวิจิตรพิสดารกว่านี้ก็มี เช่น ทอเป็นธงทั้งผืนโดยเฉพาะ เป็นรูปตัวตะขาบ โดยใส่สีไม้ไผ่ หรือหาวยในขณะทอเป็น

ระยะ ๆ ติดตรงร้วเล็ก ๆ ที่หัวซึ่งที่ไถ่นั้นด้วยเมื่อเสร็จเป็นผืนทรงยกขึ้นแล้วดูไกล ๆ

คล้ายตัวตะขาบเช่นนี้มี แต่บางแห่งวิวัฒนาการรูปทรงมาเป็นธงชาย คือ ทำด้วยผืนผ้า ยาวขนาดเท่าหน้ากว้างของผ้าส่วนครึ่งเศษเล็กน้อย ดินหน้ากว้างของผ้ากับคันธงเท่ากัน เมื่อยกขึ้นแล้วปล่อยให้ผืนธงเป็นสระดับพริ้วไปตามสายลม อย่างธงชาติปัจจุบันนี้ ธงแบบนี้เรียกว่า ธงชายมัก นิยมทำด้วยผ้าสีเหลือง เขียนกลางผืนธงเป็นรูปเสมา-ธรรมจักร เรียกกันว่า "ธงธรรมจักร" เป็นเครื่องหมายของพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะเสร็จแล้วยกขึ้นเหนือปูชนียวัตถุสถาน ดังกล่าวแล้ว

สำหรับธงประดับปูชนียวัตถุให้งดงามและสำหรับการประกอบศาสนาพิธีอื่น ๆ นั้น วนมากนิยมเป็นธงชายแบบหลัง และธงรีขนาดเล็ก สำหรับใช้ห้อยและติดบูชาตามบริเวณปูชนียวัตถุสถาน หรือบริเวณพิธี เพื่อความครึกครื้นสวยงามเป็นสำคัญ

เรื่องถวายธงนี้ ประเพณีเก่ามีเรื่องเล่าไว้หลายแห่งว่าผู้ไปในทางกันดาร ได้พบเจดีย์สถานทีควรสักการะบูชาเข้า ไม่มีอะไรจะบูชาจึงเอาผ้าสาฎกแบบผ้าห่มของตน ผูกปลายไม้ยกขึ้นปักบูชา ฉะนั้น ธงบูชาจึงเป็นรูปธงปลาทูมาแต่ดั้งเดิม และธงนี้จึงนับเข้าในเครื่องบูชาอย่างสูงประการหนึ่ง ซึ่งทำกันกันเป็นประเพณีมานานแล้ว ที่นิยมทำกันไปที่ในคราวถวายผ้ากฐินวัดใดแล้ว นิยมถวายธงยกขึ้นไว้หน้าวัดนั้นด้วย เพื่อเป็นการบูชาพระรัตนตรัย และเป็นเครื่องหมายให้รู้ว่าวัดนั้นได้รับผ้ากฐินแล้วไปในตัว บางแห่งนิยมถวายธงบูชาในเทศกาลตรุษสงกรานต์ อันเป็นเทศกาลเปลี่ยนปีศักราชในสมัยโบราณอีกวาระหนึ่ง แต่จะทำอย่างไรก็ตามเมื่อประสงฆ์จะถวายธงดังกล่าวนี้ ผู้ถวายไม่ต้องประกอบพิธีอะไรมากนอกจากเตรียมธงถวายพร้อมที่จะยกขึ้นบูชาแล้วนำไปยังสถาน ที่ที่ตนประสงค์จะยกขึ้นก่อนยกพึงทำจิตใจระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยให้มั่น ด้วยการจูดรูปเทียนกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยก่อน แล้วกล่าวคำถวายธงตามแบบที่แสดงแล้ว ถ้าคนเดียวถวายจะว่าในใจหรือว่าออกเสียงก็ได้แต่จะเห็นสมควร แต่ถ้าร่วมกันถวายหลายคน ควรให้หัวหน้านำกล่าวถวายแล้วว่าตามพร้อม ๆ กัน เพื่อความเรียบร้อย จบแล้วจึงยกธงขึ้นบูชาเป็นอันเสร็จพิธี.

๑๕. เรื่องถวายเวจกุฎี

เวจกุฎี แปลว่า กุฎีหรือกระท่อมที่ถ้ายัจจะ ของพระภิกษุสามเณร ได้แก่ ส้วมหรือสถานสำหรับถ่ายอุจจาระและปัสสาวะในวัด มีพระพุทธานุญาตไว้ให้ภิกษุสงฆ์ จัดสร้างขึ้นให้เป็นส่วนสัดโดยเฉพาะ ห้ามภิกษุสามเณรเที่ยวถ่ายเลอะเทอะไม่เป็นทางเด็ดขาด ทั้งนี้เพื่อสุขภาพอนามัยของภิกษุสามเณรเป็นสำคัญ ยิ่งกว่านั้น พระพุทธองค์ยังทรงตั้งธรรมเนียมที่จะพึงปฏิบัติในเวจกุฎีไว้หลายประการ จัดเป็นกิจวัตรอย่างหนึ่งในพระวินัย เพราะเหตุนี้เองในสมัยต่อมาทายกทายิกาผู้มีศรัทธาแสวงหาบุญและประสงค์จะสงเคราะห์ พระวินัย อำนวยความสะดวกแก่สงฆ์จึงนิยมสร้างเวจกุฎีถวายสงฆ์

การถวายเวจกุฎีนี้ นับเข้าในเสนาสนะทานประการหนึ่ง ระเบียบพิธีในการถวายก็เหมือนกับพิธีถวายเสนาสนะ กุฎี วิหาร และศาลาโรงธรรม ดังกล่าวแล้ว จะต่างแต่เพียงว่า เวจกุฎีอาจตั้งอยู่ในที่ไม่เปิดเผย ไม่สมควรที่จะไปประกอบพิธีถวายยังสถานที่ตั้ง ควรใช้สถานที่ที่สมควรแห่งใดแห่งหนึ่งในวัดนั้น เช่น ศาลาการเปรียญ เป็นต้น เป็นบริเวณพิธีแล้วโยงสายสัญญาณจากเวจกุฎีที่จะถวายนั้นมายังบริเวณพิธีจะประกอบพิธีอื่นใดอีกแล้วแต่ศรัทธาของเจ้าภาพ ถึงพิธีถวายให้เจ้าภาพจับสายสัญญาณนั้นขึ้น ประณมมือ ตั้ง นโม สามจบ แล้วกล่าวคำถวายตามแบบ พระสงฆ์รับ สาธุ และอนุโมทนา

ใช้วิเสสอนุโมทนาบทวิหารทานคาถา **สิตํ อุมฺห ปฺภฺนิหฺนฺติ...** อย่างอนุโมทนาเสนาสนทานอื่น ๆ ก็เป็นอันเสร็จพิธี

๑๖. เรื่องถวายสะพาน

สะพาน เป็นสถานที่สำหรับให้เดินข้ามลำธารและคลอง คู พระโบราณจารย์ท่านจัดไว้ในอวัชชกรรม การกระทำที่ไม่มีโทษ มีแต่ประโยชน์ส่วนเดียวซึ่งพระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็นมงคลประการหนึ่งเหมือนการชูดบ่อสระและปลูกสวนดอกไม้ไว้ในวัดเป็นต้นการสร้างสะพานในวัด หรือเป็นทางเข้าวัดในที่ใกล้วัดนั้น ตั้งหวังผล

ให้เป็นสาธารณประโยชน์จริง ๆ คือ ต้องอุทิศให้เป็นของกลาง ไม่แสดงความยินดี ยินร้ายในผู้เดินใช้สะพานของตนนั้น ว่าเป็นมิตรหรือเป็นข้าศึกกัน จึงจะเป็นกุศล เป็นมงคลอันยิ่ง ฉะนั้นท่านท่านจึงได้ประพันธ์คำถวายไว้สำหรับให้ตั้งใจเป็นกลางดัง แสดงแล้ว

สำหรับพิธีถวาย จะประกอบขึ้นในสถานที่ตั้งสะพานนั้น หรือจะประกอบ ที่ศาลาการเปรียญในวัดนั้นเป็นต้น ก็ได้ แล้วแต่เหมาะ ถ้าประกอบห่างจากที่ตั้งสะพาน ฟังล้ามสายสัญญาณจากสะพานไปยังบริเวณพิธีและจะมีพิธีฉลองเป็นต้นด้วยก็ได้แล้วแต่ ศรัทธาของผู้ถวาย ถึงเวลาฟังทำต่อหน้าสงฆ์อย่างเดียวกันกับการถวายเสนาสนะทาน อื่น ๆ ที่กล่าวแล้ว ผู้ถวายบูชาพระรัตนตรัยก่อนด้วยตั้ง นโม สามจบ แล้วกล่าวคำถวาย ตามแบบ ถ้าล้ามสายสัญญาณมาฟังประคองสายสัญญาณในขณะที่ประกอบพิธีถวายด้วย พอจบคำถวายพระสงฆ์รับ สาธุ แล้วอนุโมทนา ในกรณีนี้นิยมใช้บทวิเสสอนอนุโมทนา บท นิธิกัมภ์ จะใช้เต็มบท หรืออย่างย่อดังกล่าวแล้วในเรื่องพิธีอนุโมทนาก็ได้ หรือ จะใช้บทอื่นจากนี้ก็แล้วแต่หัวหน้าสงฆ์จะเห็นสมควร จบอนุโมทนาแล้วเป็น อันเสร็จพิธี.

คำถวายทานพิเศษ

เมื่อได้ศึกษาเรื่องของพิธีถวายทานต่าง ๆ ทั้ง ๑๖ พิธีแล้ว ยังมีทานพิเศษ พิเศษที่ควรรู้อีกหลายวิธี แต่ในที่นี้จะนำทานพิเศษมาแสดงเพิ่มเติมอีก ๕ พิธีก่อน คือ

- ๑) พิธีถวายปราสาทผึ้ง
- ๒) พิธีถวายโรงอุโบสถ
- ๓) พิธีถวายยานพาหนะ
- ๔) พิธีถวายคัมภีร์พระไตรปิฎกและ
- ๕) พิธีถวายคัมภีร์พระธรรม

ทั้ง ๕ พิธีนี้ จะนำเฉพาะคำถวายมาแสดงให้ทราบก่อนส่วนเรื่องราวและ เหตุผลจะแสดงในเล่มต่อไป ซึ่งคำถวายแต่ละพิธีที่นิยมกันมีดังนี้.

คำถวายปราสาทผึ้ง

มัย ฆนเต, อิมิ, สปริวาริ, มธูปุปผปาสาทิ, อิมสูมี วิหาร, ภิกขุสงฆสฺส,
โอโณชยาม, สาธุ โน ฆนเต ภิกขุสงฺโฆ, อิมิ, สปริวาริ, มธูปุปผปาสาทิ, ปฏิกุคฺคหาคฺค,
อมฺหากิ, ทิฆมฺตติ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายปราสาทผึ้งนี้กับทั้ง
บริวาร แก่พระภิกษุสงฆ์ ในวิหารวัดนี้, ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับปราสาทผึ้งนี้ กับทั้งบริวาร
ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ.

คำถวายโรงอุโบสถ

มัย ฆนเต, อิมิ อุโปสถาคาริ สงฆสฺส, นิยุยาเทม. สาธุ โน ฆนเต, สงฺโฆ อิมิ,
อุโปสถาคาริ, ปฏิกุคฺคหาคฺค, อมฺหากิ ทิฆมฺตติ, หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอมอบถวายซึ่งโรงอุโบสถหลังนี้
แก่สงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับซึ่งโรงอุโบสถหลังนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลายเพื่อประโยชน์และ
ความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายยานพาหนะ

มัย ภนฺเต, อิมิ, ยานํ, ภิกขุสงฺฆสฺส, นียฺยาเทม. สาธุ โน ภนฺเต ภิกขุสงฺโฆ
อิมิ, ยานํ, ปฏิกุคฺคหฺตฺสฺส, อมฺหากํ, ทิฆมฺรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอมอบถวาย ซึ่งยานพาหนะนี้
แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ซึ่งยานพาหนะนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลายเพื่อ
ประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายคัมภีร์พระไตรปิฎก

มัย ภนฺเต, อิมิ, สปริวาริ เตปิฎกคณฺถิ สาตฺถิ, สพฺพญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ,
ปริสุทฺธํ, จาคฺคหฺตฺสฺส ภิกขุสงฺฆสฺส, โฉนฺชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกขุสงฺโฆ, อิมิ, สปริ
วาริ,
เตปิฎกคณฺถิ สาตฺถิ, สพฺพญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ, ปริสุทฺธํ, ปฏิกุคฺคหฺตฺสฺส, อมฺหากํ, ทิฆมฺรตฺตํ,
หิตาย, สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ซึ่งคัมภีร์พระไตรปิฎก
อันมีอรรถและพยัญชนะครบถ้วนกระบวนความ บริสุทธีบริบูรณ์สิ้นเชิง กับทั้งบริวาร
นี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ผู้มีในทิศทั้งสี่ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ซึ่งคัมภีร์พระไตรปิฎก
อันมีอรรถและพยัญชนะครบถ้วนกระบวนความ บริสุทธีบริบูรณ์สิ้นเชิง กับทั้งบริวาร
นี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน
เทอญ.

คำถวายคำภีร์พระธรรม

มัย ภนฺเต, อิมิ, สปริวาริ, โปฏฺฐกคณฺถิ, พหุชฺชนหิตาย, พหุชฺชสุขาย,
มหาเถเรหิ ยุตฺตปฺปยุตฺติ, ฐมฺมิกิ ฐมฺมลทฺธิ, จาคฺคทิสฺสสฺส, ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม.
สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ อิมิ สปริวาริ, โปฏฺฐกคณฺถิ, พหุชฺชนหิตาย, พหุชฺชนสุขาย
มหาเถเรหิ ยุตฺตปฺปยุตฺติ ฐมฺมิกิ ฐมฺมลทฺธิ, ปฏฺฐิคฺคณฺหาต, อมฺหากิ, ทีฆรรตฺติ, หิตาย,
สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายซึ่งคำภีร์พระธรรม
อันพระมหาเถระทั้งหลาย ชำระสอบทานแล้ว อันเกิดขึ้นโดยชอบธรรมอันได้มาโดยธรรม
กับทั้งบริวารนี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ผู้มีในทิศทั้งสี่ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ซึ่งคำภีร์
พระธรรม อันพระมหาเถระทั้งหลาย ชำระสอบทานแล้ว อันเกิดขึ้นแล้วโดยชอบธรรม
อันได้มาโดยธรรม กับทั้งบริวารนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข
แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ.

หมวดที่ ๔ ปกณกะ^(๒)

ในหมวดนี้ จะนำวิธีการบางอย่างที่จำต้องปฏิบัติเป็นพิธีเบ็ดเตล็ด ในการประกอบศาสนพิธีดังกล่าวข้างต้น มาชี้แจงให้เข้าใจอีก ๕ ประการคือ

๑. วิธีสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน

๒. วิธีไหว้ครูสำหรับนักเรียน

๓. วิธีจับด้ายสายสิญจน์

๔. วิธีบังสุกุลเป็น

๕. วิธีบอกศักราช

ซึ่งแต่ละประการ มีวิธีปฏิบัติโดยเฉพาะ จะได้แสดงโดยลำดับไป

๑. วิธีสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน

เพื่อเป็นการส่งเสริม จริยศึกษาแก่ นักเรียนไทย ชาวพุทธศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ จึงกำหนดระเบียบว่าด้วยการสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียนขึ้นใช้เฉพาะในโรงเรียนที่อยู่ในความควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการทั่วไปโดยได้ปรับปรุงให้รัดกุมเหมาะสมแก่เวลาของนักเรียน ดังมีคำสั่งของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการให้ทุกโรงเรียนถือปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ

ว่าด้วยการสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน พ.ศ.๒๕๐๓

ด้วยกระทรวงศึกษาธิการเห็นสมควรปรับปรุงระเบียบ ว่าด้วยการสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน เพื่อส่งเสริมศีลธรรม จรรยา มารยาท และฝึกรอบรมให้นักเรียน มีจิตใจและนิสัยอันดีงาม ประพฤติตนในทางที่ดีที่ชอบจึงวางระเบียบไว้ดังต่อไปนี้.

๑) ระเบียบนี้เรียกว่า "ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน พ.ศ. ๒๕๐๓"

๒) ตั้งแต่วันใช้ระเบียบนี้ให้ยกเลิกระเบียบข้อบังคับ หรือคำสั่งที่ขัดหรือแย้งกับระเบียบนี้ หรือที่ระเบียบนี้กำหนดไว้แล้ว

๓) ใช้ระเบียบนี้ในโรงเรียนและสถานศึกษา ในสังกัดและในความควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการ

๔) ให้ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ หรือผู้อำนวยการ จัดให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระเวลาเข้าแถวภายหลังเจริญธงชาติก่อนเข้าเรียนทุกวันและตอนเลิกเรียนในวันสุดท้ายของสัปดาห์ เฉพาะโรงเรียนที่มีนักเรียนประจำ ก็จัดให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระตอนก่อนที่จะเข้านอนเป็นประจำ ทุกคืนด้วย

๕) การสวดให้ใช้แบบสวดมนต์ไหว้พระท้ายระเบียบนี้

๖) การสวดมนต์ไหว้พระทุกครั้ง ให้ครู อาจารย์ทุกคนเข้าร่วมสวดมนต์ไหว้พระโดยพร้อมเพรียงกัน

๗) ตอนเลิกเรียนในวัดสุดท้ายของสัปดาห์ ภายหลังจากสวดมนต์ไหว้พระ ให้ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการ หรือผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้ให้โอวาทแก่นักเรียนเสร็จแล้วให้ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี

๘) ในกรณีที่มีนักเรียนที่มีได้นับถือศาสนาพุทธเรียนรวมอยู่ด้วยเวลา
สวดมนต์นักเรียนนั้นไม่ต้องสวด แต่ถ้านักเรียนที่นับถือศาสนาอื่นมีจำนวนมาก
เมื่อทางโรงเรียนเห็นสมควรจะจัดให้มีการสวดมนต์ตามแบบศาสนานั้น ๆ ด้วยก็ได้
โดยแยกนักเรียนไว้ตามลัทธิศาสนา

๙) ให้ปลัดกระทรวงศึกษาธิการรักษาการให้เป็นไปตามระเบียบนี้

๑๐) ให้ใช้ระเบียบนี้ตั้งแต่วันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นต้นไป.

ตั้ง ณ วันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๐๓

(ลงชื่อ) ปิ่น มาลากุล

(ม.ล.ปิ่น มาลากุล)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

แบบสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน

(๑) แบบคำสวดมนต์ไหว้พระประจำวัน

(หัวหน้าสวดนำผู้อื่นสวดตาม)

อรหัง สมมาสมพุทโธ ภควา.

พุทฺธั ภควนฺตํ อภิวาเทมิ. (กราบ)

สุวากุขาโต ภควตา ฌมฺโม.

ฌมฺมํ นมสฺสามิ. (กราบ)

สุปฏิปนุโน ภควโต สวากสงฺโฆ.

สงฺฆํ นมามิ. (กราบ)

(๒) แบบคำสวดมนต์ไหว้พระวันสุดท้ายของสัปดาห์ ตอนเด็กเรียน

(หัวหน้าสวดนำผู้อื่นสวดตาม)

อรหัง สมมาสมพุทโธ ภควา.

พุทฺธั ภควนฺตํ อภิวาเทมิ. (กราบ)

สุวากุขาโต ภควตา ฌมฺโม.

ฌมฺมํ นมสฺสามิ. (กราบ)

สุปฏิปนุโน ภควโต สวากสงฺโฆ.

สงฺฆํ นมามิ. (กราบ)

สวดบทนมัสการ

(นำ) นโม ตสฺส ภควโต (รับพร้อมกัน) อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส

๑. ถ้ายืนให้แน่นอมศีรณะนมัสการ ถ้านั่งกับพื้นให้กราบแบบเบญจางคประดิษฐ์

สวดบทพระพุทธคุณ

(นำ) อิติปิ โส (รับพร้อมกัน) ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชชาจรรณสมฺปนฺโน สุคโต
โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺसान พุทฺโธ ภควาติ.

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ) องค์ใดพระสัมพุทธ (รับพร้อมกัน) สุวิสุทธสันดาน

ตัดมูลเกลศมาร

บ มีหม่นมิหมองมัว

หนึ่งนัยพระทัยท่าน

ก็เบิกบานคือดอกบัว

ราศี บ พันพัว

สุวคนธกำจร

องค์ใดประกอบด้วย

พระกรุณาตั้งสาคร

โปรดหมู่ประชากร

มละโอฆกันดาร

ชี้ทางบรรเทาทุกข์

และชี้สุขเกษมสานต์

ชี้ทางพระนฤพาน

อันพ้น โศกวิโยคภัย

พร้อมเบญจพิธจัก-

ขุจรวิมลไส

เห็นเหตุที่ใกล้ไกล

ก็เจนจบประจักษ์จริง

กำจัดน้ำใจหยาบ

สันดานบาปแห่งชายหญิง

สัตว์โลกได้พึงพิง

มละบาปบำเพ็ญบุญ

ข้อขอประณตน์้อม

ศิระเกล้าบังคมคุณ

สัมพุทธการุญ-

ณภาพนั้นนรินฺดรฯ (กราบ)

สวดบทพระธรรมคุณ

(นำ) สุวาทฺษาโต (รับพร้อมกัน) ภควตา ฌมฺโฆ สนฺทิสฺสจฺจโก อกาลิโก เอหิปสฺสสิโก
โปกฺขนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิติ.

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ) **ธรรมะคือคุณากร (รับพร้อมกัน) ส่วนชอบสาทร**

คจดวงประทีปชัชวาล

แห่งองค์พระศาสดาจารย์

ส่องสัตว์สันดาน

สว่างกระจ่างใจมนต์

ธรรมไคนับโดยมรรคผล

เป็นแปดพึงยล

และแก้กับทั้งนฤพาน

สมญาโลกอุดรพิสดาร

อันลึกโอฬาร

พิสุทธิพิเศษสุกใส

อีกธรรมต้นทางครรไล

นามขนานขานไย

ปฏิบัติปริยัติเป็นสอง

ก็อทางดำเนินคจกลอง

ให้สว่างลุปอง

ยังโลกอุดรโดยตรง

ข้าขอโอนอ่อนอุตมงค

นบธรรมจ้านง

ด้วยจิตและกายวาจา (กราบ)

สวดบทพระสังฆคุณ

(นำ) **สุปฏิปันโน (รับพร้อมกัน) ภควโต สวากสงฺโฆ, อชฺฐปฏิปันโน ภควโต**

สวากสงฺโฆ ฉายปฏิปันโน ภควโต สวากสงฺโฆ, สามีจิปฏิปันโน ภควโต

สวากสงฺโฆ, ยทิท จตตาริ ปุริสยฺคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคธา เอส ภควโต สวากสงฺโฆ,

อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิณฺเอยฺโย อลฺลชฺฉิกรณฺเอยฺโย อนุตฺตรํ ปุณฺณกเขตฺตํ

โลกสุตฺตาติ.

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ) สงฆ์ใดสาวกศาสดา (รับพร้อมกัน) รับปฏิบัติมา

แต่องค์สมเด็จพระวันต์

แจ้งเหตุตุลัจเสรีจรร-
ระงับและดับทุกข์ภัย

โดยเสด็จพระผู้ตรัสไตร
สะอาดและปราศมัวหมอง

เห็นห่างจากข้าศึกปอง
ด้วยกายและและวาจาใจ

เป็นเนื่อนานุญอันไพ
และเกิดพิบูลย์พูนผล

สมญาเอารสทศพล
อนกจะนับเหลือตรา

ข้าขอนบหมู่พระศรา-
นุคุณประจจุราพัน

ด้วยเดชบุญข้าอภิวันท์
อุคมดิเรกนิรัตศัย

จงช่วยโพยภัย
จงดับและกลับเสื่อมศูนย์ฯ (กราบ)

ลูทางที่อัน

ปัญญาผ่องใส

บ มีลำพอง

ศาลแด่โลกัย

มีคุณอนนต์

พกทรงคุณา-

พระไตรรัตน์อัน

อันตรายใดใด

สวดบทเคารพคุณมารดาบิดา

(นำ) อนนตคุณสมปณา (รับพร้อมกัน) ชเนตติชนกา อุโภ

มยุหิ มาตาปีตุนัม

ปาเท วนุทามิ สาทริ

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ)	ข้าขออนอบชนกคุณ (รับพร้อมกัน) ชนนี้เป็นค้ำมูก
ผู้กอบนุกูลพูน	ผดุงจวบเจริญวัย
พุ่มพื้กทะนุถนอม	บ บำราศนิราไกล
แสนยากเท่าไรไร	บ คิद्यากล่ำบากาย
ตรากทนระคนทุกข์	ถนอมเลี้ยงดู้วย
ปกป้องซึ่งอันตราย	จนได้รอดเป็นกายา
เปรียบชนกคุณ	ชนนีกคือภูผา
ใหญ่พื้นพสุณธรา	ก็ บ เทียบ บ เทียมทัน
เหลือที่จะแทนทด	จะสนองคุณนันต์
แท้นุชไนยอัน	อุดมเลิศประเสริฐคุณฯ (กราบ)

สวดบทเคารพครูอาจารย์

(นำ) ปาเจราจริยา โหนติ (รับพร้อมกัน) คุณุตฺตรานุสาสกา
 ปญญาวุฑฺฒิกเรเตเต ทินฺโนวาเท นมามิหิ.

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ)	อนึ่งข้าค้ำนบ้น้อม (รับพร้อมกัน) ต่อพระครูผู้การุญ
โอบเอื้อและเจือจน	อนุศาสน์ทุกสิ่งสรรพ
ยัง บ ทราบก็ได้ทราบ	ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน
ชี้แจงและแบ่งปัน	ขยายอรรถให้ชัดเจน
จิตมากด้วยเตตา	และกรุณา บ เอียงเอน

เหมือนท่านมาแกลังเกณท์	ให้ฉลาดและแหลมคม
ขจัดเขลาบรรเทาโม-	หะจิตมืดที่งุนงม
กังขา ณ อารมณ์	ก็สว่างกระจ่างใจ
คุณส่วนนี้ควรนับ	ถือว่าเลิศ ณ แคนไตร
ควรนึกและตรีกันใน	จิตน้อมนิยมชมฯ (กราบ)

สวดชยสิทธิ์คาถา

(นำ) พาหุ (รับพร้อมกัน) สหฺสฺสมภินิมิตตาวุชนุตฺ

คฺริเมขลํ อุตฺตโฆรสเสนมารํ
 ทานาทิธมฺมวชิรฺนา ชิตฺวา มุณีหุโท
 ตนฺตชสา ภวตฺ เต ชยสิทฺธิ นิจฺจํ

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ) ปางเมื่อพระองค์ประมะพุต (รับพร้อมกัน) ฐะวิสุทฺทศาสดา

ตรัสรู้หลุดตระระสะมา-	ธิ ณ โภธิบัลลังก์
ขุนมารสหัสสะพหุพา-	หุวิชาวิชิตขลัง
จีศิริเมฆะละประทัง	คชะเหี้ยมกระเหิมหาญ
แสรังเสกสะราวุระประดิษฐ์	กละคิดจะรอนราญ
รุมพลพหลพยุหะปาน	พระสมุททะนองมา
หวังเพื่อผจญวะระมุณิน-	ทะสุชินะราชา
พระปราบพหลพยุหะมา	ระมะเลื่องมะลายสุ
ด้วยเดชะองค์พระทศพล	สุวิมละไพบุลย์
ทานาทิธรรมะวิธิกุล	ชยะน้อมมนอนตาม
ด้วยเดชะสัจจะวะจะนา	และนمامิองค์สาม

ขอจงนิกรพละสยาม	ชนะสิทธิทุกवार
ถึงแม้จะมีอริวิเศษ	พละเดชเทียมมาร
ขอไทยเจริญพิชิตตะพลาญ	อริ मैंนมนินทรฯ

(กราบ ๓ ครั้ง)

บทสรรเสริญพระบารมี

(นำ) ข้าวรพุทธเจ้า (รับพร้อมกัน)	เอามโนและศิระกราน
นบพระภูมิบาล	บุญญติเรก
เอกบรมจักริน	พระสยามินทร์
พระยศยิ่งยง	เย็นศิระเพราะพระบริบาล
ผลพระคุณ ฐ รักษา	ปวงประชาเป็นสุขสานต์
ขอบันดาล ฐ ประสงค์ไค	จงสฤษฏ์ตั้ง
หวังวรหฤทัย คุจถวายชัย ไซโยฯ	

(๓) แบบคำสวดมนต์สำหรับนักเรียนก่อนเข้านอน

(หัวหน้าสวดนำผู้อื่นสวดตาม)

อรหิ สมมาสมพุทโธ ภควา.

พุทฺธิ ภควนุตฺตํ อภิวาเทมิ. (กราบ)

สุวากุขาโต ภควตา ฐมฺโม.

ฐมฺมํ นมสฺสามิ. (กราบ)

สุปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ

สงฺฆํ นมามิ (กราบ)

สวดค่านมัสการและสรรเสริญพระรัตนตรัย

(นำ) นโม ตสฺส ภควโต (รับพร้อมกัน) อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส. (กราบ)

(นำ) อิติปิ โส (รับพร้อมกัน) ภคว อรหํ สมมาสมพุทฺโธ.

วิษขจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวินุ อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ

สตฺถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควติ. (กราบ)

(นำ) สุวากฺขาโต (รับพร้อมกัน) ภควตา รมฺโม สนฺทิฎฺฐิโก

อกาลิโก เอปฺสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตุตฺตํ เวทิตพฺโพ

วิญฺญหิตี. (กราบ)

(นำ) สุปฺปฏิปนฺโน (รับพร้อมกัน) ภควโต สวากสงฺโฆ

อุชฺฐปฺปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ

ฌายปฺปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ

สามิฉิปฺปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ

ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยฺกานิ อญฺจ ปุริสปุคฺคลา ภควโต

สวากสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิณฺเนยฺโย อนุชฺฉิกรณฺเณยฺโย

อนุตฺตโร ปุณฺณกฺุเขตฺตํ โลกสุสฺสชาติ. (กราบ)

(นำ) พาหุ (รับพร้อมกัน) สหสฺสมภินิมฺมิตฺตาวุชฺชนฺตํ

คุริเมขลํ อุทิตโฆรสเสนมาริ

ทานาทิธมฺมวธิณา ชิตวา มุนินฺโท

ตฺนุเตชชสา ภวตุ เต ชยสิทฺธิ นิจฺฉิ. (กราบ ๓ ครั้ง)

(๔) แบบคำสวดมนต์สำหรับโรงเรียนอนุบาล

ให้สวดประจำวันดังนี้

- (รับพร้อมกัน) พุทฺธิ วนฺทามิ ข้าพเจ้าไหว้พระพุทฺธเจ้า (กราบ)
ธมฺม วนฺทามิ ข้าพเจ้าไหว้พระธรรม (กราบ)
สงฺฆ วนฺทามิ ข้าพเจ้าไหว้พระสงฆ (กราบ)

สวดวันสุดท้าย

- (รับพร้อมกัน) พุทฺธิ วนฺทามิ ข้าพเจ้าไหว้พระพุทฺธเจ้า (กราบ)
ธมฺม วนฺทามิ ข้าพเจ้าไหว้พระธรรม (กราบ)
สงฺฆ วนฺทามิ ข้าพเจ้าไหว้พระสงฆ (กราบ)

- (นำ) นโม ตสฺส ภควโต (รับพร้อมกัน) อรหโต สมมาสมพุทฺธสส.
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสส.
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสส.

- (นำ) พุทฺธิ (รับพร้อมกัน) สรณํ คจฺฉามิ.

ธมฺม สรณํ คจฺฉามิ.

สงฺฆ สรณํ คจฺฉามิ.

ทศฺยมฺปิ พุทฺธิ สรณํ คจฺฉามิ.

ทศฺยมฺปิ ธมฺม สรณํ คจฺฉามิ.

ทศฺยมฺปิ สงฺฆ สรณํ คจฺฉามิ.

ตตฺยมฺปิ พุทฺธิ สรณํ คจฺฉามิ.

ตตฺยมฺปิ ธมฺม สรณํ คจฺฉามิ.

ตตฺยมฺปิ สงฺฆ สรณํ คจฺฉามิ.

(กราบ ๓ ครั้ง)

บทสรรเสริญพระบารมี

- (นำ) ข้าวยพระพุทฺธเจ้า (รับพร้อมกัน) เอามโนและศิระกราน

นบพระภูมีบาล	บุญญศิเรก
เอกบรมจักริน	พระสยามินทร์
พระยศยิ่งยง	เย็นศิระเพราะพระบริบาล
ผลพระคุณ ฐ รักษา	ปวงประชาเป็นสุขสานต์
ขอบันดาล ฐ ประสงค์ไค	จงสถยภู์ตั้ง
หวังวรหฤทัย	คจถวายชัย ชโยฯ

(๕) แบบสวดมนต์ประจำตัวก่อนนอนสำหรับนักเรียน

สวดอย่างพิศดาร

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา. พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ. (กราบ)

สวากุขาโต ภควตา ธมฺโม. ธมฺมํ นมสฺสามิ. (กราบ)

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สงฺฆํ นมามิ (กราบ)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ.

ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ.

สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ.

หุตฺติมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ.

หุตฺติมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ.

หุตฺติมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ.

ตฺติมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ.

ตฺติมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ.

ตติยมปี สงฆ์ สรณ คจฺฉามิ.

อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ. วิชฺชจรณฺสมฺปนฺโน
สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุรตมมฺสารถิ สตุถา เทวมนุสฺसानํ
พุทฺโธ ภควติ. (กราบ)

สวากุขาโต ภควตา รมฺโฆ สนฺทิกฺกุจฺจโก อกาลิกโก เอปฺสฺสึโก
โอปนยิกโก ปจฺจตุตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิตฺติ. (กราบ)

สุปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ

อุชฺฐปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ

ณายปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ

สามิจิปฺปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ

ยทิตํ จตฺตาริ ปุริสฺสุคานิ อญฺจ ปุริสฺปกุคฺคา

เอส ภควโต สวากสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย

ทกฺขิณฺเนยฺโย อณฺชติกรณฺิยฺโย อนุตฺตรํ ปุณฺณกเขตฺตํ

โลกสุสฺสาคิ (กราบ)

นตฺถิ เม สรณํ อณฺถิ พุทฺโธ เม สรณํ วริ

เอเตน สจฺจจฺฆมฺเชน โหตุ เม ชยมงฺกळิ

นตฺถิ เม สรณํ อณฺถิ รมฺโฆ เม สรณํ วริ

เอเตน สจฺจวชฺเชน โหตุ เม ชยมงฺกळิ

นตฺถิ เม สรณํ อณฺถิ สงฺโฆ เม สรณํ วริ

เอเตน สจฺจวชฺเชน โหตุ เม ชยมงฺกळิ

สวดอย่างย่อ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

พุทฺธิ สรณํ คจฺณามิ.

ชมฺมํ สรณํ คจฺณามิ.

สงฺฆํ สรณํ คจฺณามิ.

ทุติยมฺปิ พุทฺธิ สรณํ คจฺณามิ.

ทุติยมฺปิ ชมฺมํ สรณํ คจฺณามิ.

ทุติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺณามิ.

ตติยมฺปิ พุทฺธิ สรณํ คจฺณามิ.

ตติยมฺปิ ชมฺมํ สรณํ คจฺณามิ.

ตติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺณามิ.

นตฺถิ เม สรณํ อลฺลํ

พุทฺธิ เม สรณํ วรี

เอเตน สจฺจวชฺเชน

โหตุ เม ชยมงฺกคฺคิ

นตฺถิ เม สรณํ อลฺลํ

ชมฺโม เม สรณํ วรี

เอเตน สจฺจวชฺเชนท

โหตุ เม ชยมงฺกคฺคิ

นตฺถิ เม สรณํ อลฺลํ

สงฺโฆ เม สรณํ วรี

เอเตน สจฺจวชฺเชน

โหตุ เม ชยมงฺกคฺคิ

คำแปลคาถา นตฺถิ เม

สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระพุทฺธเจ้าเป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า
ด้วยสัจจวาจา นี้ ขอชัยมงคลจงมีแก่ข้าพเจ้าฯ

สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระธรรมเป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า
ด้วยสัจจวาจา นี้ ขอชัยมงคลจงมีแก่ข้าพเจ้าฯ

สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระสงฆ์เป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า
ด้วยสัจจวาจา นี้ ขอชัยมงคลจงมีแก่ข้าพเจ้าฯ

๒.วิธีไหว้ครูสำหรับนักเรียน

การไหว้ครู เป็นประเพณีอย่างหนึ่ง ที่นิยมกันมาแต่โบราณ ถือว่าเมื่อจะเริ่มกิจการใด ๆ เช่น เริ่มศึกษาเล่าเรียนเป็นต้น ต้องเริ่มไหว้ครูก่อนเรียกว่าขึ้นครู เพิ่มการงานที่ริเริ่มนั้น ๆ จะสำเร็จด้วยดี ในเรื่องการเรียนหนังสือของโรงเรียนต่าง ๆ นั้น กระทรวงศึกษาธิการก็ได้ทอดทิ้งประเพณีโบราณ ได้วางระเบียบปฏิบัติในการนี้ไว้เพื่อให้โรงเรียนต่าง ๆ ปฏิบัติเป็นแบบเดียวกัน ดังต่อไปนี้-

ระเบียบพิธีของนักเรียน

ก. จัดสถานที่

๑) ตั้งโต๊ะหมู่ที่บูชาพระพุทธไว้ในที่สูงบนเวทีทางด้านหน้าของที่ประชุม ข้างหน้าที่บูชามีกระถางรูป เชิงเทียน และโต๊ะเล็กเพื่อวางพานดอกไม้และรูปเทียนที่นักเรียนนำมาบูชา

๒) จัดหาหนังสือ สำหรับให้ผู้เป็นประธานเจิมไว้บนพาน และวางไว้บนโต๊ะเล็กหน้าที่บูชา

๓) ข้างที่บูชาบนเวที จัดที่นั่งของผู้เป็นประธานและครูอาจารย์

๔) จัดให้นักเรียนนั่งในห้องประชุมก่อนพิธี เมื่อผู้เป็นประธานและครูอาจารย์เข้านั่งยังที่เรียบร้อยแล้ว เริ่มพิธี

ข. สิ่งที่ต้องเตรียมล่วงหน้าสำหรับนักเรียน

๑) พานดอกไม้ มีดอกไม้ประกอบด้วย หญ้าแพรก และดอกมะเขือ จัดให้สวยงามตามสมควร ชั้นละ ๑ พาน (หรือมากกว่า)

๒) รูปเทียน ชั้นละ ๑ ชุม (หรือมากกว่า)

๓) กำหนดตัวนักเรียนผู้ถือพานดอกไม้และรูปเทียน ชั้นละ ๑ คน (หรือมากกว่า)

๔) ให้นักเรียนท่องจำคำไหว้ครูและบทสวดมนต์

๕) เลือกนักเรียน ๑ คน เป็นผู้กล่าวนำคำไหว้ครู

ค. การจัดนักเรียน

๑) จัดนักเรียนให้นั่งเป็นแถว แบ่งเป็นสองซีก ซ้ายและขวาของที่ประชุม เพื่อให้มีทางเดินตรงกลาง

๒) ให้นักเรียนที่ถือพานดอกไม้ (แทนชั้นต่าง) นั่งที่ขวาสุดและซ้ายสุดของแถวทั้ง ๒ ซีกข้างหน้า

๓) ข้างหลังนักเรียนที่ถือพานดอกไม้ จัดระยะพอประมาณให้นักเรียนที่ถือรูปเทียน (แทนชั้น) นั่งสลับกันไปตามแบบนี้ จนครบจำนวนนักเรียนที่ถือพานดอกไม้และรูปเทียน

ง. พิธี

๑) เมื่อผู้เป็นประธาน มายังที่ประชุมบนเวทีให้นักเรียนยืนขึ้นพร้อมกัน เพื่อทำความเคารพ

๒) เมื่อผู้เป็นประธานนั่งลง ให้ครูหรืออาจารย์ผู้หนึ่ง เข้าไปเชิญให้จุดรูปเทียนนมัสการพระพุทธรูป แล้วผู้เป็นประธานกลับที่นั่ง

๓) เมื่อผู้เป็นประธานนั่งเรียบร้อยแล้ว เริ่มพิธี โดยครูหรืออาจารย์ผู้หนึ่ง ออกมายืนเบื้องหน้าของนักเรียน เพื่อนำสวดมนต์ไหว้พระให้นักเรียนว่าตามเป็นวรรค ๆ ไป ตามแบบสวดข้างท้ายนี้ อาจารย์พนมมือเป็นอาคันติสัญญาณ ให้นักเรียนทำตาม และทำอยู่จนเสร็จการไหว้ครู

๔) เมื่อสวดมนต์ไหว้พระเสร็จแล้ว ครูหรืออาจารย์ผู้นำสวดกลับไปยังที่เดิม และนักเรียนผู้ที่ได้รับเลือกให้เป็นผู้กล่าวนำคำไหว้ครูออกมาแทนเพื่อกล่าวนำไหว้ครู เมื่อพร้อมกันแล้วก็กล่าววรรคแรกของคำไหว้ครูตามบทที่แสดงไว้ข้างหน้าน

๕) เมื่อนักเรียนผู้กล่าวนำ ว่าจบวรรคแรกของบทแล้ว นักเรียนทั้งหมด
รับตามบทพร้อมกันจนจบคำไหว้ครู เมื่อจบบทแล้วนักเรียนผู้ที่กล่าวนำซึ่งยังคงยืน
อยู่ทางด้านหน้าของนักเรียนอื่น ว่าคาถาสรูปท้ายของคำไหว้ครู คือ

ปณฺธวาทุฏฺฐิกเรเตเต ทินฺโนวาท นมามิหํฯ (ทำนองสรภัญญะ)

๖) เมื่อกล่าวเสร็จแล้ว นักเรียนผู้กล่าวนำกลับไปเดิม นักเรียนทั้งหมด
ทำความเคารพและนั่งลง ตอนนี้มีพิณพาทย์ให้เริ่มเพลงสาธุการ

๗) ให้นักเรียนที่ถือรูปเทียนเริ่มจุดรูปเทียนเมื่ออาจารย์ผู้ดำเนินพิธี
เห็นว่าเสร็จเรียบร้อยแล้ว ให้อาณัติสัญญาณ ให้นักเรียนผู้ถือพานดอกไม้และถือรูปเทียน
ยืนขึ้นพร้อมกันทั้งหมด ให้แถวถือพานดอกไม้เดินมาก่อน ๔ คน เดินรวมเป็นแถว
เรียง ๔ ขึ้นไปบนเวที นำพานดอกไม้ไปวางยังโต๊ะเล็กหน้าทิวเขา แล้วกราบลงพร้อมกัน
๓ ครั้ง ถอยออกมาทำความเคารพผู้เป็นประธาน แล้วลงจากเวทีกลับไปเดิมให้นักเรียน
ที่ถือรูปเทียน ๔ คน ทำเช่นเดียวกัน เว้นระยะห่างกันพองาม ทำสลับกันไปดังนี้
จนครบจำนวนนำเรียนที่ถือพานดอกไม้และรูปเทียน (พิณพาทย์คงบรรเลงเพลง
สาธุการต่อไป)

๘) เมื่อนักเรียนเข้าที่หมดแล้ว ครูหรืออาจารย์ผู้หนึ่ง ไปเชิญผู้เป็นประธาน
เจิมหนังสือซึ่งได้เตรียมไว้แล้ว เมื่อผู้เป็นประธานลุกขึ้นให้นักเรียนลุกขึ้นยืนพร้อมกัน
ผู้เป็นประธานเจิมหนังสือเสร็จแล้วนั่งลงให้นักเรียนนั่งลงพร้อมกัน เพลงสาธุการจบ
เป็นเสร็จพิธี

บทสวดมนต์ไหว้พระก่อนไหว้ครู

(อาจารย์ว่านำ นักเรียนว่าตาม)

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา.

พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาทมิ. (กราบ)

สวากุขาโต ภควตา ธมฺโม.

ธมฺมํ นมสฺสามิ. (กราบ)

สุปฏิปนุโน ภควโต สวากสงฺโฆ

สงฺฆํ นมามิ (กราบ)

คำไหว้ครู

(นำ) ปาเจราจริยา โหนฺติ (รับพร้อมกัน) คุณุตฺตรานุสาสกา

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ) ข้าขอประณตน์อมตักการ (รับ) บูรพาคณาจารย์

ผู้ก่อปรประโยชน์ศึกษา

ทั้งท่านผู้ประสาทวิชา อบรมจริยา

แก้ข้าในกาลปัจจุบัน

ข้าขอเคารพอภิวันท์ ระลึกคุณอนันต์

ด้วยใจนิยมนบวชา

ขอเดชกตเวทิตา อีกรวิริยะพา

ปัญญาให้เกิดแตกฉาน

ศึกษาสำเร็จทุกประการ อายุยืนนาน

อยู่ในศีลธรรมอันดี

ให้ได้เป็นเกียรติเป็นศรี ประโยชน์ทวี

แก่ชาติและประเทศไทย เทอญฯ

(นำสรูป) ปญฺญาวุฑฒิกเรเตเต ทินฺโนวาเท นมามิหิ.

๓. พิธีจับด้ายสายสิญจน์

สายสิญจน์ แปลว่า สายรคน้ำ ในปัจจุบันได้แก่สายที่ทำด้วยด้ายดิบโดยวิธีจับเส้นด้ายในเจ็ดสาวชักออกมาเป็นห่วง ๆ ให้สัมพันธ์เป็นสายเดียวกันจากด้ายในเจ็ดเส้นเดียวจับออกครั้งแรกเป็น ๓ เส้นม้วนเข้ากลุ่มไว้ ถ้าต้องการให้ได้สายใหญ่ก็จับอีกครั้งหนึ่ง จะกลายเป็น ๕ เส้นในงานมงคล ใช้สายสิญจน์ ๕ เส้น ไม่ใช้สายสิญจน์ ๓ เส้น เรื่องของด้ายสายสิญจน์และวิธีจับดังกล่าวนี้ ในหนังสือระเบียบพิธี ชี้แจงไว้ (ระหว่างหน้า ๒๓ ถึง ๓๐) แจ่มแจ้งดีมาก จะขอคัดตัดตอนมากกล่าวเป็นตอน ๆ ดังต่อไปนี้.

"สายสิญจน์ในงานมงคลใช้สายสิญจน์ ๕ เส้น ไม่ใช้สายสิญจน์ ๓ เส้น แต่โบราณได้จัดทำขึ้นด้วยวิธีเรียกว่า เสก คือ ร่ายมนต์เพื่อให้ศักดิ์สิทธิ์จึงเรียกว่า สายสิญจน์ แปลว่า สายเสก การจับด้ายสายสิญจน์ เบื้องต้นต้องกะประมาณด้ายดิบที่จะจับให้พอกับความต้องการ ต้องใช้คนในการจับ ๒ คน เป็นผู้จับ ๑ คน คอยป้อนเส้นด้ายให้จับคนหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้ด้ายที่จะจับซึ่งเสกก่อนแล้วไม่ตกไปที่ดำอันจะทำให้เสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ทั้ง คน นั่งหรือยืนห่างกันไม่เกิน ๑ วา หันหน้าเข้าหากัน เมื่อเริ่มพิธีผู้จับสายสิญจน์พึงหยิบด้ายทั้งหมดที่ต้องจับมาถือนั่งประณมมือว่า นโม ๓ จบแล้ว พุทฺธิ ธรรม์ คุญฺจามิ... ไปตามแบบพระไตรสรณคมน์ แล้วว่าสวดบท สมฺพุทฺธ... บท อิติปิ โส... ไปจนจบสังฆคุณ ขณะว่าพึงน้อมใจให้ระลึกถึงคุณพระพุทฺธเจ้าพระธรรม พระสงฆ์ ตามลำดับพึงยึดห่วงเป็นอากรมณ์ ตั้งใจแน่วแน่ดีแล้ว พึงส่งเจ็ดด้ายที่จับให้ผู้ป้อนเส้นด้ายคล้องไว้ที่ข้อมือทั้งสองข้าง จึงเจ็ดให้ตั้งและผู้ป้อนเส้นด้ายนั้น พึงคอยระวังในการป้อน โดยเบี่ยงบ่ามือขณะเส้นด้ายเดินให้เข้าจังหวะกับผู้จับอยู่ตลอดเวลา"

"ผู้จับนั้น เมื่อเลือกหาเส้นด้ายอันเป็นต้นขั้ว แยกออกมาจากเจ็ดได้แล้ว ขณะแรกพึงว่า พุทฺธิ ธรรม์ คุญฺจามิ แล้วทบทเส้นด้ายเข้าด้วยกันเพื่อให้เป็นวงพอมือ

ลอดเข้าใต้สะดวก ขณะทบเส้นด้ายว่า **ธมฺมํ สรณํ กจฺจามิ** แล้วถือไว้ด้วยมือข้างหนึ่ง ใช้มืออีกข้างหนึ่ง ลอดเข้าในวง จับเส้นด้ายนอกวงที่แล่นมาจากเข็ชดิ่งกลับมาทางตัว ขณะดึงนี้ว่า **สงฺฆํ สรณํ กจฺจามิ** ด้าย ๓ เส้นก็จะทาบเกี่ยวพันประสานกันเป็นสาย สติญจน์ อันสำเร็จด้วยพระไตรสรณคมน์"

"ต่อไป เส้นด้ายที่จับดึงเข้ามาก็จะเป็นวงใหม่อีก แล้วจึงดึงเส้นด้าย นอกวงด้วยมืออีกข้างหนึ่ง ม้วนสายที่จับแล้วด้วยมืออีกข้างหนึ่งสองมือทำหน้าที่ไปพร้อมกัน ฝ่ายผู้ป้อนเส้นด้ายก็พึงทำหน้าที่ป้อนไปตามจังหวะมือของผู้จับเมื่อด้ายหมดเข็ชดิ่งหนึ่ง ๆ ก็เอาด้ายเข็ชดิ่งอื่นเข้าต่อเส้นกันแล้วจับต่อไป จนกว่าจะหมด ด้ายทุกเข็ชดิ่งขณะจับสายสติญจน์อยู่นี้ทั้งผู้จับและผู้ป้อนเส้นด้าย พึงเสกบริกรรมภาวนาอยู่ในบทพระไตรสรณคมน์ และบทพุทฺธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณตามพระบาลีและว่าบท

สพฺเพ พุทฺธา พลปฺปตฺตา ปจฺเจกานนฺจ ยํ พลํ

อรหนฺตानนฺจ เตเชน รกฺขํ พนฺธามิ สพฺพโส.

พึงตั้งใจให้แน่วแน่ ว่าซ้ำ ๆ อย่างอย่างนี้จนกว่าจะแล้วเสร็จ ถ้าไม่จำเป็นก็อย่าได้พูดหรือคุยกันเลย"

"เมื่อจับเสร็จในครั้งแรกยังเป็นจับ ๓ คือมีด้ายเพียง ๓ เส้นในสายเมื่อเห็นว่ายังเล็กลงอยู่เกรงจะขาดง่าย ก็พึงจับอีกครั้งหนึ่ง เรียกว่า ๔ คือ จับจากสาย ๓ เส้นให้เป็น ๔ เส้น ผู้จับพึงม้วนด้ายเข้ากลุ่มให้เรียบร้อยเสียก่อน แล้วพึงจับปลายสายไว้ ส่งกลุ่มให้ผู้ป้อนด้าย คอยระวังป้อนอยู่อย่างเดิม ขณะแรกจับปลายให้ว่า **พุทฺธํ สรณํ กจฺจามิ...** ขณะทบเข็ชดิ่งว่า **ทฺตียมฺปิ พุทฺธํ สรณํ กจฺจามิ...** ขณะจับเส้นด้ายลอดวงเข้ามาทางตัวว่า **ตฺตียมฺปิ พุทฺธํ สรณํ กจฺจามิ...** แล้วจับต่อไปทั้ง ๒ คน พึงภาวนาบทพุทฺธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ เหมือนจับในครั้งแรก แล้วว่า **อ สํ วิ สุ โล ปุ ส พุ ภ** ต่อไปว่าบท **สพฺเพ พุทฺธา พลปฺปตฺตา** ไปจนจบ และหากจะว่าบทมงคลจักรวาล หรือพระพุทฺธมนต์ในเจ็ดตำนานสิบสองตำนาน โดยตลอด หรือเพียงบทใดบทหนึ่งที่ยังจำได้แม่นยำขึ้นในอยู่ ก็ยิ่งดีมากขึ้น"

เมื่อจับหมวดด้ายในครั้งนี้แล้ว ฟังม้วนสายสัญญาณเข้ากลุ่มเหมือนในครั้ง
ก่อนผู้ม้วนด้ายและผู้ระวังกลุ่มด้าย ฟังว่า

"สรรพทุกขา วินุตฺตนฺตุ สพฺพภยา วินุตฺตนฺตุ สพฺพโรคา วินุตฺตนฺตุ พุทฺธ-
เตเชน ฌมฺมเตเชน สงฺฆมเตเชน"

"จนกว่าจะม้วนด้ายเข้ากลุ่มเสร็จเรียบร้อย จึงเสร็จพิธี"

ด้ายสายสัญญาณที่จับ โดยวิธีนี้ นิยมใช้เฉพาะในพิธีงานมงคลทุกประเภท
ที่ต้องใช้ด้ายสายสัญญาณ คือ ใช้วงบริเวณพุทธมณฑลตลอดจนให้พระสงฆ์ถือในขณะ
สวดมนต์

๔. วิธีบังสกุลเป็น

การบังสกุลเป็น หมายถึง บุญกิริยาที่เจ้าภาพประสงค์จะบริจาควัตถุเนื่อง
ด้วยกายของตน โดยเฉพาะผ้าอุทิสสงฆ์ให้เป็นผ้าบังสกุล ปรกตินิยมทำเมื่อป่วยหนัก
เป็นการกำหนดมรณานุสสติวิธีหนึ่ง โดยมากเมื่อญาติ ๐ จัดให้มีพิธีสงฆ์สวดต่อนาม
แล้วถ้าผู้ป่วยยังมีสติอยู่ และเป็นอุบาสกอุบาสิกาผู้ใกล้ชิดพระรัตนตรัยตลอดมา
มักขอร้องให้สงฆ์ชักบังสกุลเป็นตนเองด้วย แม้อุบาสกอุบาสิกาผู้ไม่ป่วยไข้ เมื่ออายุ
ย่างเข้าวัยชรามักปรารถนาร่างของตนอันใกล้มรณะ ประสงค์จะบำเพ็ญบุญกิริยาให้
ทันตาเห็นด้วยตนเอง มักจัดให้อาราธนาพระสงฆ์มาชักบังสกุลเป็นตนเองก็มี

ในการชักบังสกุลเป็นดังกล่าวนี้ ปกติไม่มีทอดผ้าเหมือนบังสกุลศพเวลา
จะให้พระสงฆ์ชัก ใช้ผ้าขาวคลุมตัวคนป่วยหรือผู้ประสงค์การนี้แล้วเอาด้ายสายสัญญาณ
ผูกมุมผ้าขาวที่คลุมนั้นไว้ตอนข้างหน้า ถวายปลายสายสัญญาณอีกข้างหนึ่งให้พระสงฆ์
จับพิจารณา แต่เจ้าภาพบางท่านศรัทธานำผ้าทอดบนสายสัญญาณเหมือนทอดผ้าบน
สายโยงศพก็มี สำหรับระเบียบพิธีฝ่ายเจ้าภาพ ในกรณีให้มีบังสกุลเป็นต่อท้ายพิธีต่อนาม
ก็ไม่มีอะไรต้องเตรียมมาก นอกจากเตรียมผ้าขาวคลุมร่าง ๑ ผืนกับเตรียมสายสัญญาณ
ใช้โยงผ้าคลุมให้พระสงฆ์ชักเท่านั้น แม้กรณีที่เจ้าภาพจัดทำแต่ตนเองเป็นพิเศษ ก็คง

เตรียมสิ่งสำคัญ คือ ผ้าขาวสายสิญจน์เช่นกัน นอกนั้นก็เครื่องไทยธรรมแล้ว
แต่จะจัดเตรียม ส่วนระเบียบพิธีฝ่ายพระภิกษุสงฆ์พึงปฏิบัติในการนี้โดยลำดับดังนี้

ก) เจ้าภาพจุดเทียนบูชาพระรัตนตรัย แล้วอาราธนาศีล

ข) หัวหน้าสงฆ์ตั้งพัดให้ศีล (ในข้อ ก. และ ข. นี้ ถ้าเป็นงานทำต่อจากพิธีก่อน
ไม่ต้องให้ศีลและรับศีลอีกก็ได้)

ค) หัวหน้าสงฆ์นำสวดมนต์เฉพาะที่นิยมเป็นหลัก ดังนี้

(๑) นโม...

(๒) อวิชชาปัจจุยา สงฺขารา....

(๓) อนนขาติสฺสาร์....

(๔) กรุณา วีย สตุเตสุ...

(๕) ติลักขณาทิคาธา ขึ้น สพุเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ... (อาจสวดมากกว่า
นี้ก็ได้อีก เช่น เติม บท พุทฺธ ชีวิตฺ ยาว นิพฺพานํ สรณํ คจฺฉามิ... เข้าต่อ
จาก นโม... และสวด ภัทเทภรตฺตคาธา อติต นานฺวาคเมยฺย... ก็ได้)

ฃ) สวดมนต์จบแล้ว ชักบังสุกุลเป็นโดยเจ้าภาพหมอบลงตรงหน้าสงฆ์
เอาผ้าขาวคลุมกายหมดทั้งร่าง ถ้าเป็นคนป่วยลุกหมอบไม่ได้ก็ใช้ผ้า
ขาวคลุมร่างทั้ง ๆ ที่นอนอยู่กับที่นั่นแล้วผูกปลายสายสิญจน์ข้างหนึ่ง
ที่ผ้าขาวคลุม แล้วนำกลุ่มด้วยสายสิญจน์ถวาย พระสงฆ์หรือลดลง
ตรงหน้าสงฆ์ในกรณีมีทอดผ้า พระสงฆ์ทั้งนั้นพึงจับสายสิญจน์หรือ
ผ้าทอดอย่างพิธีบังสุกุลศพ ที่กล่าวแล้วทุกประการ ถ้ามีพัดพึงตั้งพัด
แบบชักผ้าบังสุกุลด้วย เมื่อพร้อมกันแล้ว พึงว่าคาถาบังสุกุล
เป็นพร้อมกันดังนี้

อจิรํ วยํ กาโย ปจวี อธิเสสุตติ

จฺจุทฺโท อเปตฺวิญญาโณ นิรตุถํ กลิงฺครํฯ

ในกรณีที่ไม่มีผ้าทอด ขณะที่ว่าคาถาชักบังสุกุลเป็นพระ
ภิกษุที่เป็นหัวหน้าพึงดึงด้ายสายสัญญาณที่ผูกมุมผ้าไว้ให้ผ้าที่คลุมค่อย ๆ
เลื่อนออกจากตัวคนที่ถูกบังสุกุลพอว่าจบผ้าคลุมก็พ้นจากตัวพอดี
กันหรือจะดึงผ้าคลุมออกเมื่อว่าคาถาจบก็ได้ เป็นอันเสร็จพิธีชัก
บังสุกุลเป็น

ง) เมื่อเจ้าภาพถวายไทยธรรมแล้ว หรือยังมีพิธีฉันต่อไป ในวันอื่น
ยังไม่ถวายในขณะนั้น พระสงฆ์พึงอนุโมทนาใช้บท วิเสตอนุมทนา
ว่า โส อตุลลทุโธ... สำหรับชาย หรือ สว อตุลลทุธา... สำหรับหญิง
ตามควรแล้วต่อท้ายด้วยบท มงคลจักรวาฬน้อย แต่ในกรณีคนป่วย
หนักจะต่อท้ายด้วยบท สกุกตุวา พุทธรตณ... กับมงคลจักรวาฬน้อย
ก็ได้เหมือนกัน

อีกประการหนึ่ง การชักบังสุกุลเป็นที่นิยมให้พระสงฆ์ประกอบในการเก็บอัฐิ
หลังจากฌาปนกิจศพเสร็จแล้วรุ่งขึ้นมีการเก็บอัฐิ ในการนี้นิยมให้พระสงฆ์ชักบังสุกุล
เป็นอัฐิในวาระสุดท้ายของพิธีด้วยซึ่งเรียกกันว่า "บังสุกุลแปรรูป" มีระเบียบพิธี
ย่อ ๆ ดังนี้

- ก) ฝ่ายเจ้าภาพ จัดอัฐิบนเชิงตะกอนซึ่งดับสนิทแล้วรวมเข้าก่อนจะให้
มีสงฆ์ชักบังสุกุลในขณะอัฐิธาตุรวมกันอยู่นี้ด้วยก็ได้เรียกว่า "บังสุกุล
ดับธาตุ" หรือจะไม่มีก็ได้ เริ่มต้นพิธีเก็บอัฐิเลย โดยจัดอัฐิธาตุบน
เชิงตะกอนนั้น ทำเป็นร่างโครงมนุษย์ด้วยวิธีเรียงกระดูกบางส่วน
เข้าเป็นรูปร่างเท่านั้น ให้หันศีรษะไปทางทิศตะวันตกก่อน แล้วทอดผ้า
บนรูปที่เรียงไว้นั้นนิมนต์พระสงฆ์ชักบังสุกุล
- ข) พระสงฆ์ชักบังสุกุลในรูปแรกนี้ แบบบังสุกุลตายอย่างบังสุกุลศพ
- ค) เสร็จแล้ว แปรรูปกระดูกนั้นใหม่ให้เป็นรูปมนุษย์แต่ให้หันศีรษะมา
ทางทิศตะวันออก แล้วนิมนต์ให้พระสงฆ์ชักบังสุกุลแปรรูป

ฅ) พระสงฆ์พึงชักบังสุกุลแปรรูปนี้ด้วยทบังสุกุลเป็น นับว่าเสร็จพิธี

ง) ต่อ นั้น เจ้าภาพมีข้าวตอกดอกไม้ หรือเงินทอง ก็โปรยลงบนอัฐินั้น

แล้วก็เก็บอัฐิได้ตามประสงค์

การชักบังสุกุลเป็น และวิธีปฏิบัติ ที่ใช้กันทั่วไปมีเพียงเท่านี้

๕) วิธีบอกศักราช

การแสดงพระธรรมเทศนาในงานทำบุญทุกกรณี ยกเว้นที่แสดงตามกาลใน วันธรรมสวนะมีนิยมให้ผู้แสดงธรรมบอกศักราช คือ บอก วัน เดือน ปี ที่ถึงเป็น ปัจจุบันวันนั้น ก่อนเริ่มเทศน์ด้วย จุดมุ่งหมายเดิมก็เพื่อให้พุทธบริษัทได้ทราบ ปฏิทินว่า วันนั้นเป็นวันอะไร เดือนอะไร และปีอะไร เพราะในสมัยก่อน ปฏิทินรายวัน ไม่มีแพร่หลายเหมือนในปัจจุบันนี้ บางคนบางสมัยโน้น ไม่รู้กระทั่งอายุของตนเอง เพราะไม่ทราบว่าตนเกิดเมื่อไร ฉะนั้น การฟังธรรมนอกจากให้ประโยชน์ได้รู้เรื่อง ธรรมปฏิบัติแล้วยังเป็นเหตุให้ทราบปฏิทินปัจจุบันสำหรับแสดงธรรมนั้นด้วยตมา ถึงสมัยนี้ปฏิทินมีแพร่หลายแล้ว คนส่วนมากทราบวัน เดือน ปี ปัจจุบันดี การบอก ศักราชก่อนเทศน์เลยกลายเป็นธรรมเนียมไป ซึ่งต้องตัดออกเสียเลยก็ยังไม่เห็นเหตุผล สมควร จึงยังปฏิบัติกันสืบมา

วิธีบอกศักราชของพระผู้เทศน์ให้บอกเป็นภาษาบาลีนำก่อน แล้วแปลเป็น ภาษาไทย ผู้เทศน์ต้องเข้าใจวิธีเปลี่ยนคำตาม วัน เดือน ปี ในแบบภาษาบาลีก่อนพอ สมควร จึงจะบอกได้ถูกต้อง ฉะนั้น ต่อไปนี้จะแสดงแบบศักราชที่นิยมใช้กันอยู่ใน ปัจจุบัน และวิธีเปลี่ยนคำพอเป็นทางของนักศึกษาตามสมควร

คำบาลีบอกศักราช

อิทนิ ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺทสฺส, ปรีนิพฺพานโต ปฎฺจาย,

จตุ^(๑) ตุตรปญจสตริกานิ, เทว สัจจร สหสฺสานิ อติกฺกนฺตานิ, ปจฺจุปฺปนฺนกาลวเสน
อสุ^(๒)สฺยขมาสสุส เตวี^(๓)สตีมิ ทินฺ, วารวเสน ปน จนฺท^(๔)วาโร โหติ. เอวํ ตสุส ภควโต
ปรีนิพฺพานา, ศาสนา ยุกาลคณฺนา สลฺลทฺกฺเขตฺตพฺพาติฯ

คำแปลที่ต้องบอกเป็นภาษาไทย

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนายุกาล จำเดิมแต่ปรีนิพานแห่งพระองค์สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น บัดนี้ ล่วงแล้วสองพันห้าร้อยสี่พรรษา
ปัจจุบันสมัย ตุลาคม^(๒)มาส สุรทินที่ ๒๓^(๓) วันนี จันทรवार^(๔) ศาสนายุกาลแห่งสมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น มีนัยอันพุทธบริษัทจะพึงกำหนดนับด้วยประการฉะนี้ฯ

หลักการเปลี่ยนคำตาม วัน เดือน ปี

สำหรับคำบาลี มีที่ต้องเปลี่ยน ๔ แห่งตามที่ควงเลขหมายและขีดเส้นได้
ให้รู้ไว้ในแบบแล้ว ฯ

หมายเลข ๑ เป็นคำบอกจำนวนศักราช ในแบบตัวอย่างให้ไว้สำหรับปี
พ.ศ.๒๕๐๔ ถ้าจำนวนท้าย พ.ศ.เลื่อนไป ต้องเปลี่ยนดังนี้

๐๕	คำขีดเส้นใต้	เปลี่ยนเป็น	ปญฺจตุตฺตร
๐๖	"	"	ฉฺชตุตฺตร
๐๗	"	"	สตุตฺตตุตฺตร
๐๘	"	"	อญฺจุตฺตร
๐๙	"	"	นวุตฺตร
๑๐	"	"	ทวุตฺตร
๑๑	"	"	เอกาทสุตฺตร
๑๒	"	"	ทฺวาทสุตฺตร

๑๓	"	"	เตรสุตฺตร
๑๔	"	"	จตุทฺทสุตฺตร
๑๕	"	"	ปณฺณรสุตฺตร
๑๖	"	"	โสฬสสุตฺตร
๑๗	"	"	สุตฺตรสุตฺตร
๑๘	"	"	อฏฺฐารสุตฺตร
๑๙	"	"	อุณฺวิสุตฺตร
๒๐	"	"	วีสุตฺตร
๓๐	"	"	ทีสุตฺตร
๔๐	"	"	จตุตฺตปิสุตฺตร
๕๐	"	"	ปณฺณาสฺตฺตร
๖๐	"	"	สภฺมจฺจุตฺตร
๗๐	"	"	สจฺจตฺตยฺจุตฺตร
๘๐	"	"	อสีตฺตยฺจุตฺตร
๙๐	"	"	นวุตฺตยฺจุตฺตร

จำนวนในระหว่างสิบ ต่อจาก ๒๐ ไป มีหลักเปลี่ยนคล้ายกันคือ เอ็ด
 เดิม เอก ๒ เดิม ทฺวา ๓ เดิม เต ๔ เดิม จตุ ๕ ปณจ ๖ เดิม สจฺจ ๘ เดิม
 อฏฺฐ ทั้งนี้ให้เติมเข้าหน้าจำนวนครบสิบนั้น ๆ เช่น ๒๑ เป็น เอกวีสุตฺตร ๓๒ เป็น
 ทฺวตฺตีสฺตฺตร ๔๓ เป็น เตจตุตฺตปิสุตฺตร ๕๔ เป็น จตุปณฺณาสฺตฺตร ๖๕ เป็น
 ปณจสภฺมจฺจุตฺตร ๗๖ เป็น จสจฺจตฺตยฺจุตฺตร ๘๗ เป็น สจฺจตฺตาสีตฺตยฺจุตฺตร ๙๘ เป็น
 อฏฺฐนวุตฺตยฺจุตฺตร ดังนี้ เป็นต้น

สำหรับผู้ไม่รู้ภาษาบาลีเลย จำเป็นต้องศึกษาต่อท่านผู้รู้โดยเฉพาะจึงจะ
 เปลี่ยนถุกนิยม ส่วนจำนวนครบ ๙ ในระหว่างให้เติม อุณ หน้าจำนวนครบสิบข้าง

หน้าทุกจำนวน ๒๕ เดิม อุน หน้าจำนวน ๓๐ เป็น อุนตีสูตร ๓๕ เดิม อุน หน้าจำนวน ๔๐ เป็น อุนจตตาสีสูตร ดังนี้เป็นต้น

หมายเลข ๒ เป็นจำนวนบอกเดือน ในแบบตัวอย่างใช้สำหรับเดือน ตุลาคม ถ้าเป็นเดือนอื่นต้องเปลี่ยน ซึ่งมีหลักใช้สำหรับเปลี่ยน ดังนี้

เดือน	มกราคม	นิยมใช้	ปุสศ
"	กุมภาพันธ์	"	มาฆ
"	มีนาคม	"	ศกฺขุณ
"	เมษายน	"	จิตฺต
"	พฤษภาคม	"	วิสาข
"	มิถุนายน	"	เชฏฺฐ
"	กรกฎาคม	"	อาสาฬห
"	สิงหาคม	"	สาวน
"	กันยายน	"	โปฏฺฐปท หรือ ภัทฺทปท
"	ตุลาคม	"	อสฺสยุช
"	พฤศจิกายน	"	กตฺติกา
"	ธันวาคม	"	มิกสิร

พียงนำคำเปลี่ยนชื่อเดือนตามที่ต้องการใส่เข้าหน้าหน้าคำ มาสสุส ก็สำเร็จรูปได้ตามที่ต้องประสงค์

หมายเลข ๓ เป็นคำบอกวันที่ของเดือนนั้น ต้องเปลี่ยนไปตามปฏิทินให้ตรงตามวันที่ที่ต้องการ หลักเปลี่ยนจำนวนวันที่มีดังนี้

วันที่	๑	ใช้	ปจฺม	วันที่	๑๓	ใช้	สตุตรสม
"	๒	"	ทุติย	"	๑๔	"	อฏฺฐารสม

แบบประกอบนักษัตรมโห - ศาสนพิธี เล่ม ๒ - หน้า 160

วันที่	๓	ใช้	คติย	วันที่	๑๘	ใช้	อุณวิสติม
"	๔	"	จตุตถิ	"	๒๐	"	วิสติม
"	๕	"	ปญจมิ	"	๒๑	"	เอกวิสติม
"	๖	"	ชฎจมิ	"	๒๒	"	ทวาวิสติม
"	๗	"	สตุตมิ	"	๒๓	"	เตวิสติม
"	๘	"	อญจมิ	"	๒๔	"	จตุวิสติม
"	๙	"	นวมมิ	"	๒๕	"	ปญจวิสติม
"	๑๐	"	ทสมมิ	"	๒๖	"	ฉพพิสติม
"	๑๑	"	เอกาทสมมิ	"	๒๗	"	สตุตวิสติม
"	๑๒	"	ทิวาทสมมิ	"	๒๘	"	อญวิสติม
"	๑๓	"	เตรสมมิ	"	๒๙	"	อุณตีสติม
"	๑๔	"	จตุรสมมิ	"	๓๐	"	ตีสติม
"	๑๕	"	ปณฺณรสมมิ	"	๓๑	"	เอกตีสติม
"	๑๖	"	โสฬสมมิ	"			

ต้องการวันที่เท่าไร พึงเปลี่ยนคำใช้ให้ถูกต้องตามจำนวนดังกล่าวนี้

หมายเลขที่ ๔ เป็นคำบอกวาร ใน ๗ วาร เพื่อให้รู้ว่าวันนั้น ๆ ตรงกับวารอะไร คือ อาทิตย์ จันทร์ อังคาร เป็นต้น ต้องเปลี่ยนชื่อวารทั้ง ๗ นี้ให้ถูกต้อง ซึ่งมีหลักกำหนดไว้ดังนี้

วัน	อาทิตย์	ใช้	รวิวาร	วัน	พฤหัสบดี	ใช้	ครุวาร
"	จันทร์	"	จันทวาร	"	ศุกร์	"	ศุกุวาร
"	อังคาร	"	ภุมมวาร	"	เสาร์	"	โสรวาร
"	พุธ	"	วุธวาร	"			

วันนั้นเป็นวันวารอะไร ต้องเปลี่ยนให้ถูกต้องตามนี้

ส่วนคำแปลที่บอกไว้เป็นภาษาไทยนั้น ต้องเปลี่ยนตรงที่ขีดเส้นใต้ ไว้ให้ตรงตามวัน เดือน ปี ที่บอก ทุกประการ.